

K
Koşunca ırmaklar
denize doğru hangi güç
bu seli durdurabilir?

Selam dünyanın ve Türkiye'nin
aydınlık geleceğine

BU KİTAPLARI ALDINIZ MI?

Bu kitapların ilk basımları iki ay içinde tükendi, yeni basımları hazırlandı. Yayınevimiz, kitapların gördüğü ilgiden aldığı hızla dizinin yeni kitaplarını da basıma hazırlıyor.

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI

Felsefe Nedir?
190 sayfa, 1260 lira

Tek istekleriniz için ederi kadar posta pulu gönderiniz. 5000 lirayı aşan istekler ödemeli, yüzde 20 in-

Kapitalizm Nedir?
206 sayfa, 1575 lira

dirimli gönderilir. Yayınevimiz Cumhuriyet ve ABC Kulüplerinin üyesidir.

Yenilenme ve Kadro Politikası
Mihail Gorbacov
2.Basım, 104 sayfa, 1050 lira

Yine De Gülümseyerek

Nihat Behram
Yüz Seçme Şiir, 217 sayfa, 1575 lira
Nihat Behram'ın 1980'den sonra ülkemizde ilk kitabı. 20 şiir yılının yüz seçme şiiri.

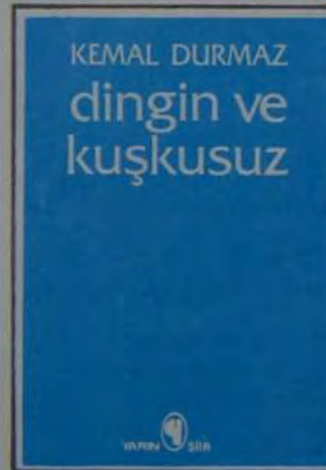
Dingin ve Kuşkusuz

Kemal Durmaz
Şiirler, 80 sayfa, 735 lira
Yarın dergisindeki şiirlerinden tanıdığınız şairin ilk kitabı.

Güneyde Söyleşiler

Marta Traba
Türkçesi: Gürhan Uçkan
Roman, 202 sayfa, 1260 lira
Latin Amerikanın büyük yazarlarından Traba'nın türkçedeki ilk kitabı. Dikta dönemlerinde Arjantin ve Uruguay'ı anlatıyor.

YARIN YAYINLARI

KEMAL DURMAZ
dingin ve kuşkusuz

Tek istekleriniz için ederi kadar posta pulu gönderiniz. 5000 lirayı aşan istekler ödemeli, yüzde 20 indirimli gönderilir. Yayınevimiz Cumhuriyet ve ABC Kulüplerinin üyesidir.

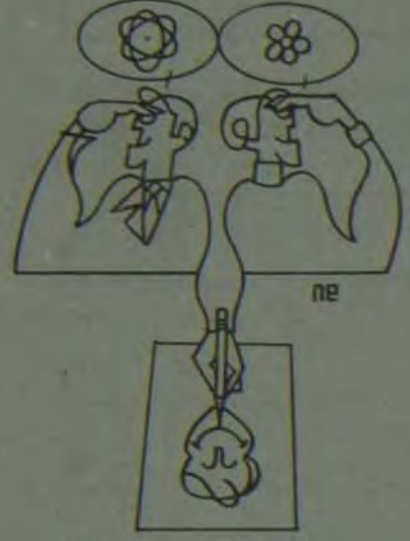
BİLİM ve SANAT

Sahibi
BİLSAN Basım-Yayın Ticaret
ve Sanayi A.Ş. Adına:
İLHAN ALKAN
Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK
Genel Yayın Danışmanı
GÜNEY GÖNENÇ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
MAHMUT T. ÖNGÖREN

ÇAĞINA YAKIŞIR OLMAK Bilim ve Sanat	4
7 YIL ÖNCE 77 YIL SONRA Varlık Özmenek	6
BEHİCE BORAN'IN YAŞAMINDAN KISA ÇİZGİLER	7
AYDINLIK BİR YAŞAM Prof. Dr. Server Tanilli	8
ANILARLA BEHİCE BORAN Sadun Aren, Mahmut Dikerdem, Şükran Kurdakul, Nermin Aksın, Sıdika Su, Cüneyt Arcayürek, Adalet Ağaoğlu, Şekibe Çelenk, Özcan Kesgeç, Jülide Gülizar	9
DEMOKRASİ İÇİN MÜCADELE CİDDİ BİR İŞTİR Ahmet R. Bilgen	14
PARTİLERİN YAPILARI TÜRKİYE DEMOKRASİSİNİN ÖZELLİKLERİNİN BİR KISMINI AÇIKLAYABİLİR Mİ? İlhan Tekeli	16
İKİ GÖZÜN BEDELİ Dr. Erdal Atabek	24
KÖRFEZ SICAGINDA TÜRKİYE Haluk Gerger	26
DEVİRİ ÖZAL'IN GETİRDİKLERİ VE VAAT ETTİKLERİ Oğuz Oyan	27
"YERYÜZÜNÜN HİÇBİR YERİNDE GURBETTE DEĞİLİM" Barbara Dane / Gürhan Uçkan	30
KENDİME SORACAĞIM SORUYU YANITLAYABİLİR MİYDİM? Aziz Nesin / B.S.	37
TÜBİTAK'TA SORUN SÜRÜYOR	39
"ASKERİ MAHKEMELERİNİZDE ADİL BİR YARGILAMA OLMADIĞINI GÖRDÜK" Helmut Oberdiek / Varlık Özmenek	40
"KİM KORKAR MATEMATİKTEN" Dr. Ali Nesin'in bu kitap için yazdığı önsöz	42
SİHİRLİ KARELER (I) Dr. Ali Nesin	43
OKUYUCULARIMIZDAN Dr. Mehmet Cemil Uğurlu	45
BEŞİNCİ KUŞAK BİLGİSAYARLAR Doç. Dr. Osman Sevaloğlu	46
GEÇMİŞ YİNELENEBİLİR Mİ? Dr. Hüseyin Caner Fidaner	51
İRLANDALI DEV YAZAR SEAN O'CASEY VE AST'IN SERGİLEDİĞİ "SİLAHŞÖRÜN GÖLGESİ" Ayşegül Yüksel	52
EKİM DEVRİMİNİN GETİRDİĞİ KÜLTÜR VE SOVYET BESTECİLERİ Ahmet Say	54
12 MART SEVGİ SOSYAL'I BIRAKTI, YA 12 EYLÜL... Duygu Aysel / Mümtaz İdil	56
"BİLİM HAYATIMIZ ONUNLA ZENGİNDİ" Bilim ve Sanat	58
ÇİZGİLERİYLE: Nezihe Danyal	
FOTOĞRAFLARIYLA: Güney Gönenc, Gürhan Uçkan, Asım Kaçar	
KAPAKTAKİ FOTOĞRAF: Ahmet Bülent	

Yazışma adresi: Sumer Sokak 36/1-A Kızılay-ANKARA Tel: 230 59 45 Posta Çeki No: 12526-1
• İzmir Temsilcisi: Haluk DOLENEKEN • İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box: 38045 10064 Stockholm • F. Almanya Temsilcisi: Duran TAŞ-TAN Altmannen Str. 1 404 Neuss • İsviçre Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56 5614 Sarmenstorf • İngiltere Temsilcisi: Mustafa YAŞA-CAN 11 Nevill Rd. N 16/London • Kıbrıs Temsilcisi: Sevgül ULUDAĞ 19 Necmi Alkiran Sk. Lefkoşe/Kıbrıs • Dizgi: Yeşim, Tel: 117 57 52 • Sayfa Düzeni: Erdal TAŞKESEN Tel: 230 58 52 • Film: Arsu Ofset Tel: 229 76 92 • Baskı: Daily News Ofset Tesisleri • Dağıtım: Hür Dağıtım Tel: 511 91 10 (10 Hat) Abone: Yıllık 4000 - Altı Aylık 2200 - TL - Avrupa Yıllık 40 DM - ABD (Uçakla) 30 Dolar - Avustralya 35 Avustralya Doları.

Baskı tarihi: 28.10.1987

Çağına Yakışır Olmak

Bilim ve Sanat

Öyle bir ülke düşünün ki, bir yandan o ülkede iktidarda olan güçler "çağ atlamak" iddiasıyla hızlı bir propaganda yürütsünler, ama öte yandan aynı ülkede çağımızın sorunlarının özgürce tartışılacağı bir ortam bulunmasın.

İşte Türkiye böyle bir ülke. Özgürlük ve demokrasi gibi çağımızın temel vazgeçilmezliklerinin acımasızca baltalandığı ülkemizde iktidarda olan güçler tarafından "çağ atlama" iddiası gündeme getirilebiliyor; üstelik şöyle ya da böyle yankı da bulabiliyor.

2000 yılının eşliğindeki dünyamızın çağ atlama sancıları içinde olduğu doğrudur. Dünyamız birikmiş pek çok sorunun yanısıra, daha önce benzeri görülmemiş, çözümleri pratikte sinanmamış pek çok yeni ve karmaşık soruna sahiptir. Bütün bu sorunları kendi tarihselliği içinde doğru bir biçimde kavrayabildiğimiz ve ileriye yönelik niteliksel sonuçlarına ulaştırabildiğimiz ölçüde çağımıza yakışan, onu aşma iddiasıyla tutarlı olan bir konumda yer alabileceğimizi anlamak ve anlatmak zorundayız.

Günümüzde bilimsel ve teknik alanda hızla gelişen bir devrime tanık oluyoruz. Bilim doğrudan bir üretici güç haline geliyor; üretici güçlerde ve üretim araçlarında devasa bir gelişme görülüyor; toplumsal yapılar da değişiklikler, çeşitlenmeler ortaya çıkıyor; yeni buluşlar birbirini izliyor ve alışılmamış bir hızla üretim alanına yansıyor; iletişim ve ulaşım hızla gelişiyor, dünya giderek daha da küçülüyor; bilim ve teknik alanındaki gelişmeler ekonomik, toplumsal, kültürel ve askeri alanlarda ciddi değişimlere yol açıyor .. ve daha nice yeni olanak, yeni sorun oluşuyor.

Yalnızca bilimsel ve teknik alanda gerçekleşmekte olan devrime bakarak dünyanın çağ atlamakta olduğunu söyleyebilir miyiz? Bu soruya verilecek yanıt hem "evet" hem "hayır" olmalı. Bilimsel teknik

alandaki sürüp giden bir devrim tek başına çağ atlamamızı sağlayamaz. Hatta, bilimsel ve teknik alanda sağlanan gelişmelerin bir ürünü olan nükleer silahların öldürücülüğüne bakarak, bu alandaki gelişmelerin aynı zamanda gelmiş ve gelecek tüm çağların sonunu hazırlayabileceğini de sözlerimize ekleyebiliriz. O halde gerçekten çağ atlamak doğru- dan bilimsel ve teknik alandaki gelişmelere değil, çok daha önemlisi, bu gelişmelerin kim tarafından ve nasıl değerlendirildiğine bağlıdır. Karşımıza çıkan yeni olanaklar nasıl değerlendirilecek? Barış, özgürlük, eşitlik, refah, adalet, sömürünün son bulması, kültürel zenginlik, ulusal bağımsızlık gibi yüce öylemler için mi; yoksa baskı, sömür, ezgi, kültürsüzleştirme ve savaş amacıyla mı?

İlerici, hümanist, barışçı insanlık çağımızın yeni sorunları karşısında yer yer bocalasa bile asla boyun eğmiyor, yüce öylemlerine sıkı sıkıya sarılıyor; çağını aşmak amacıyla yeni sorunları bilimsel ve yaratıcı bir çabayla irdeliyor, yanıtlar arıyor ve buluyor; yeni olanakları titizlikle araştırıyor, onlardan yararlanıyor. Buna karşılık, bu yüce öylemlere kendi bencil çıkarları nedeniyle düşman olan güçler, çağımızın önünü tıkama çabalarını önlerine çıkan yeni olanaklarla yürütüyor olmalarına "çağ atlama" adını yakıştırmaya telaşındadırlar.

"Yıldız Savaşları" projesi bunun tipik bir örneği. Barışçı güçlerin girişimleriyle ulaşılan başarıların kanıtlandığı gibi nükleer silahlanmaya adım adım son vermek, silahlanmaya ayrılan fonları insanlığın yararına kullanmak olanaklıdır. Ancak bu gerçek ortadayken, bilim ve teknik alanındaki dev olanaklar, emperyalist ülkelerdeki askeri-sınai kompleksin bencil çıkarları doğrultusunda, nükleer silahlanmayı uzaya da sıçratmak amacıyla kullanılmak isteniyor. Böylelikle çağımızın hoyutlarını zorlayan görkemli

teknik olanaklar silahlanmayı artırmak gibi çağ dışı bir amaca hizmet eder duruma getiriliyor. Öte yandan böylesine çağ dışı bir proje, çağdaş iletişim ve "yönlendirme" tekniklerinin yardımıyla iyice ambalajlanıyor ve "çağ atlama" çabası olarak bize sunuluyor.

Oysa çağına yaraşma ve çağını aşma isteği öyle kolayca yenilgiye uğratılacak ya da saptırılacak bir istek değildir; binlerce yıllık direncin çağımıza yansımalarıdır. Örneğin daha henüz barış fikrinin gerçekleşmesinin çok uzak görüldüğü koşullarda bile çağını aşan düşünürler barış fikrinin kararlı bir savunucusu olmuşlar, bize güçlü bir miras devretmişlerdir. Bunlardan birisi olan Victor Hugo kendi çağının üzerinden bize şöyle sesleniyor: "Yirminci yüzyılda görülmedik bir ulus ortaya çıkacak. Büyük bir ulus olacak bu ama, büyüklüğü özgürlüğüne engel olmayacak. Ünlü, zengin, kafalı, barışçı ve bütün insanlığa dost bir ulus. Bir büyük kardeş ağırlıklılığı gösterecek. Geçmişte top mermilerinin oynadığı role şaşacak... Bu ulus insan kanının harcanmasını gereksiz ve yararsız sayacak. Öldürülmüş insanların büyük sayıları karşısında hiç de hayranlık duymayacak. Biz engizisyonları nasıl görüyorsak, o da savaşı öyle görecektir."

Hugo'nun sözleri peygamberce bir öngörü değil, çağının gerçeklerini kavramış ve onu fersah fersah geçmeye hazır bir düşünürün söyleyebileceği sözlerdir. Nitekim 20. yüzyıl büyük savaşların yanısıra büyük devrimlere, barış fikrinin kökleşmesine tanık oldu. Bugün 70 yaşına ulaşmış olan Ekim Sosyalist Devrimi insanlığın önüne yepyeni bir sayfa açtı. Faşizmin dünya çapındaki yenilgisi barış ve demokrasi fikrinin daha da kökleşmesine neden oldu.

Günümüzde çağına yaraşır olmak öncelikle barışçı kalıcı kılacak fikirleri üretmek, barış girişimlerini sürdürmek ve başarıya ulaştırmakla olanaklıdır. Barışçı güçler tarafından gündeme getirilen kolektif güvenlik sistemi, devletlerin karşılıklı bağımlılığı, insanlığın ortak sorunları karşısında her ülkenin ortak sorumluluk duyması, sorunların barışçı yöntemlerle çözüme ulaştırılması gibi fikirler, onun içindir ki çağımıza tam anlamıyla yakışan ve onu aşmaya layık olan fikirlerdir. Bu fikirleri üreten ilerici, hümanist, başırsıver güçler, gene çağımıza yakışan bir davranışla, bunların "patent hakkı" için değil, barışçı özleyen tüm insanlığın ortak değeri olması için mücadeleye ediyorlar.

Bundan bir süre önce gazetelerde şöyle bir haber göze çarptı: "Ankara'da kurulan Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği'nin faaliyetleri İçişleri Bakanlığı'na durduruldu. Dünya çapında bir örgütlenme olan Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Birliği, geçen yıl Nobel Barış Ödülünü kazanmıştı."

Dünyada barış ödülü kazanmış bir örgütlenmeye

koşut olarak ülkemiz hekimleri tarafından gerçekleştirilmiş bir örgütlenmenin "zararlı" bulunması acaba "çağ atlama" iddiasıyla nasıl bağdaşır? Yalnızca bu olgu bile ülkemizdeki "çağ atlama" iddialarının dünyadaki benzerlerinden çok daha kaba bir aldatmacadan ibaret olduğunu göstermeye yeterlidir.

Ama biz bir başka gazete haberine göz atalım: "12 Eylül'den sonra üniversitelerimizde yaprak dökmü yaşandı. Sayıları bugün (4 bin 700'ü bulunduğu belirtilen öğretim üyesi üniversite dışına itildi."

Bilim ocağı olmaktan büyük ölçüde çıkartılmış üniversiteleriyle, onbinlerce genci, aydını demir parmaklık altında tutan ceza ve tutukevleriyle binlerce insanı sıradan geçirmiş işkence tezgahlarıyla, pasaport almaktan yoksun bırakılan yüzbinlerce insanıyla, grev yapma özgürlüğünden yoksun işçileriyle, özgürce yazamayan-düşünemeyen aydınlarıyla, milyonlarca işsizlikle bütünleşen bir "çağ atlama" tablosu.

Bu çıplak tabloya rağmen ülkemizde "çağ atlama" propagandası olumlu yankılar bulabiliyorsa, bunun nedeni, özgürlüklerin ve demokrasinin bundandığı, insanlarımızın sürekli "eski günler ya da baskı" cenderesinde tutulduğu, istem düzeylerinin düşürüldüğü, ufuklarının daraltıldığı, depolitizasyon ve kültürsüzleştirme programlarının şırına edildiği çağ dışı koşulların var olmasıdır. Toplumumuz öylesine bir ruh haline sürüklenmiştir ki, henüz Barış Davasının acıları tazeyken, barış konusunda tıp adamlarının bir girişimine izin verilmemekle "yetinilmesi" bile neredeyse kimilerince uygar ve nazik bir davranış olarak görülmeye adaydır. Böylesine koşullarda iktidardaki güçlerin başardığı işler, muhalefet saflarındaki dağınıklıkların da etkisiyle gerektiği gibi irdelenmeden olumlanabilmekte, abartılmakta ve "bükemediğin eli öp" şeklinde çağımıza leke süren bir anlayışı bile yaygınlaştırmaktadır.

Oysa bizim ülkemiz de çağına yakışan, onu aşan insanlara ve bu insanların oluşturduğu dirençli bir geleceğe sahiptir. Bunu örneklemek için fazla uzağa gitmeye gerek yok. Geçtiğimiz ay içinde yitirmiş olduğumuz Behice Boran yüce idealler için gösterilen direnç, inanç ve kararlılığın en seçkin, en parlak örneklerini verenlerden biridir. Ne mutlu ülkemize ki, çağını ellerinin üzerinde taşıyan seçkin insanlarına böyle birisini daha ekleyebilmiştir. O bilim adamı kişiliğiyle, barışçılığıyla, kararlılığıyla, inançları için gösterdiği direnç ile, çağına yakışır olmanın simgesidir. Onu mezarı başında ortaklaşa uğurlamaya gelen değişik görüşlerden onbinlerce insan, "bükemediğin eli öp" anlayışının geçerli olmaya başladığı ülkemizde, yüce idealler için gösterilen direnç ve kararlılığa saygı duyanların da bulunduğu kanıttır. Yarınlara aydınlık olacağına inancımız buradan geliyor.

7 YIL ÖNCE 77 YIL SONRA

Varlık Özmenek

"Kişiler hakkında nasıl mı karar vereceksin? Hayatlarına bakarak. Bir insan yaşadığı hayatın insanıdır. Doğru bulduğumuz fikirleri öyle benimsemiş, öyle içimize sindirmiş olmalıyız ki, bunlar davranışlarımızı biz farkında olmadan dahi etkilemeli tayin etmeli yönlendirmelidir. Denilebilir ki, bir anlamda, şahsiyet'in de bir üst ve alt yapısı vardır; yani, bir aklımızla, mantığımızla doğru bulduğumuz, düşündüğümüze konu olan fikirler vardır, bir de belirli objektif şartlar altında belirli uyarıcılara karşı yaptığımız tepkileri tayin eden, düzenleyen değerler, inançlar vardır. Bir kişinin gerçek şahsiyet yapısının çizgilerini, vasıflarını bu ikinciler tayin eder. Aklın konusu olan fikirleri, sinir sisteminin uyarıcılara karşı yaptığı hissi tepkileri düzenler hale getirdik mi, bu fikirlere göre davranış bizde itiyad halini aldı mı, o zaman bu fikirler gerçekten yaşanan fikirler olur. Ama o zaman da fikirler fikir olmaktan çıkıp fizyolojik bir kuvvet, maddi kuvvet niteliğini kazanır. Bu da diyalektik bir olaydır.

"Kişiler için böyle olduğu gibi kütleler için de böyledir. Belirli fikirler büyük sayıda insanları, kütleleri kavradığı, onların davranışlarını yönelttiği zaman, kütlelerin örgütlenmesinde, sosyal mücadeleye geçmesinde, büyük rol oynarlar; fikirler artık bir fikir seviyesinde tartışılmaktan çıkıp bir sosyal kuvvet niteliğini kazanır. Sosyal-politik hareketlerde ideolojilerin önemi bundandır. (Behice Boran, "Gençlik, Halk ve Eski Nesil", Vatan, 19 Kasım 1962)

"Yeniden kurulan Türkiye İşçi Partisi beş yaşında, derken, Behice Boran'dan söz etmemek nasıl olanaksızsa, Behice Boran 70 yaşında, derken, O'nu Türkiye İşçi Partisi'nden soyutlamak, on'larca yıllık bağımsızlık demokrasi, sosyalizm mücadelesinden bahsederken Boran'ı anmamak o kadar imkansız. Örgütlü sınıf mücadelesini şahsında böylesine maddileştirmiş bir insan daha başka nasıl anılabilir ki?.. 15 yıl kadar önce ilk gördüğümde sosyalizmi anlatıyordu...

Hapishanenin önünden geçerken içerde yatıyordu... Mahkemede savunma yapıyordu... Hakkında soruşturma açılıyordu... Bölge temsilciler toplantısı vardı; konuşuyordu...

İl temsilciler toplantısı vardı; dünya ve yurt olaylarını anlatıyordu... Mitinglerde kürsüdeydi... Kongrede konuşuyordu... Morg önünde yoldaşlarının cenazelerini istiyordu... 1 Mayıs alanına yürüyordu... Mahkemede yargılanıyordu... Soruşturma, kovuşturma.. ifade veriyordu... Ama hep o yargılıyordu. Ve parti gecesinde hep bir ağızdan marş ve şarkı söylüyordu... Gülüyordu... Partizan söylenirken, melodik vurgulamanın bir yerinde tonlamanın daha kuvvetli yapılması görüşünde olduğunu söylüyordu... Kürsüde raporlar okunurken, dik kitle dinliyor, notlar alıyordu...

Ve O, Türkiye'nin yüzyılı aşkın aydınlanma mücadelesinin katıksız 50 yıllık bayrak yarışını koştuktan sonra, kan-ter'ini dünyanın ve Türkiye'nin aydınlık emeğine ve geleceğine selâm ve miras bırakarak sonsuza karışıyor.

Sıkıyönetimde ifade veriyordu... Yine sosyalizmi anlatıyordu. Gazeteci olarak çeşitli ülkelere gittim. Meslektaşlarla konuşurken, "Behice Boran nasıl?" diyenlere, O'nun mücadeleciliğinden uzun uzun söz edenlere rastladım. Ama iki yıl önce Irak'a, Arap Zirve toplantısını izlemeye gittiğim zaman bir Arap gazetecinin Türkiye'den gelen bir grup meslektaş önünde söylediklerinin aynı bir yeri var:

— Behice Boran'ın sağlığı nasıl?

— İyi.

— Ne mutlu size.

Ve duygulu bir sesle eklemişti:

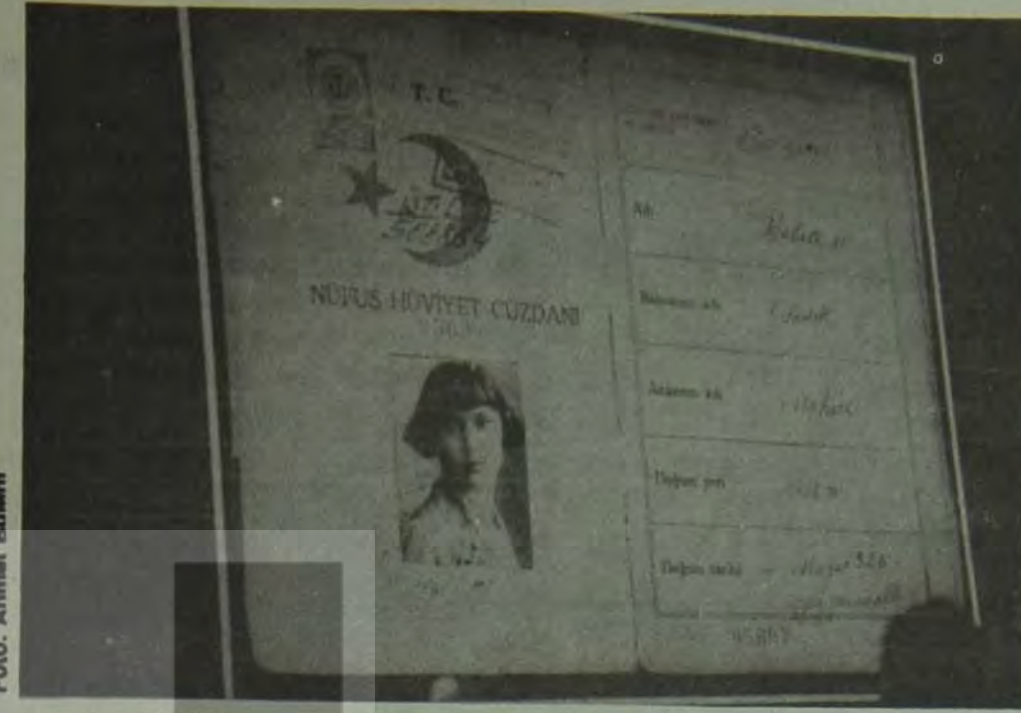
— Mücadelesinin şahidiyiz..."

7 yıl önce, 1 Mayıs 1980'in üçlü sarmaşık anlamı içinde Behice Boran'ın 70. yaş yıldönümü bağlamında, Yürüyüş dergisinin 26 Nisan 1980 günlü "Özel Sayı"sında yer alan imzalı yazımı şöyle bitirmiştım:

"Sözüm şu ki; Behice Boran'ı övmek ve yermek kadar kendisine haksızlık olamaz. Türkiye ve dünya, BORAN diye bir yaşam coşkusuyla şahittir..."

Ve 7 yıl sonra bugün, sözüm şu ki; bir karanfil yanıyor. Bilimle, estetikle, kürsülerle, şiirlerle, şarkı ve türkülerle, marşlarla ve meydanlarla, mutlaka yenmeye dair direşkenliklerle damarlanan gök güm-bürtüsü.. ve onu izleyen borandan sonra doğanın sonsuz dinginliğinde gece ve toprak nasılsa, öyle bir tül duygu ufkunda dolaşılıyor anısı şimdiki. Eminim; çağ'ların en anlamlısı 20. yüzyılın sosyal ve siyasal boranında 77 yıllık bir yer açılıyor. Ve O, Türkiye'nin yüzyılı aşkın aydınlanma mücadelesinin katıksız 50 yıllık bayrak yarışını koştuktan sonra, kan-ter'ini dünyanın ve Türkiye'nin aydınlık emeğine ve geleceğine selâm ve miras bırakarak sonsuza karışıyor...

Foto: Ahmet Bülent

Behice Boran'ın Yaşamından Kısa Çizgiler...

Behice Boran, 1910 yılının 1 Mayıs'ında Bursa'da doğdu. Babası orta halli bir zahire tüccarıydı, ailenin üç çocuğunun en küçüğüydü. Orta öğrenimini Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde tamamlayan Boran, kazandığı bursla Michigan Üniversitesi'nde yüksek öğrenimini sürdürdü ve aynı üniversitede sosyoloji doktorası yaptı. ABD'den döndüğünde lise öğretmenliğine, kısa bir süre sonra da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Kürsüsü'ne atandı. Üniversiteden ayrılmak zorunda kaldığında doçentti. Manisa köylerinde sosyal yapı araştırmalarını içeren ve getirdiği metodoloji ile uzun yıllar Türkiye'de tek kalan kitabı, DTCF'deki hocalık döneminin ürünlerindendir.

Ankara'daki yaşamıyla birlikte toplumsal mücadelenin de içinde yer alan Boran, fakülte arkadaşları ve ülkenin tanınmış aydınlarıyla beraber "Yurt ve Dünya", "Adımlar" dergilerini çıkardı; bu dergilerin başlıca yazar ve yöneticilerinden oldu. Nevzat Hatko'yla evliliği de o sıralara rastlar. Boran, aydınlık düşünceleri ve aydınlık kalemiyle zamanın siyasi iktidarının hışmına uğramakta gecikmedi. "DTCF Olayları" diye bilinen bir takım tertipler sonucunda, üç arkadaşı ile önce fakülte genel kurulu kararıyla, bu olmayınca, mahkeme yoluyla işinden uzaklaştırılmak istendi. Mahkemede aklanınca, bu defa da, zamanın Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sırrer tarafından kürsüsü lağvedildi. Böylece Boran ve diğer üç arkadaşı

Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes ve Muzaffer Şerif Başoğlu üniversiteden ayrılmak zorunda kaldılar. Diğer arkadaşları dış ülkelerdeki eğitim kurumlarında önemli görevler yüklenerek yurtdışına giderken Boran, yurtta kalmayı yeğledi ve Anadolu Ajansı'nda ki mütercimlik işinden uzaklaştırılmış bulunan eşinin açtığı tercüme bürosunda çalışmaya başladı. Bir yandan da dergi ve gazetelerde yazı yazmayı sürdürdü.

1950 Temmuz'unda Boran'ı Türkiye Barışseverler Cemiyeti'nin Genel Başkanı olarak görüyoruz. 14 Temmuz günü İstanbul Valiliğine verilen kuruluş dilekçesinde, başta onun imzası vardır. Dernek kısa ömürlü oldu; 26 Temmuz'da bastırılıp dağıtılan ve D.P. Hükümetinin Meclise Danışmadan aldığı Kore'ye asker gönderme kararını protesto eden bir bildiriden dolayı Barışseverler Cemiyeti kapatıldı, Boran ve arkadaşları askerî mahkemeye 15 ay hapis cezasına çarptırıldı. Ama Boran'ın barışseverliği, yaşamını adadığı bütün düşünceleri gibi, bir ömür boyu sürecekti. Boran, Barış Derneği Onur Kurulu üyesi ve 1980'den bu yana da Dünya Barış Konseyi üyesiydi.

Barış severler Cemiyeti davasından kısa bir süre sonra "51 Tevkifatı" diye anılan tutuklamalarda, tutuklananlar arasında Boran da vardı. 6 ay tutuklu kalan Boran askerî mahkemede "delil yetersizliği"nden dolayı beraat etti. Tek çocuğu olan Dursun Hatko'nun doğumu da bu döneme rastlar.

Daha sonraları onu, 27 Mayıs sonrasının kendine özgü demokratik ortamında 13 Şubat 1961'de kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin saflarında buluyoruz. Yıl 1962'dir ve Parti'deki ilk görevi Bilim ve Araştırma Bürosu üyeliğidir. Behice Boran'ın, o tarihten itibaren Partinin teorik muhtevasını geliştirme çalışmalarının hemen hepsinin başında yer aldığı ve TİP'in bilimsel sosyalist yapılanmasının başlıca mimarlarından olduğu bilinmektedir.

1964'de TİP'in İzmir'de yapılan 1. Kongre'sine İstanbul delegesi olarak katılan Boran, Genel Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi ve bu görevi aradaki bir yıl dışında sonuna kadar sürdürdü.

1965 seçimlerinde TİP Urfa milletvekili olarak Meclis'e giren Boran, Partisinin Meclis Grubunun, Dış Politika ve Milli Savunma sözcüsü oldu. TİP'in NATO, üsler, bağımsız dış politika, yurt savunmasına ilişkin görüşlerinin oluşturularak kamuoyuna duyurulmasında ve maledilmesinde gösterdiği başarıda onun meclis içi ve dışı çalışmalarının büyük katkısı olduğu gözlenmekteydi. Boran aynı dönemde, Türkiye - Ortak Pazar Parlamentolararası Ortak Komisyonu'nda görev alan parlamenterler arasındaydı. Türkiye'yi temsilen katıldığı, Avrupa Parlamentoları toplantılarında hitabeti ve konulara olan egemenliği ile seçkin bir yer edindi.

Boran, 1970 yılında yapılan 4. Büyük Kongre'de TİP'in Genel Başkanlığına getirildi ve o tarihten sonra da hep o görevde kaldı.

12 Mart 1971 askerî müdahalesinde Boran ve arkadaşları tutuklandılar, sıkıyönetim mahkemelerinde yargılandılar. Boran'ın mahkeme huzurunda da, düşüncelerini, herhangi bir ödün vermeksizin ve onurla savunduğu bilinmektedir. Sonuçta 15 yıl hapis cezasına mahkum olan Boran ve arkadaşları 1974 Af yasası ile hapisinden çıktılar. Partisini 12 Mart'dan sonra yeniden örgütleyen ve siyasi mücadeleyi sürdüren Boran, bu defa da 12 Eylül askerî müdahalesi öncesi ve sonrasında sıkıyönetim mahkemelerince tutuklandı, yargılandı. Boran, yaşamını ve inançları doğrultusunda 77 yıldır, zorunlu olarak yurt dışında sürdürüyordu.

Behice Boran, ardında 77 onurlu yıl bırakarak 10 Ekim'de aramızdan ayrıldı.

Aydınlık Bir Yaşam

Server Tanilli

Behice Boran 15 Ekim'de Brüksel'de son yolculuğuna uğurlanırken Prof. Server Tanilli'nin yaptığı konuşmayı sunuyoruz.

Kendisini son yolculuğuna uğurlamak üzere çevresinde toplandığımız Behice Boran'ı sizlere tanıtmak için uzun uzadıya açıklamalara girişmem gereksiz. Türkiye'de demokrasinin açıkça gündeme geldiği son 35-40 yıllık -o çalkantılı- tarihimize baktığımızda, hele hele işçi sınıfı hareketinin bambaşka boyutlarla sahneye çıktığı 1960'lı yıllardan bu yana geçen sürece eğildiğimizde, onun adı -bütün çarpıcılığıyla- karşımıza çıkar. Dostları kadar düşmanlarının da yakından tanıdıkları bir büyük kişiliğin huzurundayız şu anda.

Behice Boran, aydın yaşamına biliyorsunuz- bir bilim adamı olarak girer. Bilim, insanoğlunun gerçekliğe nesnel olarak bakışıdır; ancak, çoğu kişinin iddiası hilâfına, tarafsız değildir, taraf tutar. Kimin tarafını? Doğruların tarafını. Behice Boran'ın aydın kişiliğinin olduğu yıllarda, dünyanın ve Türkiye'nin doğruları nelerdi?

Barıştan yana olmak; gerçek demokrasie inanmak ve nihayet işçi sınıfının saflarında yer almak.

Behice Boran da seçimini bunlardan yana yaptı ve bu doğruların uğruna adadı yaşamını. Ne onurlu bir seçim ve ne de ulvi bir adayış! Bu açık-seçik tercihte onun aydın sorumluluğu kadar, bilime yürekten inanışının da rol oynadığı kanısındayım.

Ancak, bizimki gibi ülkelerde böylesine bir seçim yapmış aydınları bekleyen, kahırdır, acıdır. Türkiye'de egemen sınıfların barış, demokrasi ve sosyalizm karşısında alabildiğine canavarlaştığı özellikle son 20-25 yıllık dönemde, Behice Boran da, bu kahr ve acılardan payına düşeni bol bol aldı. Hapishanelerden yurt dışında gurbet yaşamına kadar, ne denli çetin

koşullar varsa, hepsini gördü, tattı; ve hemen herkese örnek olacak biçimde, göğüslemesini bildi onları, direndi.

Direnmek, düşmana inat direnmek; Behice Boran'ın kişiliğinin en çarpıcı yanlarından biridir bu.

Aşk olsun ona!

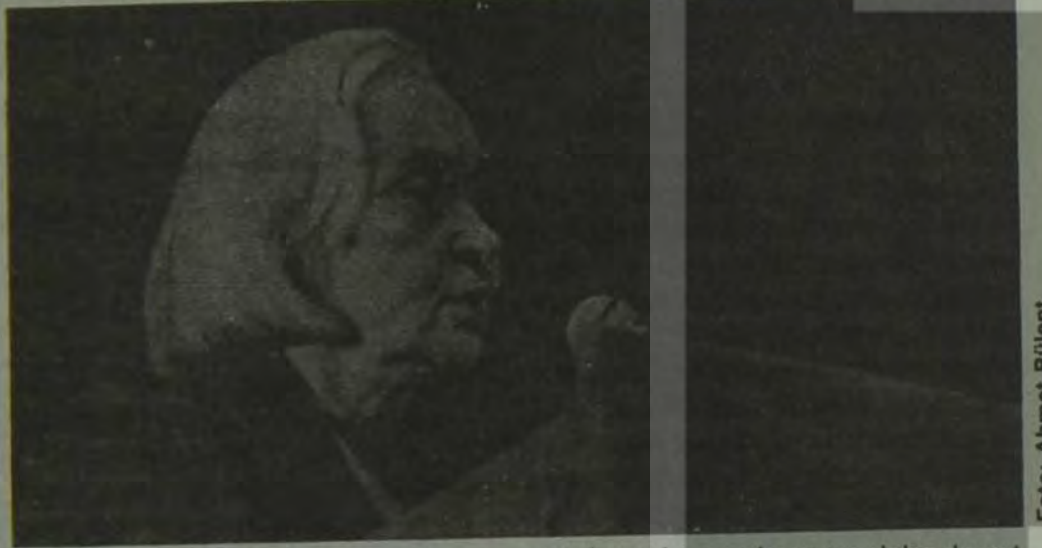

Foto: Ahmet Bülent

Ülkemizde demokrasinin, Türkiye İşçi Partisi'nin kurulmasıyla da işçi sınıfı hareketinin, özellikle 1961 Anayasasının da yardımıyla yepyeni bir ivme kazandığı 1960'lı yıllardan başlayarak, siyasal gündemin baş maddeleri arasına giren sorun, "demokrasinin sınırlarının genişletilmesi" idi; bir başka sorun da "İşçi sınıfının sendikal ve siyasal birliği" sorunuydu. Bu sorunlar, hepimizin bildiği gibi, Behice Boran'ın üzerinde alabildiğine duyarlılıkla durduğu sorunlar olmuştur. Emperyalizme göbek bağıyla bağlı tekelci sermayenin demokrasi düşmanlığı -bütün çıplaklığı ile- ortaya çıktıktan sonra, Boran'ın bu konudaki duyarlılığında ne denli haklı olduğunu anladık. İşçi sınıfının, sendikal ve siyasal birliğini gerçekleştiremediği takdirde, başına ne türlü belaların geleceğini de hep beraber gördük ve tattık. Boran'ın işçi sınıfının siyasal birliği konusunda uzun süredir yürüttüğü çalışma, o bakımdan hayli anlamlıdır.

Niçin itiraf etmeyelim? Türkiye'de demokrasinin yeniden kurulması-kavgasının alabildiğine kızıştığı bir dönemde, Boran'ın engin deneyimlerinden çok daha fazla yararlanacağımız

bir sırada yitirmiş bulunuyoruz onu. Ne yapalım? Yaşam akışını sürdürüyor, sürdürecektir ve biz de ona uyacağız. Barışa, insan haklarına, özgürlüğe inanan tüm sağlıklı güçlerle ortaklaşa olarak, demokrasinin kaybedilmiş mevzilerini yeniden ele

geçirmenin, onu koruyup daha da yetkinleştirmenin bilinci içindeyiz; sosyalizme varılacaksa böyle varılacak, ona da inanıyoruz. Herşey bir yana, şimdi huzurunda saf tutup el bağladığımız kişinin siyasal vasiyeti, bu temel gerçeğin altını bir kez daha çizmiş bulunuyor.

Onu yeniden ve yeniden okuyup değerlendirelim!

Sana gelince sevgili Behice Boran... Sana veda etmek üzereyiz şu an; o yazgısal ayrılış saati gelip çatmıştır aziz yoldaşımız. Mevlâna, bir beytinde şöyle der: "Öldükten sonra benim mezarımı yerlerde aramayın; benim mezarım ariflerin gönlünde olacaktır." Bu sözler -bir bakıma- senin için de doğrudur: Senin de mezarın, topraklarda değil, barışa, demokrasiye ve sosyalizme inanan aydınların gönlünde olacak; daha da önemlisi, bütün ömrünü uğruna -seve seve- adadığın işçi sınıfı, Türkiye işçi sınıfı seni unutmayacak; ebedi yolculuğunu: o kadirşınas sınıfın her an taze bir kanla çarpan yüreğinde ve her dem berrak belleğinde sürdüreceksin.

Haydi, uğurlar olsun sana!

Anılarla Behice Boran

SADUN AREN

Behice hanımın hepimizin saygısını kazanan asıl niteliği, sosyalizme olan bağlılığı ve bu uğurdaki özverisi, duraksız çabası ve savaşımcılığıdır. Bunun en son örneği, sürgünde bile işçi sınıfı hareketinin birliğini sağlamak doğrultusundaki çalışmaları olmuştur. Geride kalan arkadaşları elbette ki, onun bu dileğini gerçekleştirecek ve huzur içinde yatmasını sağlayacaklardır.

Behice hanımı ilk defa sanırım 1944'de, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki konferansında görmüştüm. Konferansın konusunu şimdi hatırlamıyorum ama, konuşmasındaki tutarlılık ve bilime-doğruya bağlı olma kaygusu beni çok etkilemişti. Sonraları TİP'te beraber çalıştık ve daha yakından tanıdığım zaman onun bu yanının kişiliğinin temel bir parçası olduğunu, hatta bu konuda aşırıya gittiğini de gördüm. Partinin bir eğlence toplantısında gece yarısına doğru herkes ayağa kalkmış, omuz omuza bir çember oluşturarak, türküler söylüyorlardık. Bir ara Ruhi Su'dan da türküler söylemeye başlanmıştı. Göz yaşlarını tutamayanlar da vardı. İşte tam bu sırada, Behice hanımın "türküyü yanlış söylüyorsunuz, şurasını uzatacaksınız" diye bağırıp, hepimizi susturduğunu hatırlıyorum.

Kendinden, kişisel özelemlerinden bahsetmezdi. Ama zengin bir iç ve dış dünyası olduğu kuşkusuzdu. Birgün geçmişten konuşurken, Amerika'dan dönüşünde, galiba mavi renkli tül bir dans elbisesi getirdiğini, ama onu sadece bir kez giymek fırsatı bulabildiğini söylemişti.

Behice hanımın hepimizin saygısını kazanan asıl niteliği, sosyalizme olan bağlılığı ve bu uğurdaki özverisi, du-

raksız çabası ve savaşımcılığıdır. Bunun en son örneği, sürgünde bile işçi sınıfı hareketinin birliğini sağlamak doğrultusundaki çalışmaları olmuştur. Geride kalan arkadaşları elbette ki, onun bu dileğini gerçekleştirecek ve huzur içinde yatmasını sağlayacaklardır.

MAHMUT DİKERDEM

O'nda düşünle eylem, yaşamla amaç bütünleşmiştir... "Toplum yamalı bohça değildir" derdi. Kendi kişiliği ve yaşamı ile, bireylerin de yamalı bohça olmazlarsa yüceldiklerini herkese örnek olacak şekilde kanıtladı.

Sanırım 1974 yılı sonlarıydı. Behice Boran 12 Mart'ın yarıda kalan faşizm provasından nasibini alarak girdiği cezaevinden yeni çıkmıştı. Eşi Nevzat Hatko bir süre önce ağır bir felç geçirmiş, o güçlü, iyimserlik dolu adam, yıldırım çarpmış bir çınar ağacı gibi, çakılıp kalmıştı. Artık hareket edemiyor, çaresiz bakan gözleriyle konuşabiliyordu.

69 seçimleriyle milletvekilliği sona erdiğinden beri Behice ile Nevzat İstanbul'a yerleşmişlerdi. Eski yıllarda Nevzat'ın Karaköydeki bir handa kurduğu "ABC Çeviri Bürosu" onların tek geçim kaynağı idi. Ne var ki, Nevzat'ın şifa bulmaz hastalığı herşeyi altüst etmişti. Hapisten çıktıktan sonra Behice, seksen yaşını aşkın kayınvaldesiyle, hem Nevzat'a bakmak hem de tercüme bürosunda tek başına çalışıp geçimlerini sağlamak zorundaydı.

1974 sonlarında diyordum, Behice

Boran'ı işyerinde ziyarete gitmiştim. Galata nıhtımına yakın yerdeki eski bir hanın küçük odasında, masanın başında oturmuş çalışıyordu. Dışarda kış soğuğu vardı ama bu ısıtılmamış han odası belki daha da soğuktu. Behice mantosunu çıkarmamış, sırtına da bir yün şal almıştı. Goleceğimi bilmiyordu, beni karşısında görünce şaşırıp ve sevindi. Uzunca bir süre birbirini görmemiş iki dost olarak koyu bir soh-bete daldık. Nevzat'ın sağlığı konusunda: "Her türlü tedavi yapılıyor ama durumunda diyalektik bir sıçrama olmadı" dedi. Büroda işlerin çok aksadığını çünkü İngilizceden başka çeviri kabul edemediğini söyledi. "Ama masanda bir yığın evrak duruyor" dedim. Güldü: "Yeni kur-lacak partinin tüzüğünü hazırlıyorum, arkadaşlar TİP'in gecikmeden kurul-masında ısrarlılar" diye konuştu.

Birlikte Liman lokantasına yemeğe gittik. Dönüşte "haydi, ben artık ça-lışmaya devam edeyim" dedi.

Bu özel anıyı açıklamamın amacı, Behice Boran'ın olağanüstü moral gü-cüne küçük bir örnek vermektir. Bü-yük davalara kendilerini adayınların, devrimci liderlerin genellikle zor bir ya-şam sürdürdükleri, hapis yatmayı, tür-lü maddi ve manevi sıkıntıları göğüslemek durumunda kaldıkları bi-linir. Behice Boran hem gençliğinde hem de yaşlılığında bu zorlukların son kertesini yaşamış, ama yıkılmamış, yı-kılmak ne söz, bir an bile yılmaya kapılmamıştır. O'nun teori ile pratiği eşsiz biçimde özümseyip gerçek bir önder kişiliğine erişmiş olmasının gi-zî belki de buradadır. O'nda düşünle eylem, yaşamla amaç bütünleşmiştir.

Söyleşilerimizde sık kullandığı bir deyim vardı: "Toplum yamalı bohça değildir" derdi. Kendi kişiliği ve yaşa-mı ile, bireylerin de yamalı bohça ol-mazlarsa yüceltiklerini herkese örnek olacak şekilde kanıtladı. □

NERMİN AKSİN

Behice Boran, Türkiye ve dünya sorunlarına sosyalistçe yaklaşmasının ötesinde hayatında da, sosyalistçe yaşayan bir öğretmendi

Behice Boran, Türkiye'nin ve dün-yanın aydınlık geleceği için örgü-tünün önünde, babayığıt bir mücade-le verirken, günlük yaşamında

fevkalade sade... coşkulu... insan iliş-kilerine tat katan bir can dosttu...

Yakın dostlukları dışında komşuları ve çevre esnafı ile de sıcak ve saygın diyalogu vardı. 1979 yılı; oğlu Dursun askerlik görevi yapıyor.. ve o gün izinli gelecek. Behice Boran partideki yo-ğun çalışmasından eve yeni dönmüş ve hemen elinde file, o bakkaldan çı-kıyor, bu bakkala giriyor. O günlerde kıt; sana yağı alacak. Bir mutluluk te-laşı. Komşusu Nuran hanımın, "aman efendim, n'olur yorulmayın, biz bulup halledelim," teklifine karşılık, onun, "olur mu, ben hayatın içinde olmak-tan mutlu oluyorum. Bugün Dursun geliyor, ona bir et yemeği yapaca-ğım", derken, sevinçle ellerini oğuş-turması, hâlâ gözlerimin önünde.

Behice Boran, Türkiye ve dünya sorunlarına sosyalistçe yaklaşmasının ötesinde günlük hayatında da, sosya-listçe yaşayan bir öğretmendi. Anısı önünde saygıyla eğiliyorum. □

SIDIKA SU

O tarihlerde DTCF sağlam ve nitelikli bir eğitim merkeziydi. Bu eğitim merkezini ayakta tutanların başında geliyordu Behice Boran. Tek başına koro idi.

Hocam, dostum, arkadaşım Behice Boran'ı 1946-47 yıllarında DTCF'de felsefe bölümü öğrencisiyken tanıdım. Hocamdı. Metodoloji derslerine gelirdi. Behice Boran iyi bir öğretmen, çağdaş bir sosyologtu. Çok iyi bir konuşmacıydı ayrıca. Dersleri başka fakülteden ge-len öğrencilerle dolup taşardı. O tarihlerde Niyazi Berkes, Pertev Boratav ve Nusret Hızır ile birlikte DTCF sağlam ve nitelikli bir eğitim merkeziydi. Bu eği-tim merkezini ayakta tutanların başında geliyordu Behice Boran. Tek başına koro idi.

Bu güzelim eğitim merkezi, egemen güçlerin gözünden kaçmıyordu. Öğren-ci demekleri, gençlik demeği gibi kurum-lar işlevlerini çok iyi sürdürüyordu. Hiç bir şey çok uzun sürmedi. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, kancayı atmıştı.

Bir miting düzenlemişlerdi. DTCF 5 bin kişiyle basıldı. Felsefe bölümü öğren-cileri, bu arada Behice Boran da tek tek odalarda arandı. O sıralarda dekan olan Enver Ziya Karal olayla ilgili olarak bizi

önceden uyarmıştı. Fakülteyi terketme-mizi istemişti. "Polis sizi korumayacak, telefon ettiler" demişti. Bizleri arka ka-pıdan gönderdi. Enver Gökçe arkadaşımız ön kapıdan çıkmak istedi ve mitingcilerle karşılaştı, dayak yedi. O gün Behice Boran evinden çıkarak, miting-cilerin arasından geçip fakülteye geliyor. Fakülte bahçesinin tıklım tıklım dolu ol-duğunu görüp giremiyor. Kimse de ta-nımıyor Behice Boran'ı. Peşin hüküm-lerle kafaları dolu bir gürh insan; rek-tör Şevket Aziz Kansu'yu yakalayıp, hir-paladıktan sonra, kürsüye çıkartıp, "ben komünist değilim" dedirtiyor. Gençlik demeği basılıyor, kitaplar yırtılıyor, fakül-te de soruşturmalar başlıyor, hocaların derslerine son veriliyor. Fakülte komite-si toplanıyor. Behice Hanım'ın atılması gerektiği belirtiliyor. Savunmalar başlıyor. Savunmalarda onu izliyoruz. Mahkeme-ler tıklım tıklım dolu. Hocaların kürsüleri kaldırılıyor. Sosyoloji dersleri uzun süre okutulmuyor. Hocalarımız yurt dışından davetler alıyor. Niyazi Berkes Kanada'dan, Pertev Boratav Fransa'dan... Be-hice Hanım, Türkiye'de kalıyor...

Dostluğumuz 41 yıl sürdü. Dile kolay, cezaevinde nikah şahidimiz oldu. Yeni İşçi Partisi dönemi ve ayrıntılar... Behi-ce Boran'ı öğrencilik yıllarımdan bu ana kadar adım adım izledim. Yaşam boyun-ca sürececek bir mücadelede hep dimdik kalmıştır. Böyle bir dostum olduğu için ne kadar gururlansam azdır. □

CÜNEYT ARCAYÜREK

Boran, değişmeyen, kırılmayan çizgisiyle hep saygıyla andığım bir insandı. İçtenliğime inanan dostlara ölümünden çok önceleri bu duygumu açıkça söyledim. Bugün de tutarlı, bilinçli, bilgili Boran'ın vatan toprağına verilmesini sindiremeyenlere söylüyorum: Boran'ın yaşamından, sürgünde ölüşüne dek sürdürdüğü anlamlı yaşamdan ders alınacak yönler çokluktadır.

Varlık aradı, Behice Boran'la ilgili bir yazı yazmamı istedi. "Geçmişten, parlamento günlerin-

den, bugüne doğru..."

Boran'ı son kez bir akşam yeme-ğinde gördüm, çevremizde başkaları da vardı. Üç dört saat konuşuldu. Bir ara TİP yayın organı sayılan dergide adım verilerek yalan yanlış kimi bilgi-lerin yer aldığını söyledim. Müthiş hid-detlendi, yayın sorumlularını çağırdı. Bana "dilerseniz, düzeltme gönderin yayımlayalım" dedi. Gereksizdi. Bo-ran'ın sorumluluğunda olan bir yayım organında yalan yanlış, hatta düzme-ce, düş ürünü bilgileri yadırgadığımı söyledim. Hak verdi.

Dürüsttü. Bu çizgide doğdu, yaşa-dı ve öldü.

Bu küçük olaydan çıkılma yola. Kırk yıla yakın siyaset dünyasını izler durumum. Hani derler ya, "neler gel-di, neler geçti". Evet, neler geldi, ne-ler geçti, ama Behice Boran gibi ilkelerine sınırsız sarılmış, adeta ilke-leriyle yoğrulmuş, kafasını, benliğini bu yola koymuş pek az insan gördük. Bir avuç insan bile diyemeyiz. Siyaseti günlük dalgalanmalar içinde bir yarış gibi görenler sürekli çoklukta kaldılar. Hala da öyle. Bakınız çevrenize; he-defe, amaca varmak için dün söyle-diklerini ertesi gün değiştiren yüzlerce yüz göreceksiniz. Örneğin bakın Baş-bakanımıza. Açın gazete koleksiyon-larını. Dün söylediğini bir gün sonra rahatlıkla, hiçbir sakınca duymasama-dan yadsıyabiliyor. Roman türünde ünlenen yazarların, yüzlerce örneği ele alarak yazacağı "çift standartlı adam" adlı bir kitap eşsiz bir yapıt olabilir.

1940'ların ortalarında, henüz bilinç-lenme çağındaydık. Nazım Hikmet'in değil şiirlerini okumak adını anmak okuldan, işten atılmaya, fişlenmeye yeterdi. Masa altında birbirimize pe-lür kağıdına yazılı şiirlerini verdiğimiz dönemde Mehmet Ali Aybar, Behice Boran ve arkadaşları açıkça sosyalizm türkülerini söyleyebiliyordu. "Zincirli Hürriyet" gazetesi, aklımda kalan "Yığın" dergisi gibi yayımları izlerdik.

Yıllar geçti, ama başta Behice Bo-ran ve öteki sosyalistler ister yasaklı, ister az buçuk özgürlüğün geldiği dö-nemlerde hiç değişmediler. Araların-da uygulama, olaylara, odak noktalara bakışta belki ayrılmalar oldu. Fakat sosyalizm çizgisinden hiç sapmadılar.

Bu tutarlılık bir insanın yaşamında "az bir şey" midir? Bu tutarlılığa ölü-münü bile vesile sayarak küfretecek li-beral kafalı olduğunu varsayanlara ne derece onur getirecektir?

SHP GENEL BAŞKANI ERDAL İNÖNÜ'NÜN BEHİCE BORAN'IN VEFATI NEDENİYLE AÇIKLAMASI

Rahmetli Behice Boran'ı yıllarca önce, bir üniversite öğrencisi olarak Ankara'da DTCF'nin konferanslarını izlediğim sırada verdiği bir sos-yoloji konferansında görmüştüm. Bu konferanstan bende kalan izlenim, o zamanki hüviyetiyle Doçent Behice Boran'ın değerli bir sosyal bilimci olduğu ve sosyoloji bilimindeki gelişmeleri anlatırken, siyaset alanındaki ilgisini de saklamadığı idi. Sonraki olaylar, yeni fikirlere karşı tepkiler onu bilimden ayırıp, siyasi mücadele alanına soktu.

Rahmetli Boran, Türkiye İşçi Partisi'nin bir milletvekili olarak, sosyalist akımı parlametomuzda inançla, bilgiyle temsil etmiştir. Onun savundu-ğu fikirler, onun o zaman ve daha sonra savunduğu fikirler, siyaset yelpä-zesinde, Partimizin daha solunda kalan yaklaşımlardır. Ancak bu ayrılık onun insan olarak taşıdığı üstün nitelikleri ve bütün ömrünce inandığı fi-kirler uğruna yaptığı mücadeleyi saygıyla anmamıza engel olmaz. □

1965'de parlamentoda Behice Bo-ran'ı tekdüze sesiyle hep dinlerdik. Sadece basın locası değil, o günlerin kudretli çoğunluğu AP sıraları da din-lerdi. Arada sırada laf atmalar olur, Behice Boran bu sataşmaları duymaz-lıktan gelir, onun için gerekli olan fik-rini söyleme yargısıyla bastıra bastıra sol düşünceye göre olayı irdelerdi.

Boran, değişmeyen, kırılmayan çiz-gisiyle hep saygıyla andığım bir insan-dı. İçtenliğime inanan dostlara ölümünden çok önceleri bu duygumu açıkça söyledim. Bugün de tutarlı, bi-linçli, bilgili Boran'ın vatan toprağına verilmesini sindiremeyenlere söy-lüyorum:

Boran'ın yaşamından, sürgünde ölüşüne dek sürdürdüğü anlamlı ya-şamdan ders alınacak yönler çokluk-tadır. □

ADALET AĞAOĞLU

İnsan yalnız üniversite kürsülerinde "iyi öğretmen" olmaz. Behice Boran hayatıyla iyi bir öğretmendi. Ve her, hayatıyla iyi öğretmen gibi, o da dar sınırlı dünyalara hep fazla geldi.

Kayıbı ardından, çoğumuz hiç du-Kraksamadan Behice Boran'ın işçi sınıfı adına Türkiye'deki aralıksız sa-vaşımından söz açabiliriz elbet. Ama ben, belki bundan da önemli saydığım başka bir şeye değinmek istiyorum.

DTCF'de Felsefe, ya da sosyoloji

bölümüne girmek istemiştım. 1945-46 ders yılı. Pek de bilinçli değildim. Ama oralarda, 'onlar'ın, Nusret Hızır'ların, Niyazi Berkes'lerin, Boratav ve Behi-ce Boran'ların dersinde esen yeni ha-vayı seziyordum. Yazık ki o bölümlere giremedim. Fakat bütün yılı bu hoca-ların ders kapılarında geçirdim. Bura-da "onlar"ın derslerinde soru sormayı yasaklayan değil, tam karştı, soru sor-maya yol açan, verilmiş üstüne sorgu-layıcı bu yeni ve taze hava beni kendine çekiyordu. Behice Boran'ın, bu gencecik öğretim üyesinin bazı öğ-rencileri ile tanışmıştım. Ne kadar ışık-lydılar. Ertesi yıl kaçamak olarak birkaç derse girebildim. Ama ne yazık ki, bu yepyeni ışıklı yolum çok kısa sürdü. Behice Boran ve arkadaşları fa-külteden uzaklaştırdılar. Böylece bel-ki sınıflarında öğrenemedim, ama gözümünden hiç irak olmayan hayatla-rından çok şey öğrendim. Behice Bo-ran'ın hayatından çok şey öğrendim. Kendisi için hiç bir şey beklemeden, toplumun ve insanın gelişimine, daha iyile yönelmesine isteyerek inandığı yolda, düşürüldüğü yerden yeniden doğrulan hayatından öğrendim. Niyazi Ağırnaslı'nın çok yakınındaydım. Be-hice Boran ile de yüzyüze çok yakın olmam gerekirdi. Fakat o dönemin gençliğinden durmadan uzaklaştırı-lıyorlardı. Kuşkusuz, yalnız gövdeleriyle. Yoksa, Behice Boran'ların o dönemden bende bıraktığı iz hiç silin-medi. Yalnız ben olsam önemli değil. Dönemin pek çok gencinde Behice Boran düşüncesinin izleri sürdü.

İnsan yalnız üniversite kürsülerin-de "iyi öğretmen" olmaz. Behice Bo-ran hayatıyla iyi bir öğretmendi. Ve

her, hayatıyla iyi öğretmen gibi, o da dar sınırlı dünyalara hep fazla geldi. Çok önemsiz gibi görünebilir ama, Behice Boran'ın TİP'e girişinin bir çok genç kadının Türkiye'de emek ve hak yanında yer almasında büyük rol oynadığına inanırım ben. İnsanın kendine güven duymasını, kendisinin de söz sahibi "bir kişi" olduğunu öğretir böyle hayatlar. Hiç bir şey öğretme diyemeyeceğim, çünkü bence öğrenebileceğimiz en önemli şey bu. İlk gençlik yıllarımdan başlayarak benim de Behice Boran'dan aldığım en büyük ve yararlı bilgi bu oldu.

TİP ikinci kez kurulduğunda, öğretmen ve öğrenci nihayet buluşabildi. Yürüyüş'te yazmamı istemişti. Bundan onur duydum. Edebiyata, edebiyatçıya önem veriyordu. Bir araştırma yapılsa, 1974-80 arası edebiyatın ilgi odağı oluşunda Behice Boran'ın TİP'te edebiyat okurunu geliştirmek ve artırmak çabalarının büyük rol oynadığı görülecektir. Bu, ilk toplum bilimci olarak onun, toplumları en iyi tanıma yolunun edebiyattan geçtiğini bilmesindendi bence. □

ŞEKİBE ÇELENK

Kişiliği güçlü bir kadındı. Kuvvetli bir hatipti ve etkili bir kalemi vardı. İnançlarından ömrünün sonuna kadar taviz vermeden yaşadığını biliyorum.

Behice Hanım'ın ismini ilk kez öğrencilik yıllarımda duymuştum. O zaman kendisi DTCF'de öğretim görevlisi, doçentti. Yurt ve Dünya, Adımlar dergisinde yazılan çıkardı. Yazılarını okuduğumda kendisine gıyaben büyük hayranlık duymuştum. O zaman, yıllar sonra kendisiyle aynı partide buluşacağımızı hiç düşünmemiştim.

Yıllar geçti, 1961 yılında ilk TİP kuruldu ve kendisiyle partide tanıştık. Bilgisine ve inancına büyük saygı duyduğum bir kişiydi.

1965 yılı seçimlerine kadar partinin genel merkezi İstanbul'daydı. O yüzden genel yönetim kurulu toplantıları için, genel başkan Mehmet Ali Aybar da dahil olmak üzere, Ankara'ya geldiklerinde görüşür, konuşurduk.

Ankara'da kaldığı süre içinde parti çalışmalarında bizim eve gelirdi.

Yine bize geldiği bir gün, oturup sohbet ediyor, çay içiyorduk. O sırada, kolejde okuyan büyük kızım okuldan döndü. Kendisini Behice Hanım'la tanıştırdım. Çocukla ilgilendi, okulu ile ilgili sorular sordu ve epeyce bir süre kendisiyle İngilizce konuştu. Konuşma bittikten sonra, bu kadar kısa süre içinde bu kadar iyi İngilizce konuşabilmesinin kendisini etkilediğini söyledi. Beni de, çocukları iyi yetiştirdiğim için kutladı.

Konu çocuklara, onların iyi yetişmelerine kaydı. Bu arada şöyle bir şey söyledi: "Kendi çocuğum da olsa, benim istediğim kişilik ve inançların dışında gelişirse, doğrusu çok üzülürüm". Bu konuşma bende güçlü ve inançlarında tavizsiz bir kişiliğin simgesi olarak iz bıraktı. Kişiliği güçlü bir kadındı. Kuvvetli bir hatipti ve etkili bir kalemi vardı. İnançlarından ömrünün sonuna kadar taviz vermeden yaşadığını biliyorum.

Doğmak kadar ölmek de doğaldır, ancak böyle kendi inancı doğrultusunda, bütün yaşamın mücadelesini vermiş bir kişinin yurt hasreti duyarak memleketinden uzakta ölmesi ve onun yaratacağı acı beni çok rahatsız etti. En çok üzüldüğüm bu oldu. □

ŞÜKRAN KURDAKUL

Bilimsel verilere bağlı olma kaygısını yaşamı boyunca korumaya çalıştığı için karşıtlarının bile saygısını kazandı Behice Boran

"Ben öğrencilerime propaganda yapmadım. Düşünme yeteneklerinin zenginleşmesine yardımcı olmaya çalıştım."

1953'te TKP davasının görüldüğü duruşmalardan birinde böyle söylemişti Behice Boran.

Savunmasını yaparken yargıcın da düşünme yeteneğinin zenginleşmesine yardımcı olmaya çalışıyor gibiydi.

O duruşmalarda kendisini ilk kez gördüğüm Behice Boran'ın kişiliğini, Yurt ve Dünya, İnsan, Adımlar, Görüşler ve bunun gibi dergilerdeki yazılarından tanıyordum.

Bilirsiniz, tek parti döneminin durağan düşün yaşamında ayrı bir önemi vardır o yazıların. Çağdaş toplum

"...Barışı, özellikle genç kuşaklar için, onlara savaşın onarılmaz acılarından, kayıplarından arınmış bir dünya bırakabilmek için istiyoruz. Dünyanın geleceği yeni kuşakların elindedir. Bu geleceğin güvence altına alınabilmesi de savaş denilen belanın yok edilmesine bağlıdır..." (Behice Boran, 7 Eylül 1979)

bilimin, yeni sorun ve yöntemlerini ortaya koyması yönünden, işçi sınıfı, köylülük, tarımsal alanda üretimin geriliği, kentleşme, toplumsal değişimin yarattığı yeni koşullar gibi, temel sorunları gündeme getirmesi yönünden.

Çağdaş Türk Edebiyatı'nda kendisine ayırdığım özel bölümde belirttiğim gibi, o yazılarla Türkiye gerçeğine bakmasını öğreterek dünyayı, yaşadığımız toplumu ve kendi sınıfsal konumumuzu algılamamıza yardımcı oldu Behice Boran. Soyut tepkilerin, bireysel başkaldırı heveslerinin örgütlenme bilincine dönüşmesi zorunluluğunu algılamamıza yardımcı oldu.

Türkiye gerçeklerine bakma çabasını 1960'tan sonra da sürdürdüğünü biliyoruz. Özellikle, benim de uğraş alanımla ilgili konularda katıldığım, "Program ve Demokratikleşme İçin Plan"ın hazırlık çalışmalarındaki önerilerini, titizliğini, yorulmazlığını anımsıyorum. Bilimsel verilere bağlı olma kaygısını yaşamı boyunca korumaya çalıştığı için karşıtlarının bile saygısını kazandı Behice Boran.

Anısına saygılar sunuyorum. □

ÖZCAN KESGEÇ

Başkan Boran ile Ana Boran'ı bir bütün olarak gördüğümüz bir ortamdı bu.

1975 veya 1976 yılıydı. Partimizin yeniden örgütlenip çalışmalarına yoğun olarak devam ettiği günlerdi. O günlerden birinde, Ankara'da Dilşat düğün salonunda yapılan Temsilciler Meclisi Toplantısında idik.

Genel Başkan, dinleyenlere ışık tutan, yeni açılımlar getiren, bilinen açış konuşmalarından birisini yapmış, toplantıya bir süre ara verilmişti. Boran arkadaşımız, salonda bir köşeye oturdu. Etrafına bakınıyordu. Bir şeyler arar gibiydi. Hemen isteğini sorduk, Sanki zor bir şey istiyormuşçasına; "Dursun'u görebilir miyim acaba?" dedi. "Uzun zamandır görüşemedik de."

Dursun toplantı ile ilgili görevliler

arasındaydı; onu çağırttık. Annesinin yanına 2-3 dakikalığına oturdu. Konuştular. Behice Boran şefkatle oğluna bakıyordu. Gözleri ışıltılıydı. Biraz sonra Dursun görevi başına gitti. Boran'ın gözlerinde hepimiz için olduğu gibi Türkiye İşçi Partili Dursun için de duyduğu sevinç pırıltıları vardı. Başkan Boran ile Ana Boran'ı bir bütün olarak gördüğümüz bir ortamdı bu. Hepimiz yutkunuyorduk.

JÜLİDE GÜLİZAR

Boran'ın 40 Yıldır Gözümün Önünden Gitmeyen Gölgesi...

Önce, geceleri penceresinin perdelerine düşen gölgesiyle tanıdım ve sevdim Behice Boran'ı. Yüzünü görmek için bir yılın geçmesi gerekti. Karşılıklı konuşma mutluluğunu tatmak içinse yirmi yılın.

1945-46'ların Ankara'sı. İkinci dünya savaşının karartmalı geceleri sürüyor. Ankara, kent merkezi Ulus'ta olan küçücük bir Başkent. Çankaya-Kavaklıdere ve öteleri ise, ya gezinti için çıkılabilen yerler, ya da henüz adı sanı okunmayan semtler. Benim yaşamım Çıkrıkçılar yokuşu, Denizciler Caddesi, Kız Lisesi ve Maltepe arasında geçiyor. Ortaokulu bitirdiğim Mersin'de lise olmadığı için Ankara'ya gelmiş, dünyadan habersiz bir taşralı kızın şaşkınlığı içinde yuvarlanıp gidiyorum.

O yılların Maltepe'si gerçek bir teppe. Yazın sıcağın, kışın soğuktan, kar ve yağmurdan dolayı aşılması binbir güçlüklerle dolu bir zorlu teppe. Durakta otobüsten iniyorsunuz, çevresinde tek evin bulunmadığı bu teppeyi aşıyorsunuz. Aşağılarda iki ya da üç apartman var. Bunlardan biri de İhsan İlkesen apartmanı. Amcamlar orada oturuyor ve ben bazı hafta sonları gidip orada kalıyorum. Tek amacım var. Liseyi ve üniversiteyi okuyup bitirebilmek. Binbir güçlüklerle yakaladığım Ankara'da okuma olanağını sonuna kadar kullanmaya yönelik bütün çabam, Ve okumaktan daha kutsal bir amaç, okuyan insandan daha üstün

hiçbir değer tanımıyorum.

Birgün yengem, "okumayı bu kadar çok sevdiğine göre inşallah büyüünce Behice Boran gibi olursun, ama Allah talihini ona benzetmesin" diye dua ediyor.

Behice Boran?.. İlk kez duyuyorum. Elbette merak ediyorum. Hele işin içine "talihimin ona benzememesi," dileği girince merakım büsbütün artıyor.

Yengemin anlattıklarını şaşkın şaşkın dinliyorum:

"Behice Boran Dil Tarih'te doçenttir. Çok okur. Gece ikilere üçlere kadar okumaktan artık saçları dökülmeye başladı. Her şeyi iyi güzel de... Komünist işte."

Behice Boran'lar hemen kendilerinin üst katında, annesiyle birlikte oturuyormuş. Çok iyi, çok namuslu bir insanmış. Hiç kimse en ufak bir şeyini görmemiş. Gerçi görüşmüyormuş ama kapıda, merdivende karşılaştıklarında ayaküstü bir kaç söz ediyorlarmış. Görüşmek için kadıncağızın vakti yokmuş..

Okumaktan saçları dökülen bir kadın.. Ötesi hiç umurunda değil.. Güzelim insan Behice Boran'la böyle tanıştım. Aklıma ilk takılan şey, onun, okumaktan dökülmeye başlayan saçlarıyla süslü başını görmek isteği oldu. Hemen o gece bahçe duvarının üstüne bağdaş kurup oturdum. Gözüm üst katın pencerelerinde, saatin hiç değişse bir buçuk olması için dualar ediyordum. Bütün korkum Behice Boran'ın daha erken bir saatte yatması.. Bende oluşan imajın daha ilk anda bozulması korkunç bir şey olacak.

O imaj bozulmadı.

Saat ikiyi biraz geçerken pencerede bir kadın başı belirdi. Bir süre karşılaştık.

Az sonra elektrik söndü...

Behice Boran'ın gölgesini pencerede beklemek yıl boyunca sürdü. Bir yıl sonra apartman kapısından çıkarken yüzünü gördüğümde dünyanın en mutlu insanıydım.

20 yıl sonra ise, beni Behice Boran'la karşılaştıran, onunla konuşma olanağı veren mesleğimi daha çok sevdiğimi anımsıyorum.

Behice Boran'ın o ilk gece kazara erken yatması olasılığı ise bende yıllar yılı büyük bir korku olarak sürüp gitti.

Çünkü yaşamımda bir mit yıkılıp gidecekti. Hem de başlamasıyla birlikte... □

Demokrasi İçin Mücadele Ciddi Bir İştir.

Ahmet R.Bilgen

Türkiye'de çok derin bir bunalım yaşanıyor. Sadece bugün değil, gelecek de ipotek altına alınmaya çalışılıyor. Bilinen bir konuşmasında Behice Boran biz ülkeyi hiç yönetmedik, bunalımdan biz sorumlu tutulamayız demişti. Başkaları da bunalımın doğrudan sorumlusu olmayabilirler. Ama, bunalımdan kurtulmak için demokrasi mücadelesinin sorumluluklarından uzak kalınmasının mazereti olamaz. Demokrasiyi ciddiye almanın tek ölçütü mücadelede kararlı ve tutarlı bir biçimde yer almaktır. Türkiye'de ikinci sınıf bir demokrasi istememekte birleştiklerini ileri süren partiler için bunu kanıtlamanın başka bir yolu yoktur.

Türkiye'de siyasal yaşam tam bir karmaşa içerisinde. Sergilenen görünümünden birçok kişi şaşkına dönmüş durumda. Neler oluyor sorusu sıkça dile getiriliyor. Daha önemli bir soru, niçin böyle oluyor sorusu ise yeterince sorulmuyor. Böyle bir soru sorulmayınca da olup bitenlerin gerçek boyut ve nitelikleri ile sorumluları açığa çıkarılamıyor.

Belirleyici sorular sorulmayınca değerlendirmeler de görüntülerin çerçevesine hapsolunarak yapıyor. Böylece, referandum öncesinde çok güç durumda olduğuna inanılan Özal iktidarı, referandumda da yenilmesi-ne karşın erken seçim kararı alınca bir anda gücünün doruğunda kabul ediliyor.

Anayasa Mahkemesi'nin seçim yasasını iptali kısa süren bir tereddüt yaratıyorsa da yeniden alınan seçim kararı iktidarın başka bir zaferi olarak benimseniyor.

Özal'ın istediği ve demokrasi ile ilişkisi olmayan koşullarda seçimlere gidiliyorsa ve bu, ülkenin yararına bir gelişme olarak görülemiyorsa doğacak sonuçlardan kimlerin sorumlu olduğu konusu üzerinde şimdiden düşünmekte sayısız yararlar bulunuyor.

Gümrük kapılarında oy verme işleminin seçim yasasının yürürlüğe girmesinden üç gün sonra başlaması kararlaştırıldı. Böylece 23 Ekim 1987

tarihinde oy verme işlemi fiilen başlatılmış oluyor. Adayların belirlenmesi ise 1 Kasım tarihinde. Kesin aday listeleri daha da sonra açıklanacak. Böylelikle belki de adayları önceden bilinmeden bir seçim dünyada ilk kez Türkiye'de yapılmış olacak. Hukukun genel ilkeleri bir yana, en basit mantık kuralları bile şimdiden aşılmış durumda.

Hukuk, demokrasi kavramlarının içi çoktan boşaltıldı. ANAP iktidarı bundan böyle, bırakınız hukukun genel ilkelerinin, anayasanın herhangi bir kuralının görüntüde de olsa, kerhen de olsa, kendisini de bağliyabileceğini büyük zorlamalarla kabul ediyor.

Herkes benzeri daha önce görülmemiş bir siyasal - hukuksal bunalım yaşanmakta olduğundan söz ediyor. Meclisteki partiler birbirlerini suçluyorlar. Türkiye'de demokrasinin işleyip işlemeyeceği haklı olarak sorgulanıyor. Kimilerinin aklına olup bitenden sorumlu olan galiba demokrasi demek bile geliyor..

24 Ocak kararları ile başlatılan bir serüven yeterince biliniyor. 12 Eylül destekli Özal ekonomisi sonuçta ülkeyi gerçek bir çıkmaza sürüklemekte. Tekelci sermaye birikimini amansızca artırdıkça günlük yaşamlarını sürdürmekte güçlük çekenlerin sayısı fazlalaşıyor, kapsadığı toplumsal kesitler giderek daha genişliyor. Gerçek sorumlunun kim olduğu tanısı kimilerin-

ce henüz kabullenilmediği için TÜSİAD seçimlere giren partilere ekonomik taleplerini içeren yeni programlar sunabiliyor ve dikkate alınacakları konusunda "demokratik" muhalefetten güvenceler alabiliyor. Tek protesto sesi Odalar Birliği yetkilisinden geliyor!

ANAP iktidarı demokrasinin en basit ilkeleriyle bir "rabatası" olmadığını açıkça ortaya koydu. Muhalefet iktidarın demokratik olmadığını söylemekten başka neler yaptı sorusuna ise doyurucu bir yanıt bulmak mümkün değil. Durum böyle ve ANAP, görünürde gücünün doruğunda iken siyasal bir bunalımı niçin körüklüyor, sorusuna da yanıt bulmak gerekiyor.

Değişik dönemlerde, çeşitli ülkelerde nesnel temellere dayanan bunalımlar yaşanırken Sağ'ın ülkeyi yönetmek yerine yönetilmez olduğunu göstermek amacıyla iktidar kullanması karşımıza oldukça sık çıkan bir durumdur. 12 Eylül öncesi benzer bir durum Türkiye'de de yaşanmıştır. 1961 Anayasası ile ülkenin yönetilemeyeceğinin sık sık ileri sürüldüğü belkelerde henüz tazeliğini korumaktadır. Sonrası biliniyor. Ama, bilinen en hazin (ve öğretici) örnek ikinci Cumhuriyet İspanya'sında yaşananlardır. Cumhuriyet altında yapılan ikinci seçimleri sağ iktidar kazanmıştı. Bu iktidarın üstelik anayasadan da bir şikayeti yoktu. Buna karşılık kurduğu hükümetlerle ülkeyi yönetmek yerine siyasal krizleri kendisi hazırlamıştır. Gerçekten de parlamento'da rahat bir çoğunluğa dayanan zamanın sağ iktidarı yapay hukuk bunalımları ve mali skandalları ile sık sık hükümet bunalımları yaratmaktaydı. Serüvenin sonrası iç açıcı olmasa da biliniyor. Gerçi yapılan ilk seçimleri Cumhuriyetçi (demokratik) güçler kazanmıştı ama, bunu ülkeyi yıkıma götüren kanlı bir iç savaş ve otuz yedi yıl süren Franco diktatörlüğü izlemişti.

Bugün Türkiye'de de uzun yıllardır süren gerçek bir bunalım yaşanıyor. Son günlerde tanık olunan bunalım

büyük basının göstermek istediği gibi konjonktürel bir kriz değil. Yaşanan bunalım yapısal, dolayısıyla sistemin bunalımı; nesnel temellere dayanıyor. Basit ve açık başka bir anlatımla mevcut sistem kararlılığını yapısal nedenlerle yitirmiş, 12 Eylül ile getirilen düzenlemeler tıkanmış durumda. Varlığını sürdürecektir destek girdileri yeterince üretilmiyor. Çünkü, sistemin kendisine ulaşabilecek (potansiyel) talepleri karşılama yeteneği bulunmuyor.

Talepleri doyurma yeteneğini kaybeden sistemlere, varlıklarını sürdürbilmeleri için, talep biçiminde girdi üreten kanalları tıkamaktan başka bir yol kalmaz. Böyle bir yola başvurulması ise belirli koşullarda sistemin bunalımını pekiştirmekten başka bir sonuç vermeyebilir. Toplumsal gelişme ve değişimdeki diyalektik dinamikleri görenler bir yana, siyasal sistemin geniş toplumsal sistemden bağımsız olmadığını öngörebilen liberal kuramcılar bile sistemi besleyen kanalların tıkanması halinde sistemin çökebileceğini söylerler.

Öteyandan, bir hegemonya bunalımına düşen toplumlarda demokratik kanalları işletecek çabalar yeterince yoksa, demokratik kanalların tümüyle tıkanmış yeni bir "denge" de kurulabilir. Böyle bir dengede sadece eskiden beri baskı altında tutulanlar değil, yeni ve daha da geniş kesitler sistemden zorunlu olarak dışlanacaklardır.

Böyle bir gelişmeyi önleyebilmenin yolu mevcut demokratik kanalların ödünsüz işletilmesi kadar yeni kanalların açılması için de çabalar gösterilmesidir. Kısacası demokrasi ciddiye alınmalı, sınırlarını genişletmek için ödünsüz bir uğraş verilmelidir.

Bir siyasal sistemde demokratik kanalların açık tutulabilmesinin temel araç ve güvencelerinden bir tanesi de mevcut siyasal partilerin demokrasi için verecekleri kararlı mücadeledir. Diğer katılım yollarının çok kısıtlı olduğu Türkiye gibi ülkelerde bunun önemi çok daha fazladır. Ancak, İlhan Tekeli'nin Bilim ve Sanat'ın bu sayısında yer alan kapsamlı incelemesinde ortaya konulduğu gibi, düşünsel temellerde birleşme ve tutarlılıktan çok çıkar (parsa) dağıtımını gözetken bir yapı ve işleyişe sahip olan Türkiye'deki siyasal partilerin demokratikleşme sürecine ilkesel düzeyde omuz vererek destek olmaları çok güçtür.

Gümrük kapılarında oy verme işleminin seçim yasasının yürürlüğe girmesinden üç gün sonra başlaması kararlaştırıldı. Böylece 23 Ekim 1987 tarihinde oy verme işlemi fiilen başlatılmış oluyor. Adayların belirlenmesi ise 1 Kasım tarihinde. Kesin aday listeleri daha da sonra açıklanacak. Böylelikle belki de adayları önceden bilinmeden bir seçim dünyada ilk kez Türkiye'de yapılmış olacak. Hukukun genel ilkeleri bir yana, en basit mantık kuralları bile şimdiden aşılmış durumda.

Oysa, siyasal partilere "demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurları" niteliğini kazandıracak olan demokrasi mücadelesindeki tutarlılıklarıdır. Her şeyden önce siyasal partilerin ve partililerin kendileri böyle bir işlev taşıdıklarını kabul etmeli, bu sorumluluğun bilinci ile demokrasiyi gerçekten ciddiye almalıdırlar. Aksi halde, birgün kolaylıkla dışlanabilecekleri bir sistemde aksesuar olmaktan öteye gidemeyecekler, kendi varlık nedenlerine sahip çıkmadıklarından varlıklarını da koruyamayacaklardır.

Tutarlılık, inanç ve kararlılık perspektifiyle bakıldığında, Türkiye'de mecliste yer alan muhalefet partilerinin son gelişen olaylar karşısında demokrasi mücadelesinde olumlu sınav verdiklerini söylemek mümkün değildir. Aday listeleri açıklanınca ortaya çıkan manzara her bakımdan hazindir. Kendilerini demokrasi mücadelesinin içinde sayan partilerin saflarında listelere giremeyen, ya da seçilecek yere yerleşemeyenlerin bir anda mücadeleyi bıraktığı, ya da saf değiştirdiğine yaygın bir biçimde tanık olunmuştur.

Tıkanan bir sistemde; nesnel olarak en güçsüz olduğu bir anda, Özal'ın gücünün doruğunda gibi davranabilmesi ancak muhalefet partilerinin demokrasiye inançlarının eksikliği ile açıklanabilir. Mevcut seçim yasası en asgari ölçülerle bile adil ve demokratik değilse, buna içtenlikle inanılıyorsa hangi gerekçe, engelleme gücünün olduğu halde Özal'ın belirlediği koşullarla seçimin kabullenilmesini haklı kılabilir?

Görünüşte dahi olsa, demokratik bir sistemin ANAP iktidarının tercihi olmadığı açıkça ortaya çıkmış durumda-

dır. Ama, iktidara böyle bir görüntüyü koruma kaygısını dayatan birtakım nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler tutarlı, demokratik bir mücadele için güç kaynaklarıdır. Bu nedenler yakalandığı takdirde Özal iktidarının bugünkü gidişine engel olunabilir.

Mecliste yer almanın tek başına ANAP'ın hukuksal olmayan tasarruflarını engelleyemediği yeterli sayıda örnekle kanıtlanmıştır. Arap şeyhlerine mülk satışı ya da seçim yasası aklı hemen gelebilen örneklerdir. İktidarın gerçekten gerilediği, planladığından geçici olsa da vazgeçmek zorunda kaldığı biricik örnek ise tek tip öğrenci dernekleri konusudur.

Düşündürücü olduğu kadar öğretici bir durum.

Türkiye'de çok derin bir bunalım yaşanıyor. Sadece bugün değil, gelecek de ipotek altına alınmaya çalışılıyor. Bilinen bir konuşmasında Behice Boran biz ülkeyi hiç yönetmedik, bunalımdan biz sorumlu tutulamayız demişti. Başkaları da bunalımın doğrudan sorumlusu olmayabilirler. Ama, bunalımdan kurtulmak için demokrasi mücadelesinin sorumluluklarından uzak kalınmasının mazereti olamaz. Demokrasiyi ciddiye almanın tek ölçütü mücadelede kararlı ve tutarlı bir biçimde yer almaktır. Türkiye'de ikinci sınıf bir demokrasi istememekte birleştiklerini ileri süren partiler için bunu kanıtlamanın başka bir yolu yoktur.

Demokrasiyi ciddiye alanlar kaçan fırsatlara işaret etmekten kaçınmazlar. Ama, seçimlerde Özal'ı durdurmak için gereken her şeyi de yaparlar. Uzun bir yaşam boyu sürmüş güzel örnekleri izleyerek. Demokrasiye saygı. Boran'a saygı. □

Partilerin Yapıları Türkiye Demokrasisinin Özelliklerinin Bir Kısımını Açıklayabilir mi?

İlhan Tekeli

Türkiye'de İkinci Sınıf Demokrasi İstemiyoruz." Bu talep, geçen sayımızdaki Panel'in eksenini oluşturuyordu ve bu talepte birleşenler de SHP ve DYP'nin iki seçkin temsilcisi, Yiğit Gülöksüz ve Mehmet Dülger'di. Demokrasiyi gerçekleştirmek de, elbette, demokrasiye inanan partilerin başta gelen görevidir.

Partiler, demokrasiyi yeniden inşa etmenin vaz geçilemez araçları. Peki ama, bugün Türkiye'de mevcut bulunan kitle partilerinin kendileri, demokrasinin kurulmasını, yerleşmesini, kökleşmesini sağlayabilecek bir yapıya sahipler mi? Bu soruya yanıt verebilmek, ancak, bu partileri teşrih masasına yatırıp "anatomilerini" incelemekle mümkün. Bu sayımızda, Prof. Dr. İlhan Tekeli mevcut kit-

le partilerinin örgütlenme modellerini demokrasi bağlamında ele alıp irdeleyerek partiler anatomisinin önemli bir bölümüne ışık tutuyor.

Sayın Tekeli'nin bu irdelemesinin dergimizin toplam sayfa sayısı göz önünde tutulduğunda görece olarak fazlaca hacimli olduğu söylenebilir. Ama, biz, Türkiye somutunda ilk defa yapılmış böylesi bir irdelemeyi, çözümlmeyi içeren bu yazı, uzun da olsa, doğrusu okunmaya değer, hem de okumanın tam zamanı diyoruz; ve okuyucularımıza salık veriyoruz.

Ahmet R. Bilgen'in bu sayımızda yer alan yazısında aynı anatominin başka yanlarına değinildiği de, hemen belirtelim.

B.S.

GİRİŞ

Türkiye'de siyasal yaşama ilişkin çözümlemelerde partilerin yapısı etkili bir değişken olarak partiler ve partiler tarafından kullanılmamaktadır. Partiler, partilerinin ideolojilerini, liderlerini, eleştirmekte ya da övmekte ama parti yapısı çoğunlukla çözümleme dışı bırakılmaktadır. Bunun değişik nedenlerinin olduğu söylenebilir. Birincisi, var olan parti yapısının halen siyaset yapanlara belirli yerler ve olanaklar sağlamış olması, bu konuda açılacak tartışmanın bu yerlerin ve olanakların korunmasını zorlaştıracığından korkulmasıdır. Bir anlamda bir parti kurulup kadrolar oturdu mu, bu yapının kendini yeniden üretme eğiliminin yüksek olduğu, değişimin gündeme gelemediği söylenebilir. İkincisi ise, ülkenin büyük kitle partilerinin birbirlerini etkileyerek ya da taklit ederek büyük partiler arasında benzer parti yapılarının doğma eğilimi taşıması ve bu durumda var olan parti yapılarının normal bulunarak tartışma dışı bırakılmasıdır.

Oysa siyasal yaşamda sık sık yakınılmış olan, partizanlık, siyasal gücün kötüye kullanılması, liderler hegemonyası, partinin programının halka anlatılmaması, partinin içe dönük siyaset yapması, dışa dönük siyaset üretmemesi, siyasal yaşamda düzenin sınırlarının siyasal partilerce algılanamaması ve demokratik yaşamın sık sık kesintiye uğraması gibi temel sorunlar partilerin yapısıyla yakından ilişkilidir.

Siyasal partilerin kendileri, yapı sorununu tartışıp bir siyasal talep haline dönüştürmemesine karşın Türkiye'de demokrasinin her kesintiye uğradığı dönemde demokrasiyi

bunalıma düşmeden yaşayacak biçimde yeniden kurmak, isteyenler partilerin yapısına belli sınırlamalar getirmeye önem vermişler; partilerin yapısını müdahale edilecek çok önemli bir siyasal değişken olarak ele almışlardır. Bu müdahalelerin ilginç benzerlikleri vardır. Birinci özelliği partilerin toplumun geniş kesimleriyle doğrudan ilişki kurmasını kısıtlamaktır. Başka bir deyişle siyasal katılımı daraltmaktır. Bunu 1960'lı yıllarda partilerin ocak ve bucak örgütlerinin kaldırılması, 1980 sonrasında kadın kollarının, gençlik kollarının kaldırılması, sendikalar ve derneklerle organik ilişkilerinin kesilmesi, Üniversite öğretim üyelerinin siyasete katılımının engellenmesinde, vb. görebiliriz. İkinci özelliği partizanlığın önlenmesi, ya da azaltılmasını sağlamak, üçüncüsü ise liderlerin otokrasisinin ya da gücünün kırılmasıdır.

Bu tür müdahalelerin arkasında partilerin yapısını yakından tanıyarak onu kuramsal bir çerçeveye oturtan başka bir deyişle bir modelini kuran, bu modele dayanarak geliştirilen çözümlemeler yoktur. Daha çok varolan parti yapılarının doğduğu varsayılan sonuçlara sezgisel tepkiler vardır. Kuşkusuz sezgisel olma, içinde bazı gerçekleri barındırmasına engel değildir. Çözüm aranmaya çalışılan sorun genellikle kitlelerin aşın politize olmasıdır. Önlenmeye çalışılan aşın politizasyondur. Aşın politizasyon kavramı ise oldukça belirsizdir. Ama şu öğeleri içerdiği varsayılabilir. Kitlelerin siyasal katılımı sadece seçimlerde oyuyla siyasal tercihini bildirmeye indirgenmek istenmektedir. Seçimler dışında siyaset dar siyasal kadrolarca yapılmalıdır. Bu, sistemin stabilizasyonunu sağlayacaktır. Türkiye'nin hem sınırlı gelişme düzeyi içinde hem de çok eşitsiz gelir ve servet dağılımı içinde kitlelerin

istekleri harekete geçirilince sistem bunalıma girmektedir. Katılım engellenince var olan ekonomik sistemin hem kaynak büyüklüğü hem de dağılım bakımından sınırlarını zorlamadan "demokratik" rejim sürdürülebilecektir. Ayrıca sistemde siyasal bağılıklar zayıflatılınca ülkenin birliği ve bütünlüğü korunabilecektir. Aşırı siyasallaşma bütünlüğü zayıflatmaktadır. Parti yapılarına müdahale nedenlerinden biri bu stabilizasyon sorununa çözüm bulmak iken, diğeri de "demokratik düzene" ilişkin toplumda var olan bazı idealleştirilmiş inançlara ulaşma çabasıdır. Partizanlığı engellemeye uğraşmak vb. Bu isteklerin yerinde olup olmayacağını tartışmayacağım. Burada üzerinde durmak istediğim konu, partilerin yapılarını ve değişik dış zorlamalara karşı bu yapıların ne tür uyum yapma mekanizmalarına sahip olduğunu bilmeden, bu müdahalelerin ulaşılmak istenilen sonucu vermeyeceğidir. Kuşkusuz bu müdahaleleri kabul etmeyenler eski yapıları yeniden üretmek isteyenler için de bilinmesi gereken bu yapısal özelliklerdir.

Bir örnek olarak, askeri müdahalelerden sonra bazı partilerin kapatılarak yeni ya da güdümlü partiler kurulmak zorunda kalınmasını ele alalım. Bu soruya verilebilecek kolaycı bir yanıt kapatılan partilerin yandaşlarının, ya da bu siyasal eğilimin uzun erimde de olsa aynı tür bir partiyi ürettiği olabilir. Oysa DP, AP, ANAP ya da DYP tarihsel köken birliği gösterse de çok önemli farklılıklar içerir. Eğer DP kendi evrimsel gelişmesine bırakılsaydı bugünkü ANAP ya da DYP çizgisine gelir miydi? Küçük partilerin kapatılması sorunu ise bizi çok farklı sonuçlara götürür.

Türkiye'de demokratik rejimi savunanlar arasında son günlerde gittikçe belirginleşen bir temel ayrışım çizgisi var. Toplumda geniş bir kesim için istenilen "demokrasi"nin modeli iki partili bir sistem. İsteniliyor ki, rejimin temel ekonomik ve ideolojik ilkeleri üzerinde uzlaşım olsun. Muhalefet faaliyetleri ikinci derecede ilkeler üzerinde yürüsün. Böyle iki partili bir sistemde iktidarların el değiştirmesine olanak sağlansa da sistemde önemli sarsıntılar olmadan rejim kesintisiz olarak sürüp gitsin. İkinci demokrasi çizgisini savunanlar için ise çok partili ve radikal görüşlerin örgütlenmesine olanak veren bir demokrasi anlayışı söz konusu. Burada ilginç bir paradoks yatıyor. Birinci tür iki partili sistemi savunanlar bir yandan halkın eğilimini temsil ettiklerini, radikal akımlara halkın tepki duyduğunu söylerlerken öte yandan bu akımlardan aşırı derecede çekiniyorlar. Bu çekingenliğin kaynağı belki de kendi ideolojik çerçevelerine güvensizlikten çok kendi parti yapılarına güvensizlikten kaynaklanıyor. Türkiye'de sol kesim oylarının toplamının çok uzun yıllardan beri yüzde 30 ile yüzde 40 arasında kaldığı görülüyor. Sol kesim ise genel olarak ideolojisinin toplumun büyük kesiminin çıkarlarına uygun düştüğüne inanıyor. Sol kesimin kendine hedef aldığı kitle, toplumun çoğunluğunu oluşturuyor. Bu oy potansiyelini gerçekleştirememenin partinin yapısıyla ilişkileri sorgulanmıyor. İdeoloji ya da program gözden geçiriliyor; ama, örgütlenme gündeme gelmiyor. Örgütlenme biçiminin ideoloji üzerinde yapılacak yeni formülasyonları belirleyicilik derecesi üzerinde bile durulmuyor.

Bu yazıda üzerinde durmak istediğim konu Türkiye'de kitle partilerinin bugünkü yapısının dikkatli bir çözümlemesinin yukarıda sıraladığım değişik soruların yanıtlanmasında yararlı olup olmayacağını irdelemek olacak. Bunun için önce Türkiye'de kitle partilerinin yapısını oldukça basitleştirilmiş bir model içinde betimlemeye daha sonra da bu

modelin değişik soruların yanıtlanmasında sağladığı yararları göstermeye çalışacağım.

TÜRKİYE'DE KİTLE PARTİLERİNİN YAPISI

Demokratik rejimde iktidarın kaynağı halkı temsil etmesinden geliyor. Ama partilerin varlığı klasik temsil kuramını değiştirmiştir. Partilerin aracılığıyla temsilde partinin yapısı ön plana çıkmıştır. Partiler mekanizmasıyla seçilenler kamuoyunun salt pasif bir yansıması değildir. Her parti mekanizması kamuoyunu şekillendiren ve aynı zamanda onu belli yönlerde saptıran bir mekanizma olmaktadır.

Partiler belli bir siyasal doktrine inananlardan oluşan ve belli bir yapısı olan insan topluluğudur. Bu topluluğu meydana getirenlerin bu doktrine bağlılık dereceleri, bu doktrine bağlılıktan beklentileri, bu doktrini gerçekleştirmede aldıkları roller bakımından farklılaşmıştır. Bu nedenle bir partinin yapısını betimlemek gerektiğinde önce bu farklılaşmayı ortaya koymak daha sonra bu farklılaşmış yapının bütünlüğünü sağlayan ilişki kurma biçimlerini, bunların dayandığı yazılı yazısız kuralları, değerleri ve güdülerini belirlemek gerekir.

Bir parti içinde yer alanların farklılaşması, siyasal faaliyete katılma yoğunluklarının derecelerine ve grup içinde yer alanların sayısına göre, birbiri içinde olan sekiz halka ile temsil edilebilir. 1) Seçmen; 2) Taraftar; 3) Parti Üyesi; 4) Parti Militanı; 5) Yerel Yöneticiler; 6) Merkez Yönetim Kurulu ve Parlamento Grubu; 7) Lider'in yakın çevresi; 8) Lider. Bu sekiz grup arasındaki temel fark siyasal faaliyete ayırdıkları zamanın farklılığından ya da söz konusu siyasal doktrin hakkındaki bilgilerinin ya da inançlarının farklılığından kaynaklanmaz. Temel fark her halkada bulunan kesimin siyasal faaliyete katılmadaki güdüsünün ya da beklentisinin farklı olmasından kaynaklanır. Bu farklılık partinin yapısını kavrayabilmek açısından çok önem kazanmaktadır. Dıştan içe doğru git gide küçülen halkaların, en dıştaki seçmenin doğrudan bir temsilcisi olmasını engelleyen temel neden de her kademedeki güdünün farklılaşmasıdır.

FARKLI GÜDÜLER

Her bir halkayı analiz etmeden önce bir siyasal parti topluluğu içinde yer alanların kişisel düzeydeki farklı güdülerinin ne olabileceğini görelim.

Birinci güdü belli bir siyasal doktrine inançtan doğar. Siyasal parti içinde yer alan kişi bu doktrin altında ülkenin yönetiminin kendisine ve ülkesine mutluluk getireceğine inanmaktadır. Onun için siyasal faaliyete katılır. Bu açık ya da formel olan güdü'dür. Bu bir tür ideal katılım normudur. Bir siyasal faaliyet içinde yer alanların bir kesiminde bu güdü vardır. Bazı partilerde özellikle iktidar şansı olmayan partilerde bu tür katılımların oranının yüksek olduğu da söylenebilir. Ama her halde uzun yıllar siyaset içinde yaşayanlar için bu tür üyeler ancak safdil olanlardır.

İkinci güdü, toplumdaki aidiyetlerin değişik partiler arasındaki bölünmesinin ortaya çıkardığı bir güdüdür. Bir futbol takımı taraftarının takımının kazanmasından duyacağı sevinç gibi bir duygudur. Bu nedenle buna takım tutma güdüsü diyelim. Bu güdünün salt duygusal bir taraflılık olmadığı, bu taraftarlığı kişinin toplumdaki yalnızlığını azalttığı, ona bir tür güven verdiği düşünülebilir.

Üçüncü güdü partinin bir örgüt olmasının kendiliğinden getirdiği güdüdür. Bu parti örgütü içinde yükselme daha üst yönetim kademelerine geçme tutkusudur. Bunun aşırı olarak sergilenmesi halinde kariyerizm denilen hastalık ortaya çıkar.

Denilebilir ki, bu üç güdü, iktidara geçme olasılığı yüksek olsun olmasın her türlü parti yapısı içinde bulunur. Ama bir partinin iktidar olma şansının bulunması halinde yeni güdüler ortaya çıkar. Bunları, iktidarın nimetlerinin paylaşılmasında pay alma diye adlandırabiliriz. Bunları da belki dört grupta toplayabiliriz.

Dördüncü güdü tuttuğu partinin iktidar olması halinde, iktidarın olanaklarından yararlanarak doğrudan ekonomik çıkar sağlamak.

Beşinci güdü, yakın olduğu partinin iktidara gelmesi halinde bürokrasinin üst makamlarından birine gelmek.

Altıncı güdü, tuttuğu partinin iktidara gelmesi halinde, kendisinin patronajını bekleyen kişilerin devletle olan ilişkilerinde aracılık ederek yöresel saygınlığını pekiştirmek, gücünü korumak.

Yedinci güdü, iktidar olanaklarından yararlanarak bir tür milis oluşturmak.

Kuşkusuz bu son dört güdüden, siyasal yaşamda, ilk üç güdü gibi açıkça söz edilemez. Ama varlığı bilinir. Varlığından haberdar olunması da daha çok karşı partinin eleştirisi olarak ortaya konulmasıyla olur. Ama bir partide bu tür güdüler doyurulmaya başladı mı, karşı parti tarafından eleştirilse bile, eleştiren partinin içinde bile aynı tür uygulamaların yapılması için içten içe bir baskı doğurur.

Her partinin ikinci tür güdülerin kullanılmasına aynı derecede açık olmadığı bir gerçektir. Soldaki partiler genellikle bu tür uygulamalara sağdaki partilerden daha kapalıdır. Ama bir partideki bu tür çıkar dağıtıcı uygulamaları karşı parti kadrolarında da güçlü benzer özelemler yaratacağını unutmamak gerekir.

Bir lider tarafından partinin başarılı yönetimi demek, kuşkusuz parti üyelerinin bu çok değişik güdülerinin doyurulması demektir. Bunların doyurulması için temel koşul iktidar olmaktır. Ama bu yeterli değildir. İktidarda başarılı görüntüyü korumak ve siyasal parti üyelerinin güdülerini doyurmak gerekir. Bu ise çok kabaca sağ ve sol partilerin liderleri arasında iktidar nimetlerinin paylaşılmasını bir norm olarak kabul etme ve etmemek bakımından bir farklılaşma ortaya çıkarmıştır. Açıkça ifade edilemese

de iktidar nimetlerinin parti aracılığıyla paylaşılmasını kabul eden bir lider bu paylaşımı parti içi denetimi kurmakta, iç çatışmaları azaltmakta, sadakati artırmakta bir araç olarak kullanabilmektedir. Bunu norm olarak benimsemeyen bir lider ise partinin açıklanan ilkelerinin tutarlılığını sürdürmenin sağladığı güce sahiptir. Sürekli olarak başka partilerin bu tür uygulamalarının kendi partisi içinde yattığı özelemlerin gerilimini duyacaktır. Liderin bu tutumu bu tür uygulamaları tamamen ortadan kaldırmaz. Daha alt kademedeki yöneticiler eliyle kısmen uygulanır ama lider de bu uygulamalar belli bir düzeyi aştı mı o kişileri tasfiye edebilme olanağını elde tutar.

PARTİ HİYERARŞİSİNDE YERLEŞİK GÜDÜLER

Bir parti topluluğu içinde yer alabilecek değişik güdüler ortaya koyduktan sonra bu güdüler açısından parti yapısındaki farklılaşmayı ele alalım. Birinci grup **seçmenlerdir**. Partinin gücü alabildiği oy sayısı ile ölçülür. Seçmeni partinin diğer halkalarından ayıran en önemli özelliği seçimini oy sandığının gizliliği içinde belirtmesidir. Onun dışında parti ile ilişkisi yoktur. Seçim sonunda partiyi iktidara ulaştırma bakımından temel, kitledir. Seçim sonrası dönemde parti içi dinamikleri etkilemez. Ama onun tercihi partinin nihai başarısının ölçüsüdür. Ondaki azalma ve ani düşmeler parti yapısındaki ve ideolojisindeki değişimin nedeni olur.

SEÇMEN GRUPLARI...

Bir partinin seçmenini de homojen bir grup olarak görmek gerekir. Partiyi ilişkileri bakımından üç grup seçmen düşünülebilir. **Birincisi** partinin kararlı seçmenidir. Partinin başarısından bağımsız olarak sürekli olarak bu

partiyeye oy verme eğilimi taşır. Bu bağlılığın çözülmesi için çok önemli değişikliklerin olması gerekir. Bu gruplar için birinci ve ikinci tür güdüler etkili olduğu söylenebilir. **İkincisi** değişken ya da duyarlı seçmen oyudur. Bunları da iki grupta düşünmek olanağı vardır. Birincisi bilinçli oyulardır. Salt birinci tür güdüyle hareket etmektedir. Başarı umudu olduğu halde oyunu vermekte aksi halde vermemektedir. İkinci tür oylar daha kişisel nedenlerle dalgalanma göstermektedir. Adayların kişiliğine bağlı etkiler vb. **Üçüncü** grup potansiyel seçmendir. Nesnel özellikleri dolayısıyla kazanılması beklenilebilecek ama kazanılmamış seçmen kitesidir. Bir parti örgütünün başarısı, gerçekte, bu grubu ne kadar küçülebilsen o kadar yüksektir. Ama bu grubun büyüklüğü ölçülemediğinden örgütün başarısı da ölçülemez.

Parti örgütünün faaliyeti seçmene dönük olup kamuoyunu kendi lehine biçimlendirmektedir. Bu faaliyetin biri açıkça söylenmeyen iki yönü vardır. Bunlardan birincisi partinin dünya görüşünü yaygınlaştırmak, programının üstünlüğünü kanıtlamaya ve programını ciddiyetle uygulayabilecek bir beceri birikimine sahip olduğuna halkı inandırmaya çalışmaktır. İkinci yön ise tamamen farklıdır. Kişisel ilişkilere dayanır. Partiyeye oy vermeye ikna edilmeye çalışılan kişiye o parti iktidar olursa, devletle ilişkilerinin çözülmesinin kolaylaşacağı hissini vermektir. Kendisiyle ilişki kuran partili tanınmış güç kazanınca oy veren kişi bu güçten gerektiğinde yararlanabilecektir. Parti pratiği bu iki kanaldan gider. Türkiye koşullarında her iki kanalın da etkili olduğu; ihmal edilmemesi gerektiği söylenir. Bu ikinci kanal dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci tür güdüler seçmen katına da taşımış olmaktadır.

TARAFTARLAR...

Taraftarlar halkası seçmenle üyeler arasında bir katmandır. Bunların seçmenlerden farkı siyasal seçimini seçim sandığı dışında da açıklamasıdır. Aktiftir, partiyi savunur, partinin yayınlarını izler, mitinglerine faaliyetlerine katılır. Düzenli olmasa da partiyeye maddi destekte bulunur. Bunlar tam parti disiplini içinde olmadan bir bağlılık gösterir. Bu grubun bir kısmı zamanla parti üyesi olur. Bir kısmının memur olması ya da benzeri nedenlerle siyasete katılması yasaktır. Genellikle aydın kesimde görüldüğü üzere parti disiplinine girmeyi kendi kişiliğiyle bağdaşmaz görür, çok önemli bunalımlar olmadıkça parti üyesi olmaz.

Taraftar kitlesi parti çevresinde onun dünya görüşünü seçmenlere yayan, partinin ulaşamadığı çevrelere ulaştıran bir halka oluşturur. Bu halka durağanlaştı mı küçülmeye başladı mı parti küçülmeye yok olmaya başlar. Bir partinin canlılığını koruyabilmesi için bu halkasının sürekli yeni katılımlarla büyütüp genişletmesi gerekir. Bunun için partiler çevrelerinde gençlik kuruluşları, kadın kolları, fikir kulüpleri, vb. ile canlı bir taraftar çevresi örgütlemeye çalışır. 12 Eylül sonrasında partilerin bu tür örgütlerle doğrudan bağları kesilmiştir. Taraftar kendi başına bırakılmıştır.

Taraftar'ın hakim güdüsü ikinci tür güdüdür. O içinde yaşadığı çevrede iş yerinde, köyünde, çarşıda arkadaşları arasında kendi tuttuğu partinin devamlı olarak haklı olduğunu göstermek ve ispatlamak ister. Gerçekte bir parti liderliğinin başarısı bu taraftar kitlesine kendi yakın çev-

resinde üstün geleceği yorumları ulaştırabilmekten geçer. Taraftar hergün kendisinin haklılığını yeniden gösterecek günlük açıklamalara gereksinime duyar. Eğer bu açıklamalar onu doyurmuyorsa kendi gereksinmesine göre değiştirir. Kendi liderinin üstünlüğünü yaratmak için efsaneler oluşturur.

Türkiye parti pratiğinde bir parti başkanının lider haline gelmesi taraftar kitlesi içinde bir tür efsanesinin yaratılması demektir. Kuşkusuz bu efsanenin yaratılmasında partili üyeler de etkili olur; ama, bu efsane taraftarlar içinde kökleşti mi liderlik pekişir. Parti örgütü tarafından değiştirilemez hale gelir, bir tür otonomi kazanır.

Siyasal yaşamda sık sık yakınılmış olan, partizanlık, siyasal gücün kötüye kullanılması, liderler hegemonyası, partinin programının halka anlatılmaması, partinin içe dönük, siyaset yapması, dışa dönük siyaset üretememesi, siyasal yaşamda düzenin sınırlarının siyasal partilerce algılanamaması ve demokratik yaşamın sık sık kesintiye uğraması gibi temel sorunlar partilerin yapısıyla yakından ilişkilidir.

Taraftar kitlesinin oluşumunda bugün için parti örgütünden çok daha dolaylı kanalların etkili olduğu söylenebilir. Birincisi bu taraftar çevresine yönelmiş gazetelerdir. Bunlar doğrudan parti gazeteleri değildir. Partiden bağımsız ama belli bir çizgisi olan gazetelerdir. Cumhuriyet, Teraküman, vb. Kuşkusuz bugün için TV'nin etkisini de unutmamak gerekir. Bu gazeteler taraftara tek tek ulaşır, ama bu yeterli olmaz, taraftarın taraftarlığını sergileyebileceği yerel mekanlar gerekir. Bu işlevi de bugün için kahveler görmektedir. Her partinin kahvesi, diğerinden ayrılarak her partinin haklılığının yeniden üretileceği alanlar haline gelmiştir. Ama son yıllarda her kahveye giren TV, hükümetteki parti adına sürekli olarak bu sürece müdahale etmektedir.

Taraftarların yöresel alanlarda belli mekanlarda bir araya gelmeleri sürekli olarak var olan, sadakatın yeniden üretilmesi demek olmaktadır. Bu yolla var olan yapı korunmakta; ama, yeni taraftarlar kazanılması zorlaşmaktadır. Bir partinin büyümek için hem doktriner katılığının azlığı hem de parti ilişkisinin yokluğu dolayısıyla en etkili olabilecek ögesi mekansal ayırımlarla bu iki özelliğini kaybetmekte ve etkisi azalmaktadır.

ÜYELER...

Partinin üçüncü halkasını üyeler oluşturmaktadır. Seçmen ve taraftara göre üyenin parti topluluğuna bağlanmasının niteliği değişiktir. Bu noktadan itibaren parti örgütü başlamaktadır. Üye bir kayıt sistemiyle partiyeye bağlanmış, programını benimsediği konusunda söz vermiş, partiyeye aidat ödemeyi kabul etmiş, partinin siyasal faaliyetleri konusunda verdiği görevi yerine getirecek olan bu-

na karşılık parti kadrolarını seçme ve bu kadrolara seçilme hakkını elde etmiş olan kimsedir. Normatif olarak tüm üyeler eşittir. Oysa bütün dünya partileri pratiğinde olduğu gibi Türkiye pratiğinde de üyelik olgusu çok karmaşıkmaktadır.

Üyenin güdülerini seçmen ve taraftardan farklı olmakta, bir kariyerde yükselme güdüsü ve siyasal iktidarın yararlarını paylaşabilme güdüsü devreye girmektedir. Bu da üyenin durumunu çok karmaşıkmaktadır. Temsili sistemin mantığı; üyenin partinin yönetimini seçimle oluşturmamasını gerektirir. Oysa pratik, yönetimin üyelerin sayısını kendisini seçecek biçimde düzenleme eğilimi taşıdığını göstermektedir. Bu eğilim üyelerin niteliğinde beklenmeyen gelişmeler doğurmaktadır. Bir parti yönetimi üyelerin sayısını sınırlayarak, başka bir deyişle partinin büyümesini engelleyerek sürekli yönetimde kalmaya çalışırken, bir başka parti, yönetimi, o parti eğilimli olmayan, genel seçimlerde o partiye o vermeyecek kişileri bile kaydederek, kendi seçilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Parti üyelerinin yönetimi belirlemesi değil yönetimin üyeleri belirlemesi söz konusu olmaktadır. Üyelerin sayısı üzerindeki oyunlar parti oligarşilerinin denetimlerini kurma araçlarından biri olmaktadır. Kuşkusuz bu kolayca gerçekleştirilen bir süreç değildir; çok sancılı bir süreçtir. Rakip grupların da örgütlenerek üye sayısını kendi doğrultularında artırma eğilimini doğurur. Çoğu kez bu baskıya dayanılmaz üye sayısı hızla artar.

Böyle bir pratiğin işlediği Türkiye'de üyelerin parti ile ilişkileri ve bağlılıkları arasında büyük farklar ortaya çıkar. Üyelerden genel seçimlerde başka partilere oy verenler, kliklerin yarışmasına da etkisiyle rakip partinin adayı lehine bile kampanya yürütenler olur. Üyeler aidatlarını düzenli ödemezler ya da hiç ödemezler, onlar adına parti içi seçimi denetlemek isteyenlerin aidatı ödemediği görülür. Aidatlar düşük tutulur. Bu ise çok disiplinsiz, nebülöz halinde bir parti örgütü ortaya çıkarır.

Bu tür zayıf bağlantılı bir parti üyeliğinin pek çok Batı ülkesindeki kitle partilerinde de görüldüğü söylenebilir. Bunun nedenlerinden biri parti üyelerinin birbirini tanıyarak denetimlerine olanak verecek temel üyelik birimlerinin bulunmamasıdır. 1960'lardan sonra Türkiye'de partilerin ilçe düzeyinin altında örgütlenmesine olanak tanınmayınca, çok sayıda parti üyesinin partiyle ilişkisi böyle çok üst düzeyde kurulunca bu üyelerin kimlikleri üzerinde özellikle büyük kentlerde bir denetim kalmamıştır. Oysa partilerin, örgütlenmede görece olarak daha disiplinli ve denetimli bir yapıya sahip olabilmesi için daha alt kademede bir birime ihtiyaç vardır. Bu birimler ya coğrafi temele göre ya da işyeri temeline göre kurulur. Coğrafi temele göre kurulanlar mahalle ve köy düzeyindeki ocaklardır. İşyeri esasına göre kurulanlar çalışma grupları ya da hücrelerdir. Türkiye'de kitle partileri başlangıçta ocak esasına göre örgütlenmişlerdir. 1960'larda ocakların toplumun alt kademelerinde aşırı politizasyona neden olduğu için kaldırılmasından sonra ilçeden daha alt kademede bir örgütlenmeye gidilememiştir. Bu durumda ocakların bir ikamesi olarak işlev görmeye başlayan partili kahveler, üyenin partiyle ilişkisinin kurulmasındaki denetim rolünü görememektedir.

Çok uzun süredir ilçe altı örgütleri kaldırılmış olmasına karşın, kitle partilerinin, bunların yeniden kurulması konu-

sunda bir çaba göstermemiş olmaları üzerinde durmak gerekir. 12 Eylül 1980 öncesinde radikal küçük partiler, ya da partileşmemiş siyasal gruplar mahalleler düzeyinde örgütlenmişler ve kitle partileri aleyhine etkinlik kazanmışlardır. Bu durumda kitle partilerinde de bu düzeyde formel olmasa da örgütlenmelere gitmek gereksinmesi belirmiştir. Zaman zaman bu yönde örgütlenmelere girişen yerel örgütler olumuşsa da bu girişimler parti merkezlerince engellenmiştir. Böyle bir girişimin partinin oylarını artırmakta etkili bir araç olacağına sezişine karşın bu aracın aynı zamanda partinin yönetiminde de önemli değişiklikler yaratabileceğinden çekinilmiştir. Bu örnekte parti yönetiminin partinin büyümesine nasıl bir engel oluşturabileceğini gördük. Bir parti yönetimi için partiyi büyütücü çözüm ancak kendi parti içi iktidarını pekiştirdiği zaman geçerlidir. Bu noktalarda parti taraftarı ile parti yöneticisinin güdülerini ve konumları tamamen karşı karşıya üyeler arasındaki aktif ve pasif üye ayırımını çok belirginleştirmek; bizi parti yapısında yeni bir halkaya militana getirmektedir.

MİLİTANLAR...

Parti Militanları aktif üyelerdir. Bunlar partinin tüm toplantılarına katılır, parti içi kamuoyunu oluşturmada etkin rol oynar. Parti içi seçimlerin örgütlenmesinde ve genel seçim kampanyasının yürütülmesinde çok aktif olarak çalışır. Bir parti faaliyeti ancak militanları sayesinde yürür. Bunlar olmadan hiçbir parti etkinliği yürümez. Üye kitlesi de genellikle bunlarca yönlendirilir. Parti militanlarının en önemli güdülerini parti hiyerarşisi içinde yükselmek, söz sahibi olmaktır. Önce parti içi iktidarın daha sonra başarılı olunursa ülke iktidarının getirdiklerini paylaşmak ister. Parti yönetimine gelemeyse hiç olmazsa Kurultay delegesi, ön seçim sisteminin delege yoluyla yapıldığı halde delege olmak ister. Parti militanları hem parti yönetimiyle hem parti üyeleriyle sıkı ilişki içindedir. Etkiliyebildiği parti üyesi sayısı arttığı ölçüde yönetim üzerindeki gücü artar.

Parti militanının üyeye göre konumu, taraftarın parti seçmenine göre konumuna benzer. Bu benzerlik aktiflik açısından. Ama faaliyetlerinin yönü bakımından farklılık vardır. Taraftarın etkinliği daha çok parti dışına yönelmiş iken militanın faaliyeti içinde parti içine yönelik faaliyetler önemli bir yer tutmaya başlar.

İLÇE VE İL ÖRGÜTLERİ

Partinin Yerel Yönetimleri Halkasını ilçe ve il örgütlerinde yer alan yöneticiler oluşturur. Parti yönetimine gelebilmek için militanlık yeterli nitelik değildir. Parti yöneticiliği çoğu kez militan olma nitelikleriyle kolayca bağdaşmayacak başka özellikleri gerektirir. Yöneticiler partinin yerel imajını oluşturacaklardır. Parti üyeleri tarafından tutulmaları kadar partili olmayan kesimde de saygınlık uyandırmaları gerekecektir. Bu ikinci özellik militanlığın ötesinde nitelikleri gerektirmek demektir. Yerel parti yöneticilerinin genellikle en kuvvetli güdülerinin, önce parti içindeki konumlarını korumak ve güçlendirmek, yerel yönetimlerdeki iktidarı paylaşabilmek, daha uzun erimde de parlamentoya girmek olduğu söylenebilir.

Bu grubun güdülerini gerçekleştirebilmek için üye ke-

Nezih Danyal

simi üzerinde nasıl etkiler yarattığını görmüştük; ayrıca üzerinde durmak gerekmiyor. Ama üzerinde durulması gereken bir kritik özellik, benimsenen seçim yöntemidir. Nasıl ki, genel seçimlerde kabul edilen çoğunluk usulü ya da nisbi temsil usulü o ülkede iki partili ya da çok partili olma eğilimini yaratıyorsa parti içi seçimlerde benimsenen seçim yöntemi de parti içi hizipleşmenin yapısını belirlemektedir. Türkiye'de genel seçimler için değişik seçim usulleri tartışılmış olmasına karşın parti içi seçimlerde çoğunluk usulü uygulanmıştır. Bu ise, parti içi yönetim yarışmasının güçlü olduğu partilerde, ikili bir parti hizipleşmesi yaratma eğilimi ortaya çıkarmaktadır. Parti içinde değişik gruplar da olsa, seçim arifesinde, bu grupları, iç anlaşmalarla ikiye indirgeme eğilimi doğmaktadır. Çünkü, kaybeden taraf yönetimden elenmektedir. Partilerde hizip oluşturan ve bunları yönlendiren kişiler, partinin temel bir gereksinmesi olan seçilebilmesine çözüm getirmektedir. Bir hizip liderinden beklenen kendi hizbinin üyelerinin seçilebilmesi için gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmesidir. Onun başarısının temel ölçütü parti içi seçimlerde göstereceği ustalıktır. Var olan seçim sistemi içinde bir partinin tek başına seçilebilmesi olanağı yoktur. Seçilmek isteyen böyle bir grup içine girmek durumunda kalmaktadır. Bir hizip örgütlenip seçimdeki adayları belirledi mi bunların dışında kalanlar seçilebilmek için bir başka hizip oluşturmak durumundadırlar.

Bu seçim mekanizması hizipleşmeyi yaratmak için yeterli nedendir. Program vb. konularda görüş ayrılığına gerek yoktur. Ama hizipler oluştu mu kendi varlıklarını sadece seçim takımları olmaya dayanarak savunmazlar. Varlıklarını aynı zamanda da parti içi kamuoyu bakımından çekici konularda ayrı görüşler formüle ederek savunurlar. Hizibe bir ideolojik farklılık görüntüsü vermek isterler. Kuşkusuz bu yorum yanlış anlaşılmalıdır. Bir parti içinde ciddi ideolojik farklılıklar olabilir. Ben bu farklılıklara parti kanatları demek eğilimini taşıyorum. O farklı bir sorundur. Böyle bir sistem partinin içe doğru siyaset yapma eğilimini güçlendirmekte, parti militanlarının faaliyetlerini içe yönlendirmektedir. Parti yöneticileri için de, içe karşı siyasetin önemi parti dışına karşı yapılan siyasetten daha önemli hale gelmektedir. Parti propagandası olarak geliştirilen söylem parti içi kamuoyunu kazanmaya dönük hale geldi mi, bu tür parti faaliyeti seçmenin destiğini azaltan bir etki yapmaktadır. Parti ne kadar çalışırsa kendisini o hızla kü-

çültür olmaktadır. Bunun nedeni parti militanının ve seçmenin siyasal bilinçlenme, parti ile ilişki kurma bakımlarından farklı olan nitelikleridir. Parti içi dinamik ön plana geçti mi seçmenden kopuş da hızlanmaktadır.

MERKEZ YÖNETİM VE PARLAMENTO GRUBU

Altıncı halkayı partinin Merkez Yönetim ve Karar Kurulları ile Parlamento Grubu oluşturmaktadır. Partinin ulusal görüntüsü bu iki organla sağlanmaktadır. Bazı kişiler her iki kurulda da yer almaktadır. Ama bu iki kurul sürekli olarak bir karşıtlık içinde bulunur. Birbirinin faaliyetini denetim altına almak isterler. Parti liderliği bakımından en güç sorunlardan biri bu iki kurulun faaliyetinin dengesini kurabilmektedir. Parlamento grubu önce parti teşkilatınca daha sonra seçmenlerce seçilerek gelmişlerdir. Faaliyetleri kamuoyunu daha yakından ilgilendirir, isimleri daha çok duyulur. Bu nedenle kamuoyunda daha çok etkinlikleri vardır. Ama önemli bir kaygıları vardır, o da yeniden seçilebilmektir. Bununla ilgili denetim ise Merkez Yönetim ve Karar Kurullarının elindedir. Bu kurullar adayların saptanmasında doğrudan yetki sahibi olmasalar bile; milletvekilinin seçildiği ilin parti yönetimi üzerinde etkilidirler. Milletvekilinin seçildikten sonrada il yönetimleri üzerindeki etkisini sürdürerek yeniden milletvekili seçilmesinde MKYK kararları etkili olur. Öte yandan MKYK üyeleri parti içi seçim kadrolarıyla seçilebilmişler; ama, milletvekili seçimlerini kazanamamışlardır. Milletvekillerinin parti içi kamuoyundan bağımsızlaşan faaliyetlerini parti için kamuoyu çizgisi içinde tutmak, Meclisteki faaliyetleri denetim altına almak isterler. Parti iktidara geldiğinde bu gerilim Hükümet üyeleri ile MKYK üyeleri arasına ve daha keskin olarak taşınır. Eğer parti içinde yapılaşmış hizipleşmeler varsa, bu gerilimler parti içi hizipler için iyi bir parti içi siyaset malzemesi olur.

Bazı partilerde bu ilişkileri daha da karmaşıkmış, varsa parti araştırma bürosunun konumu olur. Bunlar seçimle gelmeyen teknik bilgi, beceri ve siyasal bilinç taşıyan, genellikle genç aydınların oluşturduğu kuruluşlardır. Partinin siyaset üretimini ve etkinliğini artırmayı sağlamak için kurulmuşlardır. Parti grubu ve MKYK bu yeni unsuru birbirine karşı bir araç olarak kullanacaktır. MKYK bu grubu meclisteki faaliyetleri denetim altına alma, meclis faaliyetlerinin sağladığı prestij bir kısmı, MYKY'ye çekebilmek için kullanmak ister. Meclis grubu ise MYKY'yi saf dışı bırakabilmek için ondan yararlanmaya çalışır. Ama bu kurul hiçbir zaman başlangıçta görüldüğü gibi teknik bir kurul olarak kalmaz. Hem liderin yakın çevresine, hem parlamentoya hem de kabineye girmenin genel kurallar dışı bir yolu olarak çalışır. Parti içinde bu yolla yükselmeye her zaman yoğun bir tepki vardır. Parti üyeleri, özellikle militanları bu yolla yükselenlerden genellikle hoşlanmaz. Ancak seçmen kitlesinde çok yüksek saygınlığı olanlar mazur görülebilir. Parti içinde yükseltilmek için uzun bir partili yaşama sahip olması, kademe kademe yükselmesi istenilir. Teknik bilgiye sahip kişilerin partide hızla üst kademelere tırmanması partinin eşitlik duygularını sarsar. Tepki uyandırır. Bu tepki partilerin gençleştirilmesini ve yeni kadrolarla takviye edilmesini güçleştirir. Bu nedenle çoğu kez böyle bir büro kurulamaz. Onun yerine daha informal ilişkilerden yararlanılmaya çalışılır.

MKYK ve Parlamento üyeleri halkasında bulunanlarda

yeniden seçilme güdüsü çok yüksektir. Bu güdü bu hal-kada bulunan kişilerin kararlarını sürekli olarak yönlendirir. Partili olmayan bir kişi, bu halkadaki kişilerin bazı kararlarına anlam veremez. Bu kararlarda beklenmeyen sonucu doğuran, büyük olasılıkla, yeniden seçilme güdüsünün yarattığı sapmalardır. Gerçekte bu davranış bir partili için çok normaldir, kolay anlaşılır, hatta gerekli olan bir davranıştır. Bu olgu birkaç olayda kaldı mı, çok abartılmadı mı bir sorun yoktur. Ama genellikle bu düzey aşımakta; parti dışındaki dünyadan kopuk bir iç kültür ortaya çıkmaktadır. Bu kültür sürekli olarak parti içi kamuoyunda yeniden üretilmektedir. Bu kültüre göre doğru ve haklı davranış ve eylemlerin mantığı parti içi bir hizi koruyabilme, ya da parti içinde yükselmesini sağlayabilmesine göre kurulmaktadır. Parti içi kulis bu mantıkla yürütülmektedir. Bu mantığa uymayan dışlanmaktadır. Bu kültürün gelişmesi kemikleşmesi partiyi çevresinden koparan mekanizmayı da yaratmış olmaktadır.

Böyle bir mantığın ortaya çıkardığı bazı örnekler verilebilir. Bir parti içinde kendi seçilme sorunlarını dışlayarak çalışan bir kişi parti dışı için çok olumlu biçimde yorumlanırken, parti kamuoyu içinde eleştiri konusudur. Çünkü parti içi kültüre ters düşmekte, yanlış örnekler yaratmaktadır.

Parti içinde bir Belediye Başkanı adayı düşünelim. Bu bir ekiple birlikte çalışmaktadır. Yoklamalarda hile yapıldığını saptasa bile bu başkan seçimden çekilerek protesto edemez. Kendi ekibinin baskısı altındadır. Ekibi tüm olarak seçimi kaybedecektir. O nedenle çekilemez. Çok fiyakalı bir fırsatı kaçırtır. Zaten bu oluşan kültürün en ağırlıklı özelliği kariyerist ve fırsatçı değerlerle yüklü olmasıdır. Siyasetçinin soylu diyebileceğimiz davranışlarına olanak vermez. Örneğin böyle bir mantık istifaya yer bırakmaz. Siyasetçi hep bir şeye ve daha üste talip olacaktır. Bu da ekibine dağıtabileceklerini artıracaktır. Siyasetin yazılmamış kuralları içindeki doğru budur.

LİDERİN ÇEVRESİ

Parti yapısı içinde 7'nci halkayı liderin çevresi oluşturmaktadır. Parlamento grubunda olsun MKYK'da olsun, araştırma grubunda olsun, bulunanların partinin lideriyle olan ilişkileri aynı sıklıkta ya da yoğunlukta değildir. Bu grupta bulunanların bir kesimi liderle çok yakın ilişkidir. Yakın ilişkide bulunanlar liderin çevresini oluştururlar. Bu çevrenin çok değişik işlevleri vardır. Siyasal eylemlerin pek çoğu bu odaktan kaynaklanır. Bu nedenle başarılı olabilmesi için yaratıcı olmalıdır. Bu çevre partinin tüm gizlerinin konuşulduğu yerdir. Dolayısıyla iyi bir çevrenin diğer özellikleri sadakat ve ketumiyet olmalıdır. Bu çevredeki gerek parti içinden gerek yayın organlarından bilgi sızdırmak için sürekli baskı altında tutulacaktır. Çevredeki bu bilgileri sızdırmakla güç ve sempati kazanmak oyununa girdi mi çevreden uzaklaştırılma riskini taşımaya başlarlar. Çevrenin önemli işlevlerinden biri liderin zamanını etkili kullanmasını sağlayarak onun yükünü hafifletmek, perde arkasında bu yükünü taşımaya yardımcı olmaktır. Çevre, ayrıca, liderle parti örgütleri ve parlamento grubu arasındaki iki yönlü bilgi akımını, olguları saptırmadan sağlamak durumundadır. Örgütteki, parlamentodaki sıkıntıları ve sorunları doğru olarak lidere ulaştırmak ve onun isteklerinin örgüte ve parlamento

grubuna yayılmasını sağlamak durumundadır.

Bir partide lidere en yakın olan bu halka partililerin ulaşmayı en çok istedikleri yerdir. Burada çalışanlar önemli ölçüde liderliği paylaşıyor duygusuna kapılırlar. Oysa burası partide en yıpratıcı olan yerdir. Bu yıpranmanın değişik nedenleri vardır. Tüm dikkatler buraya yönelir. Oraya gelebilmenin bir yolu oradakilerin yıpranmasıdır. Ayrıca çevre, liderin yıpranmasını önleyecek bir paratoner işlevi görür, Gerçekte lidere yöneltilmeyen ya da yöneltmek istenmeyen tüm eleştiriler çevreye yöneltilir. Efsaneleştirilen lider sürekli olarak partililerce esirgenir. Onun başarısızlığı için en kolay bulunan bahane çevredir. Oysa çevreyi oluşturan ve tutanın lider olduğu unutulur. Bir liderin parti başkanı olmayı aşip lider olmasının en belirgin göstergelerinden biri kendisinin değil çevresinin eleştirilmeye başlanmasıdır.

Türkiye'deki parti pratiği, genellikle çevrede bulunup başarılı görülmenin çok zor olduğunu ortaya koyuyor. Çevrede olup ön plana geçen isimler en hızla yıprananlar olur. Bu nedenle de çevreden liderliğe tırmanmak, çevre dışından liderliğe geçmekten daha zordur.

LİDER...

Parti Yapısının tepesinde lider bulunur. Lider örgütün seçerek başına getirdiği bir parti başkanı olmanın ötesinde anlama sahiptir. Liderlik Türkiye'deki kitle partilerinde aşırı düzeyde kişiselleşmekte, liderin kişiliği partinin önüne geçmektedir. Partinin örgüt dışındaki taraftar ve seçmen üzerindeki etkisi lider çevresinde yaratılan efsane ile kurulur. Bu durumun Batıdaki siyasal partilerde de bir ölçüde böyle olduğu söylenebilir. Liderlerin seçimlerinin demokratik olması, liderlerin seçimle yenilenebilmesi olasılığının açık kalması ve otoritesinin çok güçlü olmaması demokratik ilkeler açısından istenilir. Bu normatif bir istektir. Oysa, parti pratiğinde etkinlik sağlama, kamuoyuna güven verilebilmesi ise güçlü liderlik eğilimini doğurur. Özellikle rakip partilerdeki güçlü liderliğin varlığı o parti içinde de güçlü lider arayışı doğurur. Türkiye'deki partilerde bu baskı çok daha güçlüdür.

Güçlü lider yaratıldı mı, onun pratikte seçim yoluyla değiştirilmesi olanaksızlaşır. Bir tür otonomi kazanır. Türkiye'de liderler genellikle ya askeri müdahaleler gibi dış zorlamalar ya da ölüm, yaşlılık vb. biyolojik zorunluluklarla el değiştirmiştir. Böyle bir değişme zorunluluğunda ise yeni liderin seçimi de genellikle partinin ikinci derecedeki liderleri ya da hizip başkanları arasında yapılmamaktadır. Eş konumdaki rakipler içlerinden birini bu konuma getirmeyi hem kendilerinin geleceği açısından güvenceli bulmazlar hem de çekememezlik buna razı olmayı zorlaştırır. Bu nedenle parti dışında belli konuda bir başarısı olan, etrafından yeni bir efsane kurabilecek kişi lider olur.

Liderlik böylece kişiselleşince lidere hem otonomi sağlamakta hem de onu belli kalıplar içine hapsedmektedir. Bir parti lideri seçmenden, taraftardan, üyeden aldığı güç dolayısıyla partinin daha alttaki kademelerinde gerekli görüldüğü operasyonu yapabilmek olanağına sahiptir. Bu nedenle parti lideri kendisine rakip olabilecek gruptan hizipleri kolayca tasfiye edebilmektedir. Türkiye'deki deneyler genellikle böyle bir hizipleşme sonunda partiden kopan ve yeni parti kuranların başarılı olamadığını göstermektedir.

Parti liderine sağlanan bu güç onun keyfi davranabileceği anlamına gelmez. Onun etrafında yaratılan havaya, ondan beklenen davranışlara göre davranmasını gerektirir. Ona güç veren liderlik aynı zamanda onu esir alır. Buna rağmen çok kritik durumlarda liderden kitlenin beklentileri dışında vaziyet alması beklenir. Bu vaziyet alışların uzun erimde haklılığının anlaşılması liderin konumunu pekiştirir.

Genel çizgileriyle Türkiye'deki siyasal partilerin yapısını betimleyen iç içe sekiz halkadan oluşan bu modelin anlatımını tamamladığımızda, bu sistemin temsil esasına göre dış halkadan içe doğru olduğu kadar, önemli ölçüde de, iç halkalardan dışa doğru belirlendiği ortaya çıkıyor. Bu da bize, parti yapılarının demokratik rejimin performansına etkilerini analizde kullanabilecek yararlı bir önerme sağlamış oluyor.

PARTİLERİN YAPISINI BİLMEK BİZE NE TÜR AÇIKLAMA OLANAKLARI GETİRİYOR.

Şimdi böyle bir siyasal parti yapısı betimlemesinin bize ne kazandırdığı sorulabilir. Böyle bir çözümleme demokrasimizi değerlendirirken gerçekçi olmamıza olanak verecek bir çerçeve sağlayacaktır. Demokrasiyi varsayım-sal normatif ideal modellere göre değerlendirmekten bir ölçüde kurtulabiliriz. Partizanlığın, lider hegemonyasının, vb. eleştiri konularının biraz da Türkiye'de ve dünyadaki parti yapılarının kaçınılmaz olarak içinde bulunduğunu kavrarız. Kuşkusuz burada partizanlığı, lider hegemonyasını rasyonalize etmeye çalışmıyorum. Bunlardan kaçınma yollarını arayalım, bunları sınırlamaya çalışalım. Ama, bilelim ki, bu, salt bu tutumların inanmasıyla sağlanamaz. Bunu doğuran yapısal nedenler vardır. Bu yapısal nedenler de bazı derece farklılar da olsa tüm demokratik rejimler için geçerlidir. Demokrasiyi bu sorunları da içinde taşıdığını bilerek yüceltelim. Demokrasiyi gerçek olmayan idealleştirilmiş özellikleriyle yüceltirsek, bunun yarattığı düş kırıklıkları, demokrasilerdeki kesintilere zemin hazırlar.

Şimdi böyle, yapıya ilişkin bir modele sahip olmanın bize hangi tür açıklayıcılıklar sağladığını görebilmek için Türkiye'de sol kesim oylarının % 30-40'lar düzeyinde kalması sorununu ele alalım. Seçim sonuçlarının, yine merkezden bir değerlendirmesini yaparak, Türk halkının sağa yatkın, dini değerlere tutkun olduğunu söylemek ne kadar gerçek bir açıklamadır? Aynı parti içi çekişmeler ve içe dönük siyaset yapma alışkanlığı sürdükçe sağa kaymak ne getirebilir? Bunun tamamen tersi bir açıklama da yapılabilir. İdeolojik çizgide bir sorun yoktur, bu halka anlatılamıyor diyerek halkla daha çok toplantı yapılması ileri sürülebilir. Eğer halka anlatılanlar parti içi kamuoyuna anlatılanlar ise her ilişki daha çok oy kaybı demek olmaz mı?

Sanıyorum ki, bu duraganlıktan kurtulmanın bir yolu önce partiyi üyede başlayan bir topluluk olarak algılamaktan vazgeçmek oluyor. Daha sonra partinin ilişki kurma biçimlerini örgütlenme ve seçim kurallarını bu yönde geliştirmek gerekiyor. Partinin faaliyetlerinin parti içi kamuoyunu kazanmaktan çıkarılması ve kendi seçmeninin istekleri ve sorunlarına bir cevap getirir hale dönüşmesi gerekiyor. Bunun için yapılması gereken iki şey önerilebilir. İlçe kademesinin altında mahalle kademesine kadar örgütlenebilmek, bu düzeyde ilişki kurmak, birinci yapıla-

cak şey. İkincisi parti içi seçim usulünü çoğunluk sisteminden kurtararak parti içi yarışmada hizipleşmeye duyulan gereği azaltmak. Partinin faaliyetlerini seçmeniyle sürekli ilişkiye dönüştürerek seçmen ile ilişkiler yoğunlaştırıldı mı, onun özlömleri tabandan merkeze kadar süzülüp oradan parti politikaları olarak yeniden formüle edilerek tabana yöneltildi mi artık bir sağa sola kayma ya da kendini anlatabilmek sorunu kalmaz. Bu nedenle soruna, partinin yeni bir ilişki ve çalışma düzeni kurması olarak bakmak gerekiyor. Bu hem yeni ve anlatılabilen programın oluşturulmasını hem de anlatılma yolunu birlikte içeriyor. Yeni ilişki kurma ve çalışma düzeni demek yeni bir program yeni bir parti yapısı demek oluyor. Bu yapıyı sorgulamadan salt ideolojiyi ya da ilişki kurma sıklığını sorgulamak yeterli olmuyor. Çünkü yapının kendisi doğru ideolojinin ya da programın üretilmesine engel hale geliyor, bu durumda seçmenle kurulan her ilişki seçmen kitlesinin büyümesine yardımcı olmuyor. Oysa partilerin yapısı, yapıyı sorgulamaya oldukça kapalı. Her yapı değişikliği çoğu kez yönetim değişikliğinin habercisi. O zaman yapı sorgulanmıyor. Yapının sorgulanması parti yöneticisinin sorgulanması demek oluyor. Oysa partilerdeki iç söylem herkesin kendisinden başkasını sorgulaması üzerine kuruluyor.

Son olarak, yakın geçmişimizde yaşadığımız bir soruna, geliştirilen bu parti modeli yardımıyla bakmaya çalışacağım. 12 Eylül askeri müdahalesinin getirdiği sonuçlardan biri partilerin kapatılması, güdümlü partilerle yeniden partileşmeye gidilme denemesi oldu. Bunun ne kadar başarılı olduğu açık. Bu konuda bir yoruma girmeyeceğim. Ama kapatılan partilerin eski liderleri bir soruyla karşı karşıya kaldılar: Bu koşullarda kendi denetimlerinde bir parti kurulmasını teşvik etmeli miydiler? İki büyük partinin eski liderinin bu soruya verdikleri yanıt farklı oldu. Birisi kurulmasına çalıştı, diğeri karşı çıktı. Bugün doğru yanıtın kurulması olduğunu biliyoruz. Deney bunu bize gösterdi. Bu nedenle doğru yanıt merak konusu değil. Ama benim bakımından ilginç olan burada geliştirilen modelin bu sonucu çıkarsamakta kullanılamayacağıdır. Modelde açık olarak taraftarın, millîtanın, yöneticilerin bir partiye ihtiyaçları olduğu ortaya çıkıyor. Onların yaşam biçimlerinin bir parçası, bu. Boşluğu doldurmak gereksinmesini duyuyorlar. Kendi paralellerinde gördükleri bir partiye gidiyorlar. Onu eski liderlerine karşı oluşturuyorlar. İşte bu noktada modelimizi bir tür kalibre etme olanağına sahibiz. Liderin efsaneleştirilen kişiliğine dayanan gücü bu noktada yeterli olamıyor. Kuruluşu geciktiremiyor. Değişik gereksinmelerin bileşkesi bu gücü aşılıyor.

Örnekleri artırmakta yarar yok. Partinin yapısı önemli. Bu yapıyı vurgulamakla özellikle sol kitle partilerinin diktatlerini kendi yapılarını irdelemeye çekmek istiyorum. Yapı üzerinde konuşulmaya başladı mı yaratıcı çözümler ortaya çıkmaya başlayacak, bu da siyasal partileri kendi yapıları hakkında taleplerde bulunma noktasına getirecek. Siyasal partiler kendileri dışındaki örgütlerin, yani sendikalar, dernekler ve benzerlerinin, yapılarının sağlıklı, demokrasiye uygun olması talebinde bulunuyorlar; ama kendi yapıları hakkındaki talepleri çok sınırlı oluyor. Sanıyorum, önce kendi yapılarını serbestçe belirleme hakkını elde etmeleri demokratikleşme yolunda atılacak ilk adımlardan biri oluyor. □

İki Gözün Bedeli

Dr. Erdal Atabek

Önümde bir kitapçık duruyor. Bir satırık yazı, karşısında bir rakam: "İki gözün tamamen kaybı 45.000 T.L."

Takıldım kaldım. Günlerdir başka bir konuyu düşünmüyorum.

Kitapçık, bir toplu iş sözleşmesi. TEKEL işçileri adına TEKGIDA-İŞ sendikasıyla TEKEL Genel Müdürlüğü adına KAMU-İŞ arasında imzalanmış

Yürürlük tarihi: 1.3.1987-28.2.1989 İş kazalarıyla ilgili olarak işverenin ödeyeceği tazminatlar için ayrılan bölümde eklenmiş bir liste var. Adı "İş Kazası Prim Tarifesi".

Yukardaki satır bu tarifede. "İki gözün tamamen kaybı 45.000 T.L."

Tarifede (nasıl da bir sözcük seçilmiş ya), bir çok organ yer almış. Gözler, kulaklar, kollar, bacaklar, parmaklar.

Bakıyorum, ne fiyat biçilmiş diye. Keşke sayfalar yetseydi de bütün tarifeyi verebilseydik.

Hepsini dikkatle okuyorum. Bazı örnekler vermek istiyorum.

"İki gözün tamamen kaybı 45.000 T.L."

a) Tek gözün kaybı 27.000 T.L.
b) Gözün görme kusuru % 50 olursa 13.500 T.L."

Bir göz 27.000 lira. İki göz giderse, indirimli tarifieden 45.000 lira. Hemen altında başka bir iş kazası sonucu yer almış, "omurilik yaralanması".

"Etrafın felcine sebebiyet veren omurilik yaralanması 90.000 T.L." "Etrafın felcine sebebiyet veren" demek, kollar, bacaklar tutmaz durumda demek. 90.000 lira öyle mi?

Gözümün önüne kolları, bacakları tutmaz bir insan geliyor. Herşeyi başkası tarafından yapılması zorunlu bir insan. İş kazasında beli kırılmış bir işçi. 90.000 lira. Neyin parası bu? Düşünüyorum, bir yanıt bulamıyorum.

Yanıt bulamıyorum ve listeyi okumayı sürdürüyorum.

"Kolun dirsek mafsallından kaybı 45.000 lira"

Bir kolun kaybının karşılığı bu demek? Devam.

Sıra parmaklara geliyor.

Başparmağın proksimal oynaktan kaybı 45.000 T.L."

İşaret parmağının proksimal oynaktan kaybı 18.000 T.L.

Orta parmağın proksimal oynaktan kaybı 4.500 T.L.

Yüzük parmağın proksimal oynaktan kaybı 3.600 T.L.

Küçük parmağın proksimal oynaktan kaybı 2.250 T.L."

Proksimal oynaktan kayıp demek, bileğe eklendiği yer demek. Parmağın tümüyle kopması demek.

Parmakların tarifede yeri de buymuş. Başparmaktan küçük parmağa doğru gittikçe biçilen değer de azalıyor.

İşlev düşünülüyse böyle fark olur mu? Uzunluk dense gene olmuyor. Bir türlü anlayamadım.

Tarifenin bundan sonraki satırını hiç anlayamadım. Şöyle:

"Baş ve işaret ve orta parmakların proksimal oynaktan kaybı 40.500 T.L."

Yeniden okuyorum, böyle. Üç parmak birden yitirilirse, tek parmakdan daha az tazminat veriliyor. Neden? Bilmiyorum. Belki, sözleşmeyi imzalayan sendikacılar biliyordur.

Tarifeyi okumayı sürdürüyoruz.

"Her iki bacağın protez imkânsız kaybı 135.000 T.L."

Bu kez, tazminat miktarı artıyor. 135.000 lira.

"Her iki ayağın metatarstan itibaren kaybı 54.000 T.L."

Her iki ayağın tarstan itibaren kaybı 40.500 T.L."

Ayakların kaybı, öyle mi? Artık hiç yürüyemeyecek olmanın karşılığı mı bu? Kulak sayvanının tazminatı da listede yer almış.

"Bir kulak sayvanı kaybı 3.040 T.L. İki kulak sayvanı kaybı 3.040 T.L."

İki kulak sayvanı (kulak kepçesi) iş kazasında kaybedilirse birisi bedava mı gidiyor? Sonra, bu 40 lira, pek incelikli hesaplanmış olmalı. Yalnız, belki de 1988 yılında, 1989 yılında 40 lirayı ödeyecek para ortada bulunmayacak.

Dişler de tarifede unutulmamış.

"Dişlerin tamamen kaybı (protez kabil) 3.040 T.L."

Bütün dişlerin kaybı (protez kabil değil) 45.565 T.L.

Listeye bu kadar göz atmak yeterli olacak.

Peki, insanın bütün bedelinin değeri ne? Onu da öğreniyoruz.

Eğer, işçi iş kazasında (kendi kasıt ve kusuru olmaksızın) ölürse, varislerine iki yüz bin lira tazminat ödenecek.

İNSANIN PARASAL DEĞERİ...

Zaman zaman insanın parasal değeri nasıl hesaplanır diye düşünür insan. Kimi zaman böyle hesaplar da yapılır.

Bunlardan birisi, "hurda" fiyatıdır.

"Hurda fiyatı" insan bedeninin taşıdığı maddesel değerlerin karşılığıdır.

65 kiloluk bir insanda 11.5 Kg. protein, 9 Kg. yağ, 600 gram karbonhidrat, 40 Kg. su, 4 Kg. maden var.

Bu madenlerin bazıları da şöyle: Kalsiyum 1200 gr., fosfor 700 gr., magnezyum 25 gr., demir 4 gr., çinko 2 gr., iyot 25 mg., krom 8 mgr.

Bu yaklaşık değerler, piyasa fiyatlarıyla hesaplanır. Ortaya insan bedeninin hurda fiyatı çıkar.

Bazen, böyle hesaplar da yapılır. Kuşkusuz, sigorta bedelleri böyle hesaplanmaz. Onlar, kazalara karşı bir ölçüde işe yarar karşılık olarak hesaplanır. Ölüm halinde geride kalanlara bir ölçüde maddi yardım, ya da kişiye bir ölçüde gene işe yarar bir katkı.

Bazen de, ilerdeki yıllarda kişinin kazanabilecekleri hesaplanır.

Nezih Danyal

İşçinin önündeki çalışabileceği yıllar dikkate alınarak kayıplarının karşılanması temel ölçü olarak alınır. Buna göre bir tazminat hesabı yapılır.

Ama, ister bir insanın hayatını, organlarını kaybetmesini "insan" olarak değerlendirin, ister bir sigortacı gibi düşünün, ister ilerde kazanabileceklerini hesaplayın, "tazminat" adını taşıyan bir ödemenin bir işe yaraması, gerçek bir satınalma değeri taşıması, kayıplar karşısında gülünç olmaması zorunludur.

Bu toplu iş sözleşmesinde yer almış olan rakamlar bunların hiçbirine uygun değil.

Bu sözleşmedeki "iş kazası tazminat primi" adı altında yer alan rakamlar, adet yerini bulsun diye -belki de doğru dürüst okunmadan- oraya konuvermiş duygusunu uyandırıyor.

Çünkü, burada yer alan rakamlarla bırakın herhangi bir kaybın karşılanmasını, teselli bulmak bile olanaksızdır.

Bir insanın ölümü karşısında, bir insanın kaybedtiği organların karşısında bu rakamın belirttiği parayı almak, sadece onun acısını artırır.

Şimdi denebilir ki, "böyle bir şey hiç düşünülmeseydi daha mı iyiydi?" "Bu bile hiç yoktan iyidir."

Bu düşünceye katılmadığımı belirtmeliyim. Eğer bir ilke, hem de insan hayatıyla ilgili bir ilke, gerçek anlamında hayata geçirilmiyorsa, onun düşünülmüş olması yeterli değildir. Hatta, gerçekçi bir karşılığı değil, bir saygıyı bile yansıtmaktan uzaksa, onun ele alınması hiç bir şey demek değildir. Olsa olsa, insan hayatına işverenlerin biç-

tiği değeri ortaya koyar, bir de sendikacıların nasıl bir toplu iş sözleşmesi imzaladıklarını.

Bundan da önemlisi, ülkemizde iş kazalarına nasıl bakıldığıdır.

İŞ KAZASI, herhangi bir kaza değildir. "İş kazası", işyerinde, işin yapılması sırasında gerekli önlemler alınmadığı için, işçiye gerekli eğitim yapılmadığı için, makinelerin koruyucu bölümlerine önem verilmediği için, işçinin aşırı çalışması önlenmediği için olan kazalardır. Aslında, bunlara kaza demek bile yanlıştır. Kaza, elden gelen herşey yapıldıktan sonra bile önlenemeyen olaylara denir. İş kazaları ise, elden gelen herşeyi bir yana bırakalım, elde olan önlemler bile alınmadığı için kaza sayılmamalıdır.

Kaza olabilecek bütün olasılıklar kendi haline bırakılıp da kaza olduktan sonra tazminat vererek sorunun çözümlendiğini varsaymak, olsa olsa insan hayatına değer vermemek, işçi sağlığına gerçekte aldırnamak olabilir.

İşte, ülkemizde "işçi sağlığı"nın gerçek durumu budur.

İnsan hayatına, insanın gözüne, kulağına, eline, ayağına biçilen değer budur.

İşverenlik, hem de kamu adına yapılan işverenlik, budur.

İşçi adına yapılan sendikacılık budur.

Ülkemizde insan sağlığına değer verilmediği söylenir. Ben bu düşünceyi bir çok kez yazdım ve söyledim. Şimdi, bu düşüncenin yanlış olduğunu görüyorum. Doğrusu, ülkemizde insan sağlığına verilen değer "insa-

nına göre değiştiği"dir.

Eğer paranız varsa, başınız ağrıdığı için İsviçre'ye gidebilirsiniz.

Eğer paranız varsa, kendinizi şöyle bir sağlık kontrolünden geçirmek için Amerika'ya uzanabilirsiniz.

Başbakan Turgut Özal, yıpranmış koroner damarlarına yapılan by-pass ameliyatı için Amerika'ya, Houston kentine gitti. Başbakan oradayken, Türkiye'de 14 Mart Tıp Bayramı kutlandı. O tıp bayramı ki, ülkede tıbbın modernleşmesinin başlangıcı olan ilk "Tıp Okulu"nun açılışının yıldönümüdür.

Bunlara kimse bir şey demiyor. Kimsenin aklından bunlara yanlış demek geçmiyor, ya da geçiyor da söylenemiyor.

Asıl yanlış burada değil. Asıl yanlış Türkiye'de, kendi ülkemizde yaşanıyor.

Paranız yoksa, kendi ülkemizde sağlığımızı sağlayamıyoruz.

Her hastalık aile bütçesinde kapatılmaz bir deliğe mal oluyor.

Gündelik bir hastalığın reçetesi on bin liranın üstüne çıkıyor.

Hayat pahalılığıyla mücadele dene dene varılan nokta burası.

12 Eylül ekonomisiyle pekiştirilen kapitalist kalkınma modelinin sonucu önümüzde: "Malların değeri artıyor, insanın değeri düşüyor."

İki göz odanın bir aylık kirası iki yüzbin lira.

İki göz odanın satış bedeli yirmi milyon lira.

İki gözün kaybının bedeli 45 bin lira.

İki göz.

Bu yazıyı insanlık duygularım incindiği için yazdım.

İnsanlık duygularım incindi.

Bu olay, insana biçilen değer, tek başına bir olay değildir.

Yaşadığımız bütün olayların içinde bir olaydır.

Çarpıcılığı buradadır.

Çarpıcıdır, üzücüdür, inciticidir.

Çünkü, bunları yaşıyoruz.

Bütün bunlara karşı onurumuzu korumak zorundayız.

Kendi onurumuzu ve bütün insanların onurunu.

Yaşamak başka nasıl hak edilir ki?

Düzeltilme: Sn. Erdal Atabek'in geçen sayımızda yer alan yazısında sözü geçen "Bilim ve Sanat"ın 7. Yıl Paneli'ne katılanlar arasında bulunan Sayın Teoman Erel'in adı dizgide düşmüştür. Düzeltir, özür dileriz.

B.S.

Körfez Sıcağında Türkiye

Haluk Gerger

12 Eylül'de başlayarak, Türkiye'yi Çevik Güç macerasına ve bir Amerikan silahlı müdahale olupbittisine sıkı sıkıya bağlayan gelişmeler artık uğursuz meyvelerini verecek düzeye gelmiştir.

12 Eylül'ü 1990'lara uzatacak bağ erken genel seçimde aranıyor. 12 Eylül'ün sivil uzantısı ANAP'ın hedefi, "geceyarısı yasaları"na ve Devlet Başkanı'nın inayetine sığınarak, kapitalizme pek yaraşan kapkaççı usûllerle Türkiye'nin geleceğinden bir 5 yıl daha çalmak. Böyle bir durumda, payına Türkiye düşen dış çıkar çevrelerinin, ya da daha doğru bir deyişle, emperyalizmin, babalarının da, gelişmeleri ağızları sulanarak izliyor olmaları doğal. Bu yazıda, bunların seçim sonrası Türkiye'sinden beklenti ve talepleri ele alınacaktır. Bu, bir bakıma, seçim sonrasında Türk dış politikasının izleyeceği rotanın saptanması anlamına da gelmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri, Monroe ve Eisenhower Doktrinlerinin bir bileşkesi olarak, petrol bölgesi Körfez'i kendisine hedef seçmiştir. Carter Doktrinine göre, Körfez bölgesi, ABD'nin yaşamsal çıkarlarıyla yakından bağlantılıdır ve ABD buradaki çıkarlarını gerekirse askeri gücünü de kullanarak savunacaktır. Monroe Doktrininin Körfeze uyarlanması anlamına gelen bu politika, ABD'nin stratejik petrol bölgesinde egemenlik kurma ihtirasının ifadesi olmaktadır. Doktrin'in ikinci boyutu ise, Eisenhower Doktrininin uzantısı olmak ve ABD'nin bölge devletlerindeki demokratik-bağımsızlıkçı muhalefet hareketlerini, gerektiğinde silah yoluyla, bastıracağını belirtmektedir. ABD, bu politikasını uygulamak üzere bir Çevik Güç (Rapid Deployment Force) oluştur-

muştur. Çevik Güç, su ya da bu bahane kullanılarak, ABD'nin, tam egemenliği altına almak için Körfez'e yapacağı bir askeri müdahalenin aracıdır.

Türkiye'nin bu senaryoda çok özel bir yeri vardır ve ülkeye biçilen rol 12 Eylül'le birlikte netlik kazanmaya başlamıştır. Buna göre, Türkiye ABD'ye havaalanları, hava sahasından geçiş üstünlüğü, depolama olanakları ve lojistik destek verecektir. 1982'den bu yana iki ülke arasında, Çevik Güç'e söz konusu kolaylıkları sağlayan bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Seçimden hemen sonra, görüşmeleri sürdürülen ayrıntılarla ilgili son anlaşmaların da imzalanacağı kuşkusuzdur.

12 Eylül'de başlayarak, Türkiye'yi Çevik Güç macerasına ve bir Amerikan silahlı müdahale olupbittisine sıkı sıkıya bağlayan gelişmeler artık uğursuz meyvelerini verecek düzeye gelmiştir. Körfez'de "hır çıkarmak isteyen mahalle kabadayılığı"na soyunmuş bulunan ABD, kıskırtmalarını sürdürmekte, bir askeri müdahale için zemin hazırlamaya çalışmaktadır. Türkiye 12 Eylül'den bu yana sürüklediği taahhütlerle, Körfez'de Amerikan müdahalesi sonucu çıkacak bir çatışmanın taraflarından biri olma durumuna getirilmiştir. Şayet bu çatışmanın boyutları büyür de, Sovyetler Birliği ile ABD'yi karşılıklıya getirirse, Türkiye o zaman da bu çatışmanın alanı olabilecektir.

İşte bu noktada, başka bir gelişme olarak, NATO'nun (yani ABD'nin) taktik nükleer silahlarının modernizasyonu sorununu tartışmak gerekmektedir. Kamuoyu baskısı ile orta ve orta-uzun erimli nükleer füzelerin sökülmesini kabul etmek zorunda kalan NATO (yani ABD) şimdi, büyük bir olasılıkla, kısa erimli taktik nükleer sistemlerini modernize edecek ve arttıracaktır. Bu sistemlerin yerleştirileceği yerler arasında aklı ilk gelen ülkelerin başında Türkiye'nin bulunduğu bilinmektedir. Bunu kabul edecek bir iktidar öteki tüm risklerle birlikte, aynı zamanda, Körfez sorunu nedeniyle çıkacak bir

Sovyet-Amerikan çatışmasında ülkenin "sınırlı nükleer savaş"a sahne olmasına da zemin hazırlamış olacaktır.

Görünürdeki bu tehlikelerin yanı sıra, Türkiye'nin gündeminde ordunun modernize edilmesi de bulunmaktadır. Yıllardır süren bu çaba, imzalanacak "füzeler anlaşması" ile de güncellik kazanmıştır. Füzelerin sökülmesinin yaratacağı "boşluk"u bir de konvansiyonel silahlanma ile doldurmak isteyen NATO, Türk ordusunun modernizasyonuna şimdi dört elle sarılacaktır. Nükleer modernizasyona göre çok daha pahalı olacak bu silahlanma yarışında faturanın yüklü kısmını kuşkusuz Türkiye ödeyecektir. daha doğru bir ifadeyle, bunun bedeli kamu harcamaları, yatırımlar, sağlık, eğitim gibi hizmetler kısılarak ülke ekonomisine ve emekçi sınıflara yüklenecektir. Böylece yeni bir ekonomik kriz, toplumsal bunalım ve militarizm dalgası altında, demokrasi de bir kez daha ilahlara kurban edilebilecektir.

Silahlanma, yabancı sermayeye açılma, sözde AET üyeliği yolunda ulusal çerçevelerin kalanını da çökretecek değişiklikler ve dış maceralar Türkiye'yi yeni ve tehlikeli bağımlılık ve yoksulluk zincirlerine bağlayacak dış politika gelişmeleri olarak ve seçim sonrasında beklenmektedir. Para babalarının, çağdaş uluslararası tefecilerin, silah tüccarlarının ve benzerlerinin olası seçim sürprizlerine karşı "destabilizasyon" önlemlerini de planladıkları unutulmamalıdır.

Bilim ve Sanat'taki bir yazımda (*) ABD'nin Türkiye'de bin yıllık bir yaşam alanı" aradığını belirtmiştim. Emperyalizmin doğası gereği olan kısır ve dar perspektif, şimdilik, bu seçimlerle beş yıllık bir "nefes süresi" içermektedir. Bu yazıda çizilen karanlık tabloyu çağdaş düşüncenin geniş perspektifi ve toplumsal yasaların doğrultusunda yaşamın binbir renginin zenginliği ve umuduyla bezemek ise, demokrasi-barış-bağımsızlık yandaşlarına düşmektedir. □

(*) Bkz. "Amerika Daha Ne İstiyor", *Bilim ve Sanat*, No. 78. s. 10.

Devr-i Özal'ın Getirdikleri ve Vaat Ettikleri

Oğuz Oyan

İç borçlanmada, kamu mallarını ve gelirlerini garanti gösterme aşamasına gelen, hatta kaynak sıkışıklığı büyüdükçe ulusal para yerine yabancı paraları esas almak zorunda kalan (döviz endeksli gelir ortaklığı senetleri ve devlet tahvilleri) bir icraatın sorumlularını, olsa olsa vergi gelirlerini ipotek ederek borçlanan Osmanlı yöneticileriyle ilişkilendirmek gerekirken, "benzeri görülmemiş buluşlar"ın mimarı olarak ödüllendirmek, haber akışının tekelci denetiminin vahim bir sonucu ve sağlam bir kanıtıdır herhalde.

Calp, 1983 genel seçimleri öncesinde TV açığoturulunda yumruğunu masaya indirip "köprüyü sattırmam" derken, seçmen kitlelerini etkileyen bir çıkışta bulunuyordu.

Aynı şekilde, seçim sonrasında iktidar olan ANAP'ın lideri Özal, her fırsat bulduğunda, "hani köprüyü sattırmayacaklardı, ne oldu onlara? Partileri bile kalmadı şimdi!" diye böbürlenirken, seçmenlerinin dışındaki kitleleri dahi etkilemeyi başarabiliyordu.

Sosyal demokrat oylara seslenen Calp'in çıkışı henüz belleklerden silinmedi. Ama artık müstehzi bir biçimde anımsanıyor. Kitle iletişim araçlarını yedeğine alan Özal, "sol" yada "devletçi/bürokrat" görüşlerin tam aksini gerçekleştirdiğini, üstelik köprü'nün yerinde durduğunu, buna karşılık yarına yeni bir köprü eklendiğini, barajlara yenilerinin katıldığını; bütün bunların da halkın mevcut kamu tesislerine ortak edilerek finanse edildiğini beyinlere yerleştirebiliyor. Hem de öylesine yerleştiriyor ki, sadece ortalamaya seçmen değil, "okumuş" denilenler dahi halka yönelik geniş bir "özeleştirme'nin 1984'den beri yürürlükte olduğunu sanabiliyorlar. Gelir ortaklığı senetlerini hisse senetleriyle, köprü/baraj gibi ayrı bir tüzel kişiliği dahi olmayan kamu tesislerini K.İ.T.'lerle (kamu iktisadi teşebbüsleri) karıştırabiliyorlar. Ne yazık ki, genel kültür düzeyinin düşük olduğu, okuma alışkanlığının olmadığı, en çok izlenen görsel/sözsözsel iletişim araçlarının tek yanlı kullanıldığı toplumlarda kuru sıkı salıolar beklenenden büyük etkiler

yaratabiliyor. Muhalefetin yetersizliği bunu daha da pekiştiriyor. Nitekim, Calp'in "sattırmam" çıkışı, özü itibarıyla kof bir çıkıştı. Tıpkı, devlet tahvilinden pek bir farkı olmayan gelir ortaklığı senetleriyle iç borçlanmada yeni kaynak arayışında olan iktidar kadınının "yenilik" getirdiği iddiası gibi. İç borçlanmada, kamu mallarını ve gelirlerini garanti gösterme aşamasına gelen, hatta kaynak sıkışıklığı büyüdükçe ulusal para yerine yabancı paraları esas almak zorunda kalan (döviz endeksli gelir ortaklığı senetleri ve devlet tahvilleri) bir icraatın sorumlularını, olsa olsa vergi gelirlerini ipotek ederek borçlanan Osmanlı yöneticileriyle ilişkilendirmek gerekirken, "benzeri görülmemiş buluşlar"ın mimarı olarak ödüllendirmek, haber akışının tekelci denetiminin vahim bir sonucu ve sağlam bir kanıtıdır herhalde.

ANAP'IN HEDEFLERİNE NE OLDU?

1983 seçimleri öncesinde ve birinci iktidar yılında ANAP, hükümet programında yer alan 6 ana hedefi sürekli öne çıkarıyordu. Bunlar: **huzur ve güven** (burada 1980 öncesine bir gönderme yapılıyor ve depolitizasyon sürecinin daha da perçinleneceği ima ediliyordu); **ortadireğin güçlendirilmesi** (yani başta enflasyonun belinin bükülerek % 10'un altına indirilmesi); **-işsizlik; -konut; -kalkınmada öncelikli yörelerin geliştirilmesi; -bürokrasi.**

İktidarının 6. ayında bu hedeflerin

altını tekrar çizen Özal (6.6.1984 tarihli Cumhuriyet), devraldıkları yüksek oranlı enflasyonun iki ay içinde ayda % 1-2'lere düşürüleceğini, açıkladıkları 6 ana hedefe de, "fevkalade bir durum ortaya çıkmadığı takdirde 3 yılda tam egemen olacaklarını" söylüyordu. Bugün bu sözlerin üzerinden tastamam 3 yıl 5 ay geçmiş bulunuyor. Fevkalade bir durum ortaya çıkmış da değil. Hatta 1986 yılında dünya petrol fiyatlarının düşmesiyle olumlu bir beklenmedik gelişme de ortaya çıkmış. Birinci hedef dışında hangisi gerçekleşmiş durumda acaba? Kaldı ki, sözcük anlamlarıyla aldığımızda Güneydoğu Anadolu'da "huzur ve güven" ne ölçüde arttı veya azaldı?

DIŞ BORÇ ÖDEMESİ: ÜSTÜN BAŞARI

Bu "ana" hedeflerin esas itibarıyla demagojik yani kitleleri yanıltmaya yönelik nitelikte olduğu yıllardır söylendi ve gösterildi. Bu hedeflerden bazılarının yeniden kısaca değinmeden önce, ANAP'ın asıl öncelik verdiği iki hedefin a) ihracata açılmak ve b) dış borçların düzenli ödenmesini mümkün kılacak bir döviz dengesinin sağlanması olduğunu tekrar vurgulayalım. Bu vurgu önemli çünkü "düzenli dış borç ödeme" ANAP hükümetinin 4 yıllık yönetiminde hiç aksatılmayan tek icraat oldu. Ancak ne pahasına? Dış borçların 4 yılda ikiye katlanması pahasına. Yani borcu borçla ödeme sayesinde. Ama uluslararası finans kurumları açısından nasıl ödediğinizden daha önemli olan borcunuzu mutlaka ödemeniz. Bu yüzden borç ödeme krizindeki ülkelere IMF ve Dünya Bankası'nca örnek gösterilmeye devam edilen ülkelerin başında Türkiye geliyor. Ödül olarak da Türkiye'nin dış finansman sorunlarına çözüm bulunuyor, ANAP yönetiminin 5 yıllık yeni bir vize almasına destek veriliyor. Ancak 4 yılın sonunda dış borç ödemede de soluğun kesildiği görülüyor; 1 Kasım 1987'de vadesi dolan 400 milyon dolarlık FMS kredisinin (askeri malzeme alımından doğan dış borç) ödenmesi sorun yaratıyor; diğer

borçlarla birlikte henüz 1987 sonunda dış borç bunalımıyla yeniden tanışılacağı anlaşıyor.

İHRACAT: NEREDEN NEREYE?

ANAP'ın asıl öncelikli hedefi olan ihracat patlamasında ise, bütün güçlerle bu alana yüklenilmesine rağmen, istenilen gelişmeler sağlanamadı. İktidar olma coşkusuyla 5 yılda 25-30 milyar dolarlık bir ihracat hacmiyle çıkılacağından söz edenler bunun uzağına bile düşemediler. (Özal önmümüzdeki 5 yıl için bugün 20 milyar dolar telaffuz ederken daha mütevazı olmak durumunda kalıyor; gene de oldukça hayalci görünüyor.) 1984'de ihracat teşviklerinin bilinen en yüksek noktaya çıkarılması ve TL'nin değerinin hızlı düşürülmesiyle ihracat 7,1 milyar dolara çıktı. Ancak GATT'a (Gümrük tarifeleri ve ticaret genel anlaşması) verilen niyet mektubu uyarınca 1988'e kadar ihracat sübvansiyonlarının azaltılacağı hatta mümkünse sıfırlanacağı öngörüldüğünden, ihracatta vergi iadeleri ve ihracat kredileri tedricen azaltılmaya başlandı (KDV'nin getirilişi bunu kolaylaştırdı). İhracatın teşvikinde TL'nin değerinin düşürülmesine daha ağırlıklı olarak yer vermeye (özellikle 1986'da) başlandı. İthal girdilerin pahalılaşması yoluyla maliyet enflasyonunu da canlı tutan bu uygulama ancak ihracatın olduğu düzeyi az çok korusuna yetebildi, hatta 1986'da ihracat önceki yıla göre yüzde 6,5 oranında geriledi.

1984-1986 döneminde 7 milyar küsurlarda dolaşan ihracatın, içinde bulunduğumuz yılda 9 milyarın üzerine fırlaması bekleniyor. Bunu mümkün kılan en önemli neden, 1986 sonundan itibaren yeniden yoğun teşvik sistemine geçilmesi oldu (vergi iadelerinin genişletilmesi, sermaye şirketlerine ek iadelerin artırılması, geçmiş yılın alınan iadelerinin % 40'ı oranında peşin iade verilmesi yani faizsiz ihracat kredisi sağlanması gibi). İkincisi, teşvik sisteminin genişlemesine bağlı olarak hayali ihracatın büyümesi de ihracatın gerçek düzeyinin üzerinde görülmesine yol açmaktadır. Üçüncüsü, ihracatın iki yıl boyunca yerinde sayması "sıçrama" yapmayı kolaylaştırıcı bir etken olmaktadır.

ENFLASYON ve ORTADİREK: NE DEMEK?

ANAP'ın en çok önem verilen vaatlerinden birisi enflasyonun alt edilmesi idi. Bugünkü özelleştirme ilanlarında olduğu gibi gazetelere tam sayfa verilen duyurularda, "kendini bildi bileli memura, işçiye, emekliye kaşıkla verilen ücret zammını, enflasyon keppçyle geri aldı. Sabit gelirinin en büyük düşmanı olan enflasyonu dizginleyerek, ANAP dar gelirliyi korumaya, darlığı varlığa çevirmeye söz verir" deniliyordu. Oysa bu söz tutulmadı. Vergi iadesini de içeren maaşlar ve ücretlerdeki artışlar ortalama fiyat artışlarının altında kaldı. ANAP'ın ilk iki icraat yılında, enflasyona karşı mücadele, ihracata açılma politikalarına feda edildi. 1986-1987 yıllarında ise seçim ekonomisine geçilmesiyle uygulanan büyümeci politikalar enflasyonun dizginlenmesini gene gündem dışı tuttu. (1986'daki kısmi gerileme petrol fiyatlarının düşmesi gibi bir dış etkene bağlı oldu). Büyümeci politikalar hayat pahalılığının etkilerini yumuşatsa da, gelir artışından her kesim pay alamadı; üstelik ileriye yönelik önemli bir enflasyonist birikime ve yeni kemer sıkma politikalarına zemin hazırlandı. Böyle bir ortamda ANAP artık "ortadirek" deyimini telaffuz etmekten kaçınırken, 1980'lerde orta gelirli tabakanın iyice daraldığını gösteren araştırmalar yayınlandı. 1977-1986 arasındaki 10 yıllık dönemde ücretlilerin ve tarımsal üreticilerin milli gelirdeki toplam payının % 65'den % 35'e gerilediği görüldü. (Milliyet, 6.10.1987)

1983 hedeflerinin gerçekleşmediğini ANAP'da kabulleniyor olmalı ki, "Çağ Atlayan Türkiye" kitapçığında, önmümüzdeki dönemde çözme hedeflediği 6 ana sorun aynen şöyle sıralanıyor: "Huzur ve güven; ortadireğin güçlendirilmesi, konut; işsizlik; bürokrasi; kalkınma." (Cumhuriyet, 10.10.1987). Değişen tek şey, kalkınmada öncelikli yörelerin yerini genel kalkınmanın almış görünmesi!

KONUT: İŞ BİTİRİLDİ

ANAP'ın 1983 seçiminde ana sloganlarından birisi konut sorununu kurulaçak yeni bir fon aracılığıyla çözmektir. Bunun ne ölçüde gerçekleştiğine bakmadan önce, 1987 sonrası için bu soruna nasıl yaklaşıldığı önem taşıyor. Milliyet gazetesinden N. Doğru ile yaptığı söyleşide (6.10.1987)

Başbakan Özal, kaynakları vergi yerine gönüllü tasarruflardan sağlayacaklarını söylerken bunun "imkânlarını" şöyle sıralıyor: "Bir tanesi özelleştirme, ikincisi fonların para arzını kontrol eder şekilde kullanılması. Ayrıca ikinci devrede toplu konutun ağırlığı azalacak. Bir doymaya gelecek. Gerçi biz köylere de konut kredisi düşünüyoruz ama yine de krediler dönmeye başlayacak. Üçüncüsü, bir nevi zorunlu tasarruf kanunu düşünüyoruz". Zorunlu tasarruf kanunuyla gönüllü tasarrufların ne ilişkisi olabileceğini, bu kanunla getirilecek "zorunlu tasarruf hesabı fonu" ile yeni bir istihdam vergisi (veya bir tür tasarruf bonusu) yaratılacağını geçelim. Bir kamu fonu olan Toplu Konut Fonu'ndan (TKF) konuta ayrılan kaynakların nisbi payının giderek azaltılacağını altını çizelim. Bütçe açıkları yanında fon açıklarının da tırmanma eğiliminde olduğu bir ülkede, bu eğilim şaşırtıcı değil. İlginç olan, TKF'nun dev konut sorunu karşısında çaresiz kalmasını tersyüz ederek, toplu konut talebinde bir doymaya ulaşılacağını iddia edebilmek.

TKF'nun niçin kurulduğu da bu bağlamda önem kazanmaktadır. Türkiye'de konut yatırımlarında 1981 sonrasında çarpıcı bir gerileme yaşanmıştır. Konut sektörünün toplam yatırımlar içindeki payı 3. Kalkınma Planı (1973-78) ortalaması olarak % 16,9 olmuştur. Bu pay, 1979 ve 80'de sırasıyla % 29,7 ve % 22,8 düzeylerine çıkmıştı. Oysa 1981'de % 13'e geriledi. Bu nedenle 10 Temmuz 1981'de Kamu Konut Fonu kuruldu. Ancak bu fonun hızı çabuk kesildi: 1982'de söz konusu pay % 19,7'ye çıkmasına karşın, 1983'de % 13'e geriledi. 1984'den sonra Kamu Konut Fonu'nun Toplu Konut Fonu'na dönüştürülmesi ve bu alana daha fazla kaynak aktarılması, istikrar programının ana tercihlerinden ziyade, konut açığının yarattığı ve yaratabileceği sosyal huzursuzluklardan ve bunun kaçınılmaz siyasal bedellerinden kaçınmak isteğine bağlanmalıdır. Nitekim, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'nın 1986 Faaliyet Raporu (s. 4) bu konuda gayet nettir: "Belirli bir süre içinde tatminkâr bir çözüme kavuşturulmadığı takdirde büyük sosyal huzursuzlukların meydana gelebileceğinden hareketle, konut meselesi Hükümet Programında öncelikli ele alınan ve çözüm getirilen

konulardan biri olmuştur". 1984 sonrasında konuya "çözüm getirildiği" iddiası ise gerçek dışıdır. 1984'de konut yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki göreceli payı henüz % 13,7 düzeyindedir. Belirli bir kıpırdanmanın olduğu 1985 ve 86'da ise sırasıyla % 15 ve % 16,5 oranlarına ulaşılabilmiştir. Yani henüz 1980 öncesinin ağırlığı dahi yakalanabilmiş değildir. Bu durumda konut açığı küçülmek yerine her yıl büyümektedir

Orta ve orta-üst gelirlilerin tepkileri yumuşatılabildiği ve iyi bir pazarlamayla, yapılanlar oya tahvil edilebildiği için iktidar soruna "çözümü gözüyle bakabilmektedir. Esasen, ANAP'ın gecekondulu halkı için Toplu Konut diye bir çözüm arayışı yoktur ve olmaz. Gecekondu, alt düzeyde gelir sağlayanlar için 1950'lerden bu yana bir "çözüm" olarak görülmüş ve göz yumulmuştur. ANAP'ın tek yeniliği, kısmi bir tapu dağıtımıyla gecekondu olgusunun fiili meşruiyetini biraz daha sağlamlaştırmak ve çok kata izin verileceği vaadiyle konut talebinin büyümesini engellemek ve bütün bunların sonucunda toplumsal desteğini genişletebilmek olmuştur. Gecekondu, sadece kente göçenler açısından değil, ucuz işgücü arayan sermayenin ve dolayısıyla sistemin de bir çözümü olmuştur ve olmaktadır. Aksi takdirde en üyduruk toplu konut kooperatifinin bile aylık ödentileri 100 bin TL'nin altına düşmezken, apartman dairesi kiralari da bunun hayli üstündeyken, nasıl olur da asgari ücreti 49 bin TL düzeyinde tutabilirdiniz?

Köylere de konut kredisi verileceği, bir seçim yatırımının ötesinde ciddiye alınması aynı şekilde mümkün olmayan bir başka temelsiz vaattir. Bugün TKF, sağlanan ek kaynaklara (Konut Edindirme Yardımı gibi) rağmen henüz yıl ortasında kredi musluklarını kapamak zorunda kalmaktadır. Buna rağmen Fon açık vermekte ve bu nedenle son olarak (14.9.1987 tarihinde) Fon İdaresi "konut sayısı 100 ve altında olan kooperatiflere" kredi akışını durdurmuş bulunmaktadır. Ayrıca, konut başına verilen krediler enflasyonun altında tutulduğu için yükselen konut maliyetleri içindeki payı hızla azaltmakta (bu pay bugün % 20'lere inmiştir) ve dar gelirli konut edinme şansı kalmamaktadır.

Bütün bunlara karşılık TKF ANAP'ın görüntüsünü olumlu gösterecek şekilde kullanılabiliyor. Özal son iki

"İcraatın İçinden" programını fonlara ayırıyor. Bunlardan sonuncusunda, 27.9.1987 tarihinde, şu mesajı veriyor: "İcraatımızı nasıl yapıyoruz? Vergilerinizi arttırmıyoruz. Peki nereden kaynak sağlıyoruz? Fonları kullanıyoruz. Böylece yeni kaynak yaratıyoruz; işletilmeyen kaynakları harekete geçiriyoruz. Misal vereyim: İçki ve sigaradan % 05 kesip Türk Sporunu Geliştirme Fonu'na aktarıyoruz. Aynı şekilde TKF'ne kaynak sağlıyoruz..." Bilgilenme düzeyinin düşüklüğü ve çarpıklığı, bu tersyüz edilmiş iddiaların tutmasını sağlıyor. Aday belirleme kavgasından seçimin asıl gerektirdiği mücadeleyi unutmış görünen muhalefet ise ses vermiyor. Bir basın toplantısıyla televizyonu kullanmayı, TKF'nun kaynaklarının % 94'ünün vergi niteliğinde olduğunu ve üstelik bunların zengin-fakir demeden herksten alınırken aktarıldığı kesimin orta-üst gelirli olduğunu açıklamayı aklına getirmiyor.

ANKETLERİN DİLİ: SEÇİM EKONOMİSİ

1986 ara seçimlerine kıyasla ANAP'ın seçmen gözünde önemli ölçüde prestij kazandığı görülüyor. 1987 Eylül-Ekim'nde bir yıl öncesine göre değişen neydi? Bazıları, ANAP'ın oy kaybedeceği beklenirken nasıl olur da sürekli puan topladığını bir türlü anlayamazken, atı alan Üsküdar'ı neredeyse geçecek veya, ANAP diliyle, "malı götürdü-götürecek". Çeşitli anketlerin benzer sonuçlarını açıklayacak tek şey var: Son iki yıldır uygulanan ve özellikle 1987'de hızlanan seçim ekonomisi. Ve elbette bunları çok iyi pazarlayabilme olanakları. Çünkü Özal'ın bugünkü prestij, kitle iletişim araçlarının bir zaferi; kitle iletişim araçlarına hakim olmanın dolaysız bir sonucu.

İstikrar programının askıya alınarak seçim ekonomisine geçildiğinin göstergeleri öteden beri su yüzüne çıkmıştı. Bunlar:

— Son iki yıldır KİT ürünlerine yapılan zamların sınırlı tutulması, hatta fiyat artışlarının gerisinde bırakılması, bu arada petrol ürünlerine hiç zam yapılmaması. Sonuçları: Fiyat artışlarında KİT'lerin rolü pek kalmamış, özel sektör zamlarının enflasyonist etkileri büyümüş ve daha iyi açığa çıkmıştır; KİT'lerin mali yapıları bozulmuş, erken seçim daha fazla ertelenemez

duruma gelmiştir. Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonu'nun negatif bakiye vermeye başlaması petrol tüketimine sübvansiyon anlamına gelmektedir ve 1980'lerin ekonomik politikalarına büyük bir aykırılıktır.

— Merkez Bankası Kaynaklarından, TMO dışında, tarıma açılan krediler 1984-1986 döneminde sıfırlanır, mali sistemin tarım kredileri aşağıya çekilir ve fiyat makasının tarım aleyhine açılması sağlanırken, 1986 ara seçimleri tarıma destek vermenin arasını vermiştir. Merkez Bankası 1987'nin ilk dokuz ayında tarıma 1 trilyon TL'lik kaynak aktarma noktasına gelmiş, destekleme alımlarında peşin ödemeye geçilmiş, gübre sübvansiyonunun da eklenmesiyle tarım sübvansiyonunun çapı 1,5 trilyona varmıştır. Keza, Ziraat Bankası'nın tarıma açtığı krediler, 1985'de 1,2 trilyondan, 1986 ve 1987'de 1,8 ve 3,5 trilyona yükseltilmiştir. Üstelik bütün bu destekler Mart-Haziran döneminden sonraki dar zamana yoğunlaştırılmıştır. Bu arada, bankacılık faaliyetlerini yeniden canlandıran Sümerbank, % 55 faizle topladığı mevduatı, tüccardan daha yüksek fiyat vererek pamuk üreticisini sevindirmekte kullanmış ve bu sevinci oya dönüştürmeye aracılık etmiştir.

— Emisyon hacmi 1986 sonunda 1,9 trilyondan 1987 Ekim'inde 3,2 trilyona tırmandırılarak % 65 artırılmıştır. Bu artış 1988'de yaşanacak enflasyonun da iyi bir ölçütünü vermektedir. Üstelik bu artışın en büyük bölümü 1987 Haziran'ı sonrasında gerçekleştirilmiştir.

— Büyüme hızı körüklenmiş, kamu alt yapı yatırımları iç ve dış borçlanmanın aşırı zorlanması pahasına (örneğin bugün KOF'nun 1,5 milyar dolarlık bir dış borç birikiminden söz edilebilmektedir) ve kaynak israfına yol açacak şekilde sürdürülmüştür.

Bunların olumlu sonucu, işsizlik artışının yavaşlaması, katı istikrar politikaları dönemine kıyasla çalışan/üretici kesimin biraz daha rahat nefes almasıdır. Olumsuz sonucu, her ne pahasına olursa olsun "malı götürmeye" ve 1990'lar Türkiye'sinin kaderini de belirlemeye niyetli bir Özal'ı ve partisini tekrar iktidara getirmek olabilir. O takdirde, bugün verilenlerin acısını çıkaracak şiddetle bir istikrar programına yeniden dönüşün kesin olduğundan kuşku duyulmamalıdır. □

Amerikan Direniş Müziğinin Güçlü Sesi Barbara Dane:

"Yeryüzünün Hiçbir Yerinde Gurbette Değilim."

Barbara Dane/Gürhan Uçkan

Barbara Dane ile ben Ankara'da tanıştım, Güney Gönenç hocamın evinde! "Bak Arap, dinle," dedi ve bir plâk koydu:

"Topla bütün üzüntülerini bana ver Ben onlarla ne yapılacağını bilirim" diyordu Barbara Dane. Daha sonra, 40 yıllık bir müzik ve direniş geçmişinden damıtılarak gelen bu sesi, Stockholm'de daha açılma saati gelmemiş bir müzik pub'ında üç buçuk saat süresince dinleyeceğimi, **Bilim ve Sanat** okuyucuları adına bir demet çiçek vererek teşekkür edeceğimi bilmiyordum o gece.

Daha çok şeyi bilmiyordum...1940'lı ve 1950'li yıllarda onun, **Louise Armstrong, Kid Ory, Jack Teagarden** gibi caz müziğinin ustalarıyla birlikte söylediğini bilmiyordum. Benim bilgim, **Pete Seeger** ve **Woody Guthrie**'nin müziğini ve eylemlerini tanıdıkça geçen bir Barbara Dane adından öteye geçmiyordu. Oysa o nerede yoktu ki?!

1946'da Detroit'te otomobil işçilerinin grevinde;

1947'de Prag'da yapılan birinci "Dünya Gençlik festivali"nde;

1963'de Kuzey Kaliforniya'da kurulması tasarlanan nükleer enerji santralının yapılacağı yerde;

1967'de ve daha birçok kez, Küba'da;

1967'de Federal Almanya'daki büyük barış yürüyüşünde ve defalarca Vietnam'da, dünyanın her köşesindeki Amerikan ve NATO üslerinin önünde; Nikaragua'da...

ABD'nin kuzey kesiminden gelip, güneydeki zenci blues'unun ustası olmak, başka kimsede görülmemiştir sanıyorum. Durup dinlenme bilmeden, elinde gitardan tamburine dek çok çeşitli çalgılarla "protest" müziğinin ön saflarında yer aldı.

Söyleşi sırasında ortaya çıkacak bizler için yeni birçok bilgiyi, burada değinerek eskitmek istemiyorum. Bugün 59 yaşında olan Barbara Dane'nin görüşleri, 40 yıllık sanat çizgisi ve o hiç

bitmeyen enerjisi üzerine çok şey yazılabilir, anlatılabilir.

Son plâğını bu yıl çıkardı: **Gipper Gate Blues**. İki uzun parçadan oluşan plâğın birinci yüzünde, plâğa adını veren şarkıda, **Irangate skandalı** seslendiriliyor. Barbara Dane'in ağzından **Ronald Reagan** soruyor:

"Ne mi biliyorum? Ne zaman mı biliyordum? Benim asıl bilmediğim, işi nasıl batırdığım..."

Plâğın ikinci yüzündeki "**Boulevard of Broken Dreams**" adlı şarkıda Dane, **İran Şahı**'ndan başlayarak; **Somoza, 'Baby Dock' Duvalier** ve **Marcos** çiftine uzanan bir kronolojik tango sunuyor.

Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümü kutlamalarına katılmak üzere Leningrad'a giderken, ortaya bir turne "çıkıvermişti" karşılaştığımız zaman ilk uğrak Alman Demokratik Cumhuriyeti idi ("Küba'da yaşayan oğlum Pablo Menendez'in grubuyla orada buluştuk, onlar Irak'tan geliyorlardı"). Stockholm'da bütünüyle dolu bir salonda verdiği konserden sonra gittiğimiz -ve bu söyleşiyi yaptığımız- müzik pub'ı Mosebacke'de de, hafta arası olduğu halde, konuklar gecenin ikisine dek yerlerinden kılmıdamamışlardı. Ertesi gün, Helsinki'de, ülkenin en büyük konser salonunun açılışına çağırılıyordu. Leningrad'tan sonra ise, İsveç'e geri gelip, Göteborg'daki ırkçılığı kınama gecesine katılarak turnesini şimdilik tamamlayacaktı.

Söyleşiyi bitirince soğuk beyaz şarap ile yorgunluk giderdi benim önerim üzerine. Kral sarayının yanındaki telefon merkezine yürüdük deniz boyunca. Oradan, onu yaklaşık 20 yıldan beri tanıyıp seven Güney hocaya bir telefon denedik. Çaldı, çaldı, ne yazık ki yanıt yoktu. Barbara Dane'i, Küba'da ünlü bir sinema sanatçısı olan gelininin de rol alacağı filmin İsveçli yönetmeninin evi önüne bıraktığım zaman, bir efsaneden ayrılır gibiydim.

G. Uçkan

28.9.1987 / Stockholm

Foto: Güney Gönenç

Büyük barış yürüyüşüne destek konserinde, New York, 1967.

□ **Gürhan Uçkan:** 1946'da Detroit'te United Auto Workers Sendikası'na bağlı işçilerin grevinde şarkı ve gitarınızla yer alıyordunuz...

□ **Barbara Dane:** Evet, müziğe orada ve o zaman başladım.

□ **G. Uçkan:** 1947'de Prag'daki Dünya Gençlik Festivali'ne katıldığınızı biliyoruz...

□ **B. Dane:** İlk gençlik festivaliydi o. Yurtdışına ilk çıkışımdı ve öyle sanıyorum benim yazgım, o zaman çizildi. Çok şeyi anladım bundan ötürü. Yerdiğimiz uğraşın uluslararası olma özelliğini anladım; hepimizin, emperyalizmi ortadan kaldırma sorunuyla karşı karşıya olduğumuzu ve bunun bizleri birleştirdiğini anladım. Bu özellik, yeryüzünün her yanındaki milyonlarca insanı birleştiriyordu. O günden beri, kendimi gurbette hissetmeden yeryüzünün her köşesine gidebiliyorum. Çünkü her yerde karşıma, diğer anti-emperyalist uğraşçılar çıkıyor. O zaman 1947 yılıydı; şimdi 1987'deyiz. Bu gerçeği 40 yıldır biliyor olmak eşsiz bir

şey. Eğer bunu ben son 40 yıldır biliyor olmasaydım, kendisini yeryüzünde gurbette hissedenden bir insan olurum.

Bu festivalde öğrendiğim bir başka şey ise, biçimin önemli olmadığı; yani müzik çeşidi, verişi biçimi ya da kültürel şekli. İlettiğiniz düşüncelerdir birleştirici olan. Kapitalist ülkelerde, her çeşit kültürel yapıtı güzelce paketleyip satabilmek için bir kutunun içine koyma gereksinimi duyuluyor. Kısacası, ticari açıdan üzerine bir etiket ilâz ediliyor: Blues, halk müziği, protest rock gibi. Oysa bunlar tümüyle konu dışı. Sanatçı için önemli olan, iletişim için yeni, güçlü ve zamana uygun yollar araması ve tümüyle özgür olmasıdır. Çünkü ülkeden ülkeye dolaştığınız zaman karşılaştığınız insanlarla nasıl iletişim kurabileceğini düşünmek zorundasın. Aynı şey, kendi ülkenin içinde dolaşırken de geçerli: Kentten kente giderken, sınıftan sınıfa izleyici değiştirirken, bir gün işçilerin karşısına çıkıp ertesi gün orta

tabakaya seslenirken... Emekçilerle ya da gençlerle birlikte olurken. Birlikle kurduğunuz iletişim yolu, öteki karşısında geçerli olmayabilir. Tek bir anlatım biçimine takılıp kalmamak gereklidir. İşte bu nedenle bazı halk şarkıcıları gibi gitar eşliğinde şarkı söylüyorum, bazen de, dün gece olduğu gibi, elektrikli blues orkestrası eşliğinde. Hiç eşiksiz de söylüyorum gerekince. Bu sıralar yürüyüşlere katıldığında yanımda tamburini gezdiriyorum. El çırpma bile yeter! Gelişmiş, karmaşık şeylere gerek yok; önemli olan senin, açık ve somut düşünceler taşıyor olman. Bunun dışındaki her şeye bir çözüm bulunur.

□ **G. Uçkan:** Kariyerinize 1955'de Berkeley'de başladığınızı söylediğinizi okudum. Neden 1955'de, daha önce değil?

□ **B. Dane:** Böyle söylüyorlar. Caz'a başlamam ve ticari kariyerimin başlangıcı o tarihe denk geliyor da.. O zamana dek hiç plâk yapmamıştım. TV'de gözüküyordum oysa. O zamanlar TV böylesine monopol altında değildi... New York'ta yaşıyor olsan, TV'de tek bir canlı yayın olmadığını görürsün. 15-20 kanal ve tek bir canlı yayın yok! Geç vakit birkaç saçma sapana söyleşi dışında. Oysa eskiden TV'de canlı yayın vardı ve ben, değişik şeyler yapıyordum. İyi caz, doğrudan yayınlanan gösteriler gibi şeylere yer veriliyordu. Geleneksel Caz'ın ünlü adlarıyla birlikte söylüyordum ve yapılan müziği çok seviyordum. Müzisyenleri ve kendimi açıklayış biçimi seviyordum. Ne ki zamanla bunun, içinde kendimi rahat hissetmediğim bir yaşama doğru beni sürüklediğini anladım. Çünkü müziğin tekelleşmiş bir endüstri haline geldiği bir ülkede ciddi kariyer yapmanın tek yolu, bir ticari eşya yerine konmaktır. Bu da benim için olmayacak bir şeydi. Baktım, o ortamda ilerlememi engelleyecek işlere girişip duruyorum; kapitalizmin sanatçıyı soyutlayıcı özelliğine karşı çıkarak, yaşamın tam ortasına sığmadım. Hem eğer, tek seçeneğe müziği bırakmak olsaydı, bıraktım inan ki! Ve böylece ben, iki ayrı şeyi bir arada yapmaya kalkıştım: Bir yandan caz'ı sürdürmek istedim; öte yandan, hem kendi toplumumla, hem de seslenmek istediğim uluslararası kitlelerle iletişim kurmak. Oysa buna giden kanallar, araçlarca tıkalıydı. Halk müziği ticarileştirilmiş, caz ise

her zamanki özelliğini korumuştur(*).. Aracılar ve plâk şirketleri bu konuda çok basit bir kural koymuştu: Tekelci kapitalizmde yaşıyorduk ve kendini satabilmenin için her şeyi kullanmak zorundaydın. Eğer senin yaşantında düşünceler, tasarımlar ve etkinlikler gibi senin kendini satmanı güçleştirecek şeyler varsa, bunlar aracılardan ve şirketlerin canını sıkacaktır ve seni ticari mal olarak kullanmalarını engelleyecektir. Çünkü ellerinde her an senin yemini almaya hazır yenileri vardır: ailelerini, düşüncelerini, her şeylerini, para kazanmanın aracı olmak uğruna yitirmeye hazır yeniler. Ticari kariyeri sürdürmemiş olmaman bazı dezavantajları da oldu. Eğer ticari kariyerin yoksa, senin yeteneğine bir etiket konulmamış yüksek bir fiyat biçilmemiş oluyor. Bu da değer yargılarını etikete göre kuranları olumsuz etkiliyor. Sen de politik görüşlerini iletmek istediğin zaman, senin değerini 'devalüe' ediyorlar. 'Seni TV'de son günlerde hiç görmedim, liste başı plakların da yok. Belki de pek iyi bir sanatçı değilsin,' diyebiliyorlar.

Ben yıllardır değişik ortamlarda çalışıyorum. Politik şarkı hareketinin görüldüğü çeşitli ülkelerde düzenlenen festivallere katılıyorum. Bu tür organizasyonların ardında değişik amaçlar yatıyor. Buralarda çok değişik deneyimler kazanılıyor. Diğer sanatçılarla tanışmak, dinleyicilerin tepkilerini görmek eşsiz bir zevk. Sonra memleketime dönünce karşılaştığım zıtlık korkunç bir şey. Belirli bir süre kendi ülkemde çok sınırlı bir dinleyici kitlemin olması bana güç günler geçirtti. Beş yıl gibi uzun bir zaman dilimiydi bu ve ben o sırada savaşa karşı başlatılan 'anti-war'(*) hareketini destekliyor, bu hareketin ordunun içinde yayılması için çaba gösteriyordum. Ülkenin birçok yerini gezdim ve az sayıda ama kilit mevkilerdeki insanlara seslendim. Bu da önemli bir ayırım demektir. Ellerinden gelen her alanda Vietnam savaşına katılımı engellemeye çalışan insanlardı bunlar. Vietnamlıların kendi çabalarıyla birlikte bu insanlar, savaşın sonunu getirdiler. Çok tanınıyor değildim ve bir bakıma iyi de oldu ama askeri istihbarat yeterince tanıyordu beni. Hiç değilse burjuva demokrasisinin anayasası altında ya-

Foto: Gürhan Uçkan

"Öyle sanıyorum, şimdi yaşamak için güzel bir zamanı.."

şıyor olduğumuz için, bu harekete katılmasını önleyemiyorlardı ama yaşamı da çok, bazen çok çok güç hale getirebiliyorlardı. Özellikle müzikten geçinmeyi son derece güçleştirebiliyorlardı; örgütlenmeyi de öyle. Harekete katılan birçok askerin yaşamlarını cehenneme çevirmeyi de başardılar. □ **G. Uçkan:** Sizin, "Büyükler beni sevmeyiz/Ben onları hiç sevmem" dizeleri geçen şarkınızı anımsıyorum...

□ **B. Dane:** (Yürekte bir kahkaha atıyor) 1930'larda maden işçileri grevleri sırasında Molly Jackson bu şarkıyı, "Patronlar beni sevmeyiz/Ben onları hiç sevmem" şeklinde yazmıştı. Sözünü ettiğiniz şarkının en sevdiğim dizeleri şunlar:

Kodamanlar saf kan ata biter
Biz çamurda sürünürüz
Bayraklarında dolar simgesi
Ama üstündeki kan bizim kanımız

□ **G. Uçkan:** Küba'ya yasadışı yollarla gidecek denli cesurdunuz. Soğuk savaş ABD'sinde bu kolay bir şey değildi her halde...

□ **B. Dane:** Küba Devrimi, sosyalist bir devrim olarak kendini açıkladığından beri ABD hükümetleri, ABD vatandaşlarının oraya gitmelerini güçleştirmek için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Yasal olarak Küba'ya

gitmeyi yasaklama hakları asla olmadı. Önce, bir başkanlık genelgesiyle bu işi yapmaya kalkıştılar. Örneğin, pasaportunuza 'Küba için geçerli değildir' damgasını vurdular. Buna yol açmak için önce, 'Yugoslavya için geçerli değildir,' damgasını icat ettiler. Gerçi Yugoslavya'nın öyle sakıncalı (!) bir yanı yoktu, doğrusu. Ben, pasaportumda bu tür damgalar olmasına çok alışkındım. Ne ki, tüm Amerikalıların diledikleri yere gitme ve kendi gözleriyle araştırmalar yapma hakkının olduğu inancıyla yetişmişim. Gerçekten de, yanlış davranan başkandı, anayasa değil. Bu konuda anayasa benim yanımdadır. Birkaç profesör Kuzey Vietnam'a gittiler; döndükleri zaman pasaportlarına el konuldu. Dava, üst mahkemeye dek gitti. Ben o sırada, Küba'da üç kez bulunmuştum. Sonuncusunda, 'Protest şarkıları' adlı ve politik şarkılar söyleyenlerin katıldığı bir festivalin konuşuydum. Geri döndüğümde, kapım çalındı. (Elini yumruk yapıp masaya vuruyor.) Karşımda FBI'dan iki adam vardı, ellerinde de pasaportuma el koyma kararı. 'Çünkü senin katıldığın toplantı, şarkı toplantısı değil...' İleri sürdükleri gerekçe buydu:

O sırada Küba'da, Latin Amerikalı silahlı direnişçilerin katıldığı 'olas' yani 'dalgalar' adlı bir toplantı yapılmış-

tı; **Che Guevara** da bugün Nikaragualılara saldıran güçler tarafından aranılıyordu. Bana, katıldığım toplantının yalnızca bir şarkı festivali olmadığını, söz konusu silahlı direniş toplantısı ile aynı toplantı olduğunu söylediler. Pasaportuma el koyduklarından hemen sonra avukatımı görme-ye gittim. O bana, profesörlerin Vietnam'a gitmesi olayının üst mahkemede ele alınmış olduğunu ve mahkemenin, ABD vatandaşlarını diledikleri yere gitmekten alıkoymanın anayasaya aykırı olduğuna karar verdiğini söyledi. Ne ki, gittiğin ülkede pasaportunu kullanma hakkın yoktu! Yani diyeceğim, gitme hakkın var ama pasaport kullanma hakkın yok! Sonunda, yapabileceğim en iyi şeyin pasaportumu bavulumun dibine koyarak dilediğim yere gitmek olduğuna karar verdim. Gerçekte pasaport taşımanın gerçek amacı, gittiğin ülkede ABD konsolosluğundan yardım isteyebilir olmak. Ben herhangi bir Amerikan konsolosluğundan yardım almayı asla ummadım. Vietnam, Küba, Nikaragua gibi ülkelere gitmek için benim pasaport taşımam hiç gerek yok zaten.. Gördüğün gibi, özgür bir Amerikan vatandaşım işte... (Sıkı bir kahkaha dahil)

Şimdi Reagan yeni bir şey yaptı. 'Küba'ya gidebilirsiniz ama yanınızda para götüremezsiniz,' diyor. Gittiğin yerde bir aile size bakacaksa ya da devlet tarafından davet ediliyorsanız, gidebilirsiniz. Bir arkadaşımın arkadaşı, öyle politika ile uğraşmayan biri, Küba'ya merak edip, gitmeye karar verdi. Dışişleri bakanlığına açtı telefonu ve sordu: 'Ben Küba'ya gitmek istiyorum, ne yapabilirim?' Yanıtı şöyleydi: 'Meksika'ya gidip oradan bir charter uçağına binerseniz...'

İşte gördüğün gibi ortada bir kaos durumu var. Kapitalist bir ülkede burjuva anayasası altında yaşarsan böyle oluyor. Kendi değer yargılarına göre yaşayabilmek için zorlayıp durman gerekiyor.

□ **G. Uçkan:** Küba'da ilk ne zaman bulundunuz?

□ **B. Dane:** İlk kez 1966'da. O yıl oğlumu da oraya aldırıp ardımdan. Kocam **Irwin Silber**'i belki tanımazsın, yanımda o da vardı. Kendisi 'Sing Out' dergisinin yönetmenidir. **Hikmet**'in ve diğer birçok politik bilinci olan ozanların yapıtlarını yayımladı. Sing Out dergisini başlatan ve **Pete Seeger** ve **Woody Guthrie** ile birlikte politik şarkı hareketine öncülük

edenlerdendir. Kendisi müzisyen değil, yazar ve kültür teorisyenidir. Halk şarkılarının politik içerik ile yeniden canlanmasına yön verenlerin başında gelir. Evlenmeden önce, belki 20 yıl önce, onun adını ve çalışmalarını bildirdim. Küba'da o, konferanslar verdi, ben şarkı söyledim. O sırada son iki yıldır tek bir Kuzey Amerikalı adaya gelmemişti. Bizim varlığımız, bu bakımdan çorbaya tuz kattı. Kübalılar, ABD'den kültür işçilerinin gelmesi halinde Amerikan halkına, onlara değil emperyalizme karşı olduklarını anlatabilmeyi umuyorlardı. Amerikan halkı ile sürekli olarak iyi geçinmeyi ve işbirliği yapmayı istediklerini göstermeye çalışıyorlardı. Beni çağırdıkları an, benim için en uygun zamandı. Ticari bir turneyi yeni bitirmiştim -daha önce söylediğim gibi- kendimi olayın dışında hissediyordum. Küba ve bütün o değişim kafamı kurcalıyordu. (Yani dağlara çıkan gençler okul kurlmaları ve yeni şeyler başlatmaları gibi...) Küba'ya aşık olmuştum. Kendi yaşantımdaki karanlık bir gecenin ortasında kafamda çakan şimşegi söyleyeyim sana: Küba, batı yarıküresinde emperyalizmin sonunun başlangıcıydı! Çok güçlü bir düşünce ama çok yalın bir gerçek: Başlangıç! Koca bir dağa karşı tek bir topluluğa. Ve başlangıcı görebilmek için, bütün dağı yerinden oynatmanız gerekiyordu. Tam bunları düşünürken çağrı geldi ve kendi kendime, 'Bakanlığın izni olsa da olmasa da gidiyorum,' dedim.

O gidişimde **Fidel**'le konuşma olağı elde ettim. İki yıldır tek bir Kuzey Amerikalı görmediğini söyleyerek kalıp geldi otelime! Uzun uzun; ABD, barış hareketi, ırkçılığa karşı hareket

gibi konularda konuştu. Çok hararetle ve yoğun bir görüş alış verişti oldu. Sonunda beni, deniz kıyısındaki evinde iki hafta dinlenmeye davet etti. Gelemeyeceğimi, çok istediğimi, ama dönüp üç çocuğum ile ilgilenmem gerektiğini söyledim. O anda, aklıma Pablo geldi. Hemen, 'Bir dakika,' dedim. 'sen bana bir iyilik mi yapmak istiyorsun? Öyleyse, çocuklarımdan birinin Küba'ya gelmesi ve bir yıl müzik eğitimi görmesine olanak var mı? Böylelikle genç bir Amerikalı Küba'yı tanıyacak ve dönünce arkadaşlarına tanıtacaktır. Fidel hemen yanıtladı: 'Nefis bir düşünce! Git hemen getir oğlanı!' O sırada Pablo 14 yaşındaydı. Küba'dan telefon açtım ve buraya gelip, yeni deneyimler elde etme konusunda ne düşündüğünü sordum. Hemen, 'Evet!' dedi. İspanyolca bilmiyordu ama 12 yaşından beri benimle yürüyüşlere, toplantılara katılıyor, sokaklarda imza topluyordu. Bu girişim için tam uygundu yani. Hemen müzik ve sanat okuluna alındı; İngilizce bilen bir-iki büyük çocuk ona yardımcı oldu. Tam o günlerde Che Guevara öldürülmüştü ve Kübalı gençler bunun etkisi altındaydılar. Eğer Pablo ABD'de kalsa, kendisine gösterilecek gelecek, Vietnam'a gidip çarpışmak olacaktı. Bizim yaşadığımız Kaliforniya'da gençler, salt işe yaramamanın verdiği sıkıntıdan ötürü uyuturucu madde kullanmaya başlıyorlardı. Toplumun onlara gereksinimi olmadığından ötürü... Onlerinde karanlık bir gelecek vardı. Ya gidip Vietnamlı öldüreceklerdi, ya da olmadıkları insanlara dönüşeceklerdi. Ya da ülkeden kaçacaklardı. Pablo bu ortamda Küba'ya gidip, toplumun gençlerin tümü-

(1967'de) Küba'da Vietnamlı bir müzik grubu ile tanıştım. Doğru cepheden geliyorlardı. Beni çok etkilediler. New York'a döndüm hemen. Ülkedeki en büyük müzik kütüphanesi sayılan Lincoln Center'daki kütüphaneye gittim. 'Bana elinizdeki tüm Vietnam materyalini getirin,' dedim. Kızcağız bir saate yakın yok oldu içerlerde. Döndüğünde çok sıkılmış, kızarmış bir haldeydi. Çok üzgünüm ama elimizde hiçbir şey yok,' dedi. 'Yani sen şimdi, bu kültürü yok etmek için yılda 6 milyar dolara yakın para harcarken, bir parçasını korumak için 10 sent bile harcamadığınızı mı söylüyorsunuz?' dedim. Hemen, her işi bırakıp, Vietnam'dan malzeme getirerek yayınlamaya karar verdim, halkın yararlanması için.

(*) B. Dane bu sözle caz müziğinin güncelle ilgilenmek-sizin, değişmeden kaldığını, bunun da kendi müzik anlayışına aykırı olduğunu anlatmak istiyor.

(*) Savaş Hayatı

59 yaşında, her zaman dinç, her zaman kararlı, her zaman yaşam dolu

ne gereksinme duyduğunu, onlara olanaklar tanıdığını ve hatta ülkeye önderlik etme olanağı verildiğini görünce çok etkilendi. Gençler, toplumun yükünü paylaşıyor, gerçeklerle uğraşıyorlardı. Pablo böylelikle Küba'ya yerleşmeye karar verdi, daha sonra eşsiz bir Kübalı kızla evlendi. Şimdi, 20 yıl sonra kendisi, Küba'nın en sevilen popüler müzik grubuna sahip (Pablo Menendez ve Grupo Mezcla) ve karısı, ülkenin en beğenilen sanatçılarının başında geliyor (Adria Santana). Benim de Küba'da 18 yaşında bir torunum var! Gördüğün gibi, artık köküm Küba'ya da uzanıyor!

□ **G. Uçkan:** Bugün ABD'de ilerici müziğin durumu nasıl? Yeni Pete Seeger'lar, Woody Guthrie'ler yetişiyor mu?

□ **B. Dane:** Evet, sanatçıyı içinde yaşadığı zaman üretir. Bu nedenle ben senin sorunu, 'zaman, olumluya doğru mu, yoksa olumsuzla doğru mu gidiyor? biçiminde anlıyorum. Değişiklik umudu olmadan düşünceleri ileri sürmezsin. Amerikan basınında, 'Protest müziği öldü,' yazdılar, 'demode oldu.' Bilinçli bir yanıltma girişimi bu, düpedüz yalan. Politik sanata ve eyleme olan ilgiyi, halkı bunların ölü olduğuna, demode olduğuna inandırarak azaltmaya yönelik. Böylelikle halkın katılımını önlemek istiyorlar. Oysa, ABD tarihinin savaşa karşı en büyük kınama yürüyüşü, üç yıl önce yapıla-

nıydı. Yani, Vietnam savaşı sırasında değil. Ülkede birçok örgüt, Orta Amerika'ya ABD'nin müdahalesini kınamak için kuruldu. Göçmenleri barındırdıkları için rahipler ve rahibeler tutuklanıyor. Bu tür haksızlıkları protesto edenler asla azalmadı. Yeni ilerici sanatçılar arasında **Holly Near, Si Khan, Fred Small, Sabiá** adlarını hemen sayabilirim. Ayrıca **Bernice Reagan**'ın grubu **Sweet Honey**; Kanada'dan **Bruce Cockburn, Jackson Brown** ve hatta **Bruce Springsteen** ticari rock müziği içinde iyi şeyler yapan sanatçılardır.

□ **G. Uçkan:** 1966'da Küba'da bir LP yaptınız. Ayrıca 1967'de Casa de las Americas'ın hazırladığı LP'de birkaç parça da sizin. Daha sonra Angola'da uzun süre bulunduğunuzu biliyoruz...

□ **B. Dane:** Orada yaptığım plâk, yapımcı olarak hazırladığım bir dizi plâktan biridir. İspanya İç savaşı sırasında birçok uluslararası önemde sanatçı, bombaların altında bir araya geldiler ve toplantılar yaptılar. Bunun dünya halkları üzerindeki etkisi ölçülemeyecek denli büyük oldu. Aralarında, **Nicolas Guillén, Langston Hughes** ve sanıyorum, **Pablo Neruda** gibi sanatçılar vardı. **Paul Robeson**... Aynı şekilde birçok sanatçı 1967'de az önce sözünü ettiğim toplantıda da bir araya geldi. Ülkedeki büyük değişimi izleyerek, kültürel katkıda bulunuyorlardı. Ben

de bu duygularla ülkeme döndüm ve plâk yapımcısı olarak katkıda bulunmak istedim. Bu iş 10 yılını aldı ve beni sahne yaşantısından kopardı. Çeşitli halkların müzikleriyle, olağanüstü değişken stüdyo koşulları altında (ve çoğu kez yerinde) 45'e yakın LP yaptım. Angola'dakiler de bu diziyeye girdi. Araştırmacılara kaynak niteliğinde olduğu için, kapak ve içerik konusunda hiç ödün vermedik. O sıralar (1967'de) Küba'da Vietnamlı bir müzik grubu ile tanıştım. Doğru cepheden geliyorlardı. Beni çok etkilediler. New York'a döndüm hemen. Ülkedeki en büyük müzik kütüphanesi sayılan Lincoln Center'daki kütüphaneye gittim. 'Bana elinizdeki tüm Vietnam materyalini getirin,' dedim. Kızcağız bir saate yakın yok oldu içerlerde. Döndüğünde çok sıkılmış, kızarmış bir haldeydi. Çok üzgünüm ama elimizde hiçbir şey yok,' dedi. 'Yani sen şimdi, bu kültürü yok etmek için yılda 6 milyar dolara yakın para harcarken, bir parçasını korumak için 10 sent bile harcamadığınızı mı söylüyorsunuz?' dedim. Hemen, her işi bırakıp, Vietnam'dan malzeme getirerek yayınlamaya karar verdim, halkın yararlanması için. Bunu yapabilmek için çok çetrefilli yollara başvurmak gerekiyordu. Neyse, ortaya iki LP çıkarmayı başardım ve savaşın sonlarına doğru, **Ho Chi Minh**'in sözlerinden oluşan çok güzel bir plâk daha yaptım. Plâkta Ho Chi Minh'in sesi İngilizce konuşurken var. Onun vaktiyle Boston'da otobüs biletsiz olarak çalıştığını biliyor musun? Onun düşüncelerini tümünü toplayıp plâk haline getiriyordum.

□ **G. Uçkan:** Vietnam'da bulundunuz mu?

□ **B. Dane:** Evet, savaşın sonlarına doğru, Kuzey'e gittim. Bu kez de, ben şarkı söyledim. Irwin araştırma yaptı, çok sayıda yazı yayınladı. Kurtarılmış bölgelere gittik. Köyler yerle bir edilmişti ama tünellere saklandıkları için halk sağ kalmıştı. Bu insanlarla karşılaşmak, anlatılır gibi değil; olağanüstü bir deneyim. İnsanların bir uğraş ile bu denli tek beden olmaları. Bana süper-insan gibi gözüktüler neredeyse. Çünkü kafaları öylesine temiz ve açıktı, bedenleri öyle çok şeylere dayanmıştı ki... Onları görmek çok güç verici, coşturucu bir olaydı...

□ **G. Uçkan:** Şimdi de bir başka konuya geçmek istiyorum. **Joan Baez** gibi bir sanatçının Kamboçya'ya gi-

dip Vietnam'ı kınama yürüyüşüne katılmasına ve -işin daha kötüsü- Jane Fonda gibi 'Savaşa Hayır' hareketinin ve sizin de dahil olduğunuz FTA(*) kampanyasının en önemli adlarından olan bir sanatçının, İsrail'e gidip yaralı İsrailli askerleri ziyaret etmesine ne diyorsunuz?

□ **B. Dane:** Bu soru, üzerinde tartışılmaya değer güzel bir soru. Bir 'Savaşa Hayır' hareketi başlattığınız zaman, çok geniş bir cephe kuruyorsunuz demektir. Bu cephede, savaşa, akla gelen her nedenle karşı olanlar yer alırlar. Bizimkinde, örgütlü işçiler dışında halkın hemen her kesiminden insanlar da vardı: İşadamları, öğretmenler, öğrenciler... Örgütlü işçilerin durumu, bizde çok çeşitlilik gösterir. **McCarthy** zamanında sendikaların bütün gerçek önderleri sendikalardan atıldı. Bu durumda, ortada geniş bir cephe varsa ve buradaki insanları yönlendiren, birleştiren ve onların böyle bir hareketi ideolojik olarak geliştirmelerine katkıda bulunacak bir politik parti yoksa, hareketin içinde çeşitli düşüncelere sıkı sıkıya bağlı olan ama mutlaka anti-emperyalist olmalarını bekleyemeyeceğimiz insanlar da olacaktır. Bizim kendi deneyimimizde de anti-emperyalist olmak yerine pasifist olan ve barış hareketini yöneten birçok kişi yer aldı. Pasifistler her iki yöne de sapabilirler. Kimsenin eline silah almaması gerek, derler. Bu çeşit pasifist denilen kişilerle aramda birçok ateşli tartışma geçti. Bir kez, içinde 'Güney'i kurtaracağız,' sözleri geçen ve bu sözle silahlı mücadeleyi anlatmak isteyen bir Vietnam şarkısını İngilizce olarak seslendirmiştim. Bu sözler pasifistliğe uymaz diye, benim de yönetim kurulunda bulunduğum **Sing Out** dergisinde yayınlanmasına karşı çıktılar. Ben de yanıt olarak, 'Gerçekte siz kahvehane pasifistisiniz,' dedim, 'çünkü gerçek pasifistler kendilerini asker taşıyan trenlerin önüne atıyorlar, lafta kalmıyorlar! Bu yüzden ben sizin dediklerinize değil, gerekli her yola başvurarak ülkelerini kurtarmakta kararlı olan Vietnamlıların dediklerine saygı duyuyorum.' Gördüğün gibi, anti-emperyalist, hatta Marksist görüşte olanlar ile yalnız pasifist olanlar arasında bu tür birçok tartışma oldu.

Jane Fonda konusuna gelince... Güzel düşünen ve iyi yürekli olan bi-

(*) F... the Army

KATIL BARIŞ HAREKETİNE

Ben barışçı bir erim
Savaşı yüceltmem, övmem
Büyükler beni sevmez
Ben onları hiç sevmem
Öyleyse katıl barışçılara
Katıl barış hareketine
Kodamanlar saf kan ata biner
Biz çamurda sürünürüz
Bayraklarında dolar simgesi
Ama üstündeki kan bizim kanımız
Öyleyse katıl barışçılara
Katıl barış hareketine
Bu yurdu kimse sevemez
Benim sevdiğim kadar
Ama barışçıysan, adın
Vatan hainine çıkar
Öyleyse katıl barışçılara
Katıl barış hareketine

Barbara Dane'in 1969'da Texas'daki Fort Hood Kışlası'nda erlerle birlikte söyleyerek plâğa kaydettiği "Join the GI Movement" şarkısının bir bölümü.
Çeviri: Güney Gönenç.

risini, eğer, yaşama biçimi ve bağlı olduğu sınıf yönlendirirse ve ona, izleyeceği yolun var olan sistemin içinde olduğunu gösterirse, onun nasıl bir kişi olacağının iyi bir örneği Fonda'nın durumu. Şimdi, onu yapmış olduklarından ötürü eleştiremezsin. Çünkü 'savaşa hayır' günlerinde yaptığı her şey son derece olumlu, yararlı ve güçlendiriciydi. Yaşamının ondan sonrasında ne yapmıştır, bu başka bir konu. Eğer onu eleştirmek istersen, başka yöne gitmesi için onu etkilemeye çalışırsın. Artık onunla görüşmüyoruz. Benim yaşadığımdan çok ayrı bir dünyada yaşıyor. İyi şeyler yapabilmesi çok sayıda insana seslenebileceği bir ortamı yeniden yaratmasına bağlı ve öyle sanıyorum ki şu sıralarda bunun için çalışıyor. Ayrıca, hiç kuşkusuz, beden eğitiminde uzmanlaşarak para kazanıyor ve senin de belirttiğin gibi, kocasının seçim kampanyasına destek oluyor. Bu arada, sinema sanatçılığını da sürdürüyor. Ne yapalım, insanlar yaşamları süresince değişik devrelerden geçerler. Geleceklerinin, tüm insanlığın geleceğine bağlı olduğunu görebilmelerini sağlayacak ideolojiyi almadan yetişmiş insanlardan beklenemeyecek en çok şey, yaşamlarının bir döneminde olsun tüm insanlık için geçerli değerler uğrunda çaba göstermeleridir.

Bir zamanlar, **Joan Baez**'in neden askeri üslerin önlerine gitmediği, halk müziği festivallerinin kraliçesi olmakla yetindiği sorulurdu. Bu soruyu ben sekterce buluyorum, sekte bir tavrın ürünü. Olaya şöyle bakmak gerekir: Evet, bu insan marksist değil, anti-emperyalist değil. Öyleyse onu bu ölçüye vuramazsın, aynı değerlere karşı sorumlu tutamazsın. Yapabileceğin tek şey, 'Peki, ne kafada olurlarsa olsunlar, belirli bir zaman diliminde, senin ve benim yaşamlarımızı adadığımız davaya katkıda bulunmuş, yararlı olmuşlardır,' demektir. Yani, teşekkür ediyoruz onlara.

□ **G. Uçkan:** Siz daha 1963'de nükleer silahlara karşı 'Blues over Bodega' adlı bir plâk yaptınız. (Burada, "Nasıl da tüm yaşamımı biliyorsun!" deyip elini masaya vuruyor gülerken, Güney Hoca'nın kulağını çınlatıyorum). Dünya barış hareketi konusunda konuşmak için en yetkili kişilerin başında geliyorsunuz. Bu hareketin geçirdiği evreler ve bugünkü durumu konusunda ne düşünüyorsunuz?

□ **B. Dane:** Dünya barış hareketinin günümüzde çok çarpıcı bir devreden geçtiği görüşündeyim. Bu harekete her ülkede katılanlar, demokrasinin önemine inanmış her cins ve inançtan insanlar: Dindarlar, Hristiyanlar, pa-

Müziğin tekelleşmiş bir endüstri haline geldiği bir ülkede ciddi kariyer yapmanın tek yolu, bir ticari eşya yerine konmaktır. Bu da benim için olmayacak bir şeydi.

sifistler vb. Bu insanlar, toplumda adalet olmadan barışın sağlanamayacağına, adaleti sağlamak için de uğraş verilmesi gerektiğine inanan kişiler. Böylelerini eskiden barış hareketi içinde düşünmek bile olanaksızdı. Şimdi ise barış yürüyüşlerinde öncülük ediyorlar! Amerikan barış hareketindeki en ilginç yan şu: Önceleri bu harekete, belirli ölçüde anti-komünistlik dahildi. Çünkü bu yönde korkunç propaganda yapılmaktadır. Barış denildiği anda, karşı tepki şuydu: 'Tamam, tamam. Peki ya Ruslar ne yapacaklar?' Oysa şimdi Sovyetler Birliği'nde görülen durumlar ve Gorbaçov'un yaptıkları, anti-komünizmin süngüsünü düşürüyor. Çünkü Sovyetler'in getirdiği öneriler son derece açık ve akla uygun. Birçok kişi, bunları kabul etmenin neden böylesine olanaklı olduğunu bir türlü anlayamıyor ve 'Evet, hadi yapalım!' diyor. 'Bu önerilere evet dememiz gerek, buna gereksinme duyuyoruz. Neden karşı koşul getirilmesi gerekiyor? Evet dense ya...'. Öyle sanıyorum halk, Sovyetler'in girişimini yerinde buluyor. Bunun etkisini dünyanın dört bir yanında görüyoruz. Çünkü bu öneriler; umut verici, son derece açık öneriler. İşte bu nedenle, bu umut üzerine kurulu çok çarpıcı bir geleceği merakla bekliyorum. Öyle sanıyorum, umut çok tehlikeli bir şey. İnsana küçük bir parçasını verirsen, onun elinde çok büyük bir güce dönüşebilir. Özellikle, uzun süredir başı öne eğik, sessiz yaşamışsa; acılar çekmiş, kaygılanmış, sinir gerginliği içinde yaşamışsa. Her şeyi içinde tuta tuta, toplumsal terimlere dökme yollarından yoksun kaldıysa. Sonra apansız açıyorsun onca yüreğe giden kapıları ve içerden öfke ve coşku çıkıyor; aynı zamanda sevinç ve o umut denilen şey! Benim için bu, en güzel sözcüklerden biri. Öyle sanıyorum, şimdi yaşamak için güzel bir zaman!...

□ **G. Uçkan:** Son olarak, Türkiyeli

"Yeryüzünün hiçbir yerinde gurbette değilim." Stockholm, Eylül 1987

Foto: Gürhan Uçkan

okur ve dinleyicilerinize iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?

□ **B. Dane:** Ülkemde Türkiye'ye değin çok az şey biliniyor. Tahmin ettiğim tek şey, bizde çağrışım yapan tek görüntü, orada demokrasi ortamını getirmek ve barış sağlamak için uğraş vermenin çok ciddi sorunlar yarattığıdır. Türkiye'de bu yolu seçmek, kişinin yaşam yolunun ortasına çok önemli engeller dikebilir. ABD'ye Türkiye'den ulaşan birkaç filmde, oradaki genel şeyler gösteriliyordu, verilmekte olan uğraş değil. Bu da açıkça, baskının egemen olduğu ülkelerde, toplumsal uğraş üzerine film yapılmayacağındandır. Onları anlıyorum. Gözlerimizin önündeki Türkiye biraz sisli bir görüntü. Bu konuları düşünenlerimiz haritaya baktığı ve nerelerde ABD bayrağının yoğun olduğunu gördüğü zaman, Türkiye'nin epeydir ABD'nin ilgi odağında ve etkisi altında olduğunu anlar. Benim bildiğim bu kadar. Çok güzel bir kültüre ve uzun süredir uğraş verdikleri için, güçlü bir halka sahiptir sanıyorum. Yunanlıların söylediklerinden de bazı şeyler öğrendim ama onların kinadıkları ilerici Türkler değil doğal olarak, bir başka tür Türkler!.. Türkiye'de tarihsel olarak bir sınıf savaşı var ama dediğim gibi, ülkedeki sanat, kültür ve politikanın çok azı bize yansıyor. Bu da beni çok meraklandırıyor. Küba konu-

Biri gelip, 'Demek sen Küba'da bulundun, ha? Anlatsana, nasıl bir yer? Oraya değgin pek bir şey yazılmıyor da.', dediği zaman, 'Bilmeni istemedikleri bir şey olmalı,' diyorum yanıt olarak. Türkiye için de bu geçerli. Orada, birisinin, benim bilmemi istemediği bir şey olmalı!

sunda da bu böyledir. Biri gelip, 'Demek sen Küba'da bulundun, ha? Anlatsana, nasıl bir yer? Oraya değgin pek bir şey yazılmıyor da.', dediği zaman, 'Bilmeni istemedikleri bir şey olmalı,' diyorum yanıt olarak. Türkiye için de bu geçerli. Orada, birisinin, benim bilmemi istemediği bir şey olmalı! Demek ki, oraya gitmem gerek! Türkiye'ye gitmek benim için çok heyecan verici olacaktır. Yanımda şarkılarımı götürmek, kültüründen yeni şeyler öğrenmek, yeni şarkılar edinmek ve elimden gelen her konuda, Türk halkı ile kendi halkım arasında köprüler kurmak isterdim. □

Kendime Soracağım Soruyu Yanıtlayabilir miydim?

Aziz Nesin /B.S.

Seçimler öncesinin giderek yoğunlaşan politik ortamında, dikkatler daha çok günlük politika üzerinde yoğunlaşsa da, sorunlara temelli çözümler bulmanın, sorunları çözmenin uzun erimli uğraşlara bağlı olduğunu unutmamak gerek. Seçimlerin sonuçları her ne olursa olsun, uzun erimli uğraş gereği gündemde kalacak, er ya da geç aydınlığa ulaşılacağına inananların uzun soluklu yürüyüşü sürecektir. Uzun soluklu yürüyüş deyince Aziz Nesin, akla ilk gelen isimlerden. Onunla soluklanalım istedik. Biz, Ankara'dan yazdık sorularımızı; O, İstanbul'dan yanıtlarını. Bu uzaktan söyleşinin, siz okuyucularımıza da soluk aldıracağına inanıyoruz.

30 Eylül 1987 B.S.

□ **B.S.:** Siz çok okunan bir yazarı mısınız. Yazın dünyasında önemli bir yeriniz var. Ama sizinle söyleşirken, sanattan çok, güncel toplumsal sorunlara, siyasal sorunlara ilişkin sorular sormak geliyor içimden. Sanıyorum ki, siz de bunu doğal karşılıyorsunuz. Bilemiyorum, burada "doğal" sözcüğünü yerli yerinde kullandık mı, ne dersiniz?

□ **A. Nesin:** Bana yöneltilen soruların, yazın ve genelde sanat üzerine değil de, daha çok güncel toplumsal ve siyasal sorunlara ilişkin olmasının nedeni, ne sizden, ne de benden geliyor. Yaşadığımız dönemin koşulları böyle olmasını gerektiriyor. Yirmi yıldan, ama özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesinden bu yana Türkiye'de insanlar öylesine politikasızlaştırılmaya (depolotize edilmeye) çalışıldı ki, çağın insanı isteristemez politik yaratık olduğu için, bu politikasızlaştırma baskısına karşı bir tepki olarak daha

çok politikleşti. Tıpkı fizikte olduğu gibi, toplumda da etki, kendisine eşit tepkiyi doğurdu. Ekonomik sıkıntılar ve onun doğurduğu toplumsal bunalmalar ve ahlaksal çöküntüler de bu politikleşmeyi ivedileştirdi. Yaşadığım çağda, halkımızın bu denli yoğun olarak politikleştiğini başka hiçbir dönemde anımsamıyorum. Politikasızlaştırma ve dolayısıyla örgütsüzleştirme baskısı, bu yoğun politikalaşmayı doğurdu ve ivmelendirdi. Politikanın hangi doğrultuda olduğu, doğru ve olumlu yönde olup olmadığı yada hangi oranda doğru yönde olduğu ayrı bir konudur. Ama Türkiye insanı, kendisine dayatılmak istenilenin tersine, toplumun sağ kesiminde de, sol kesiminde de en aşırılarından en ilimlisine dek yoğun bir politikalaşmanın içine girdi. Ancak politika derken "profesyonel politikacıların yaptıkları politika"yla "güncel parti politikası"nı ve "genel politika"yı, bu üçü birbiri içine girmek-

le, kesin sınırlarla ayırlamamakla birlikte, yine de bu üçünü birbirinden ayırmak gerekir.

Bugünkü ve benzeri koşullarda politika herşeyin önüne geçer. Belki çirkince bir benzetme ama, durumu çok iyi anlatacağı için size varsayımsal bir örnek vermek istiyorum. Diyelim ki, çok ciddi bir toplantıya gitmişsiniz. Salonun arkalarında boş bir yer bulup oturmuşsunuz. Uzun bir konuşmayı dinlerken birden çok sıkıştınız. Onca koltukların, kalabalığın arasından helâya seyirtirken birden bando, bulduğunuz ülkenin ulusal marşını çalmaya başladı ve salondaki herkes ayağa kalkıp çakıldığı için siz de ister istemez ayakta kıvrana kıvrana marşın bitmesini bekliyorsunuz. Tam marş bitip de siz yeniden kapiya doğru koşarken bu kez kürsüdeki konuşmacı, salondakileri bir dakikalık saygı duruşuna kaldırıyor. Siz yine kıvrana kıvrana, bacaklarınızı birbirine sürüp sıkarak, size bir saat gibi uzun gelen bir dakikayı geçirmeye çalışıyorsunuz. Kürsüdeki adam, saygı duruşundakilere teşekkür edince, siz kuyruğuna teneke bağlanmış kedi ivmesiyle salondan fırlıyorsunuz. Tam kendinizi helaya atacakken, önünüze çıkan birisi, diye lim bir tanıdığınız "Aman dur, sana güzel bir şiir okuyayım..." yada "Çok güzel bir öykü okudum, aman şunu dinle..." derse, ne yaparsınız? O durumdayken, dünyanın en büyük virtü- ozu keman çalmakta olsa dinleyebilir misiniz? Benzetmek gibi olmasın ama, bugün Türkiye insanının çoğu bu durumdadır. Ekonomik sıkıntılardan, geçim zorluğundan, siyasal bas-

kılardan, yasal olan ve olmayan zorlamalardan, toplumsal adaletsizliklerden, ahlaksal çöküntülerden ve ruhsal bunalımlardan öylesine sıkışmıştır ki, şimdilik baskılar yüzünden örgütlenemese bile, isteristemez hem de en aşırı biçimde politikleşmek zorunda kalmıştır. Böyle dönemlerde sanat da çoğunluğuyla politikleşir.

Böyle bir ortamda siz yada başkaları bana yada başka yazarlara her ne sorarsanız sorun, sorunuz politik ve alacağınız yanıt da politik olacaktır. Çünkü Roma yanarken keyifle harp çalabilmek için Neron kertesinde kıyıcı ve sapık olmak gerekir.

Siyasal sorunlara ilişkin sorular sormanız elbet doğaldır. Siyasal sorunlara ilişkin olmayan sorular sormanız, boynuna ip geçirilmiş asılacak adama konser dinletmek kertesinde doğaldır olurdu ve benim böyle bir soruya bile politik olmayan yanıt vermem olanaksızdı. Kaldı ki, seksenüç kitabın yazarı olan ben bütün yapıtlarımda (gülmece öykülerimde, gülmece olmayan öykülerimde, romanlarımda, oyunlarımda, şiirlerimde, anılarımda, denemelerimde) en politik olmadığı sanılanlarda bile, gelgeç günlük politikaya ve parti politikasına saplanmadan, hep politika yapmışımdır.

□ B.S.: Bir yineleme saymazsanız, yazarların çağımızdaki işlevleri nedir, ne olmalıdır konusundaki düşüncenizi almak ve bu arada da özellikle sizi çağımızın sorumluluğunu duyma anlamında etkilemiş yazarlar varsa öğrenmek istiyorum.

□ A. Nesin: Bana göre paradoks, orijinal (özgün) görünmek için orijinal olmaya özenmektir. Oysa özgünlüğün amacı özgün görünmek değil, önceden bilinen herhangi bir şeyin bilinmeyen bir başka yüzünü bulup onu yeni bir biçimde göstermektir. Özgün olayım derken paradoksa düşen yazarlar çoktur. Ben hep yalından ve çok bilinenden yanayım. Örneğin benim en güzel dizesi, şimdiye dek en çok söylenmiş ve en yalın söz olan "Seni seviyorum" sözüdür. "İki kere iki dört eder" sözü de çok yalın ve çok söylenmiş olduğundan benim için şiirdir. Binlerce yıldanberi söylenmiş bu yalın sözlerin şiir olmaları, o sözlerin söylendiği durumdan ileri gelir. Örneğin iki sözcüklü o çok yalın "Seni seviyorum" sözü öyle yer, öyle zaman ve öyle koşulda söylenir ki, o söz birden şiirleşir.

Herkesin yıllardanberi kullandığı, yine de hiç eskimeyen, modası hiç geçmeyen o yalın olan sözleri yeğlediğim için, çağımızda yazarların işlevinin ne olduğu ve ne olması gerektiği sorusuna yıllardanberi verilmiş olan yanıtı katılıyorum. Bu konuda hiç de özgün olmak istemiyorum.

Yazarların işlevi, çağının tanığı olmakla kalmayıp tanığı olduğu çağını yorumlaması ve yorumlamakla da kalmayıp, yapıtlarıyla, önce kendinden başlayıp, çevresine, ortamına, halkına, giderek bütün dünya insanlarına tarihsel gelişim doğrultusunda ve estetik ölçü, biçim ve biçemlerle, değişme ve değiştirme özlem ve istemini vermektir. Yazar, başta kendi olmak üzere okurlarını kendilerini ve koşullarını değiştirmeye özendirir yapıtlarıyla. Çünkü, her yaşanan zaman uzun vadede, yaşanılacak zamandan kötüdür. Yazarlar, o iyi ve güzel geleceği ivmeleştirmeye çalışırlardır. Bu yüzden, zamanı durdurmaya, olan durumu olduğu gibi korumaya çalışan iktidarlarla sürekli çatışma içindedirler.

Böyle bir ortamda siz yada başkaları bana yada başka yazarlara her ne sorarsanız sorun, sorunuz politik ve alacağınız yanıt da politik olacaktır. Çünkü Roma yanarken keyifle harp çalabilmek için Neron kertesinde kıyıcı ve sapık olmak gerekir.

Bir okur, iyi bir kitabı okuduktan sonra, o kitabı okumadan önceki durumuna göre kendinde bir artım duyumsamalı ve kendini ve ortamını ve giderek toplumsal yapıyı değiştirme istemi duymalıdır. Bence yazarın işlevi budur ve bu olmalıdır.

Beni, çağımın sorumlunu duymam bakımından etkilemiş olan yazarlar, başta Nâzım Hikmet olmak üzere, Tevfik Fikret, olumsuz yanlarını da bilerek Abdullah Cevdet'tir. Etkilerinin bilincinde olamadığım daha başka yazarlar da olabilir. Üzerimdeki olumlu etkisi yüzünden kendimi Nâzım Hikmet'e hep borçlu duyumsamışım. Nâzım'ın üzerimdeki etkisi daha çok düşünsel yönden olmuştur.

Bana çağımın sorumlunu duymam gerektiğini anlatan, öğreten dünya yazarları pek çok. Örneğin Zola, Victor Hugo, Tolstoy, Saltikov Şchedrin, vb... Ustam olarak benimsediğim benim favori yazarım Çehov'dur.

□ B.S.: Çağımızın sorumlunu duymak deyince, Türk yazarlarının böylesi bir soruma sahip çıkma açısından genel bir değerlendirmesini yapar mısınız?

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın bu konudaki yaklaşımı, açılımı nedir?

□ A. Nesin: Tek tek adlar vermeyi uygun bulmuyorum ama çağdaşım Türk yazarlarının çağımızın sorumlunu duyararak toplumsal işlevlerini yerine getirmeye, sorumlularını yükümlenmeye çalıştıkları çok açıktır. Bu bakımdan eski kuşak yazarlarıyla kuşağım yazarları arasındaki büyük ayrım ortadadır. Önceki kuşaktan yazarlara milletvekillikleri, bir anlama arpalık sayılan devlet kuruluşlarında yönetim kurulu üyelikleri, büyükelçilikler ve benzeri nimetler bağışlanır ve onlar iş sayılamayacak böyle işlere kayırlırlarken, çok mutluyuz ki kuşağımızdan böyle yüksek mevkilere düşmüş olanımız yok denilecek keredede azdır. Benim kuşağım yazarlarının durumları ve yerleri, cezaevleri, koğuşmalar, yargılanmalar, tutuklanmalar, sürgünler, sorgulanmalar, işsiz bırakılmalar, yurtdışı gurbetliği, pasaportsuzluklar olmuş, bu amansız baskıya, kıyıcılığa karşın başeğenimiz, teslim olanımız, döneklik edenimiz pek pek az olmuştur.

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın bu konudaki yaklaşımı eylemlerinden de belli değil mi? TYS nin bütün olanaksızlıklar ve yoksunluklar içinde, kendi yasal sınırlarını yine yasal yollarla zorlayarak Türkiye'nin demokratikleşmesi uğruna ne büyük savaşım verdiği ve vermekte olduğu, ne çabalar harcadığı ve harcamakta olduğu ortadadır. TYS Türkiye'de, Aydınlar Dilekçesi ve Ekmek ve Hak Dilekçesi, BİLAR A.Ş. gibi, Türk-Yunan Dostluk Derneği gibi pek çok eylemlerin ve örgütlerin esin kaynağı ve ilk basamağı olmuştur. Hatta Barış Derneği'nin ilk girişiminde ve kuruluş aşamasında TYS'nin katkısı vardır. Dahaca Barış Derneği kurulmadan önceki, ama kuruluşunu hazırlayan barış eylemini ve devinisini TYS başlatmıştır.

□ B.S.: Sizinle çok söyleşi yapıldı; Şimdiye dek yüzlerce soru yöneltildi.

di. Aziz Nesin'le söyleşi yapan siz olsaydınız, O'na ne sorardınız ve bu soruya ne yanıt verirdiniz?

□ A. Nesin: Aziz Nesin'le söyleşiyi ben yapmış olsaydım, onun ne durumda olduğunu bileceğim için, kendisine acıdım. Uykusuz, yorgun, arasız ve durduraksız çalışmaktan bitkin bir durumdayken, gecenin bu geç saatinde (01.48) ona şimdi olduğu gibi bu yanıtları yazdırmamak için, hiç soru sormazdım. "Hadi, yat uyu!" derdim. Ama ne desem, o yine yatmayacaktı. Başka şeyler okuyup yazacaktı. Öyleyse, kendime acımasız davranıp sordum. Ne mi sorardım? Tıpkı sizin bana yaptığınız gibi ben de ona "Senin kendine en çok sorduğun soru nedir?" diye sordum. O da bana bugüne dek yanıtını bitürlü bulamadığı, kafasını kurcalayıp duran sorunun ne olduğunu söyledi:

"Herkesin gözleri önünde Türk Ceza Yasası'nın 141 ve 142 maddeleri çiğnenirken, yani bir sınıf bütün öbür sınıflara hem de örgütlü biçimde egemen olurken ve bunların hepsi hergün gazetelerde, dergilerde yazılıp dururken, neden hiçbir yönetmen, hiçbir yetkili ve ilgili, hiçbir güvenlik görevlisi, hiçbir savcı, hiçbir yargıç bu suçlularla ilgilenmez?"

Peki, Aziz Nesin bu soruyu yanıtlayabilir miydi? Elbet yanıtlamasına yanıtlardı ama, yanıtlamak istemezdi.

Niçin mi? Çünkü, bu sorunun doğru yanıtını verirse, Türk Ceza Yasası'nın işlemeyen yada işletilmeyen 141 maddesi Aziz Nesin için işlemeye başlar, kovuşturma açılırdı. Buyüden yıllardır kendine sorduğu soruyu kendisi yanıtlayamıyordu.

Beni, çağımın sorumlunu duymam bakımından etkilemiş olan yazarlar, başta Nâzım Hikmet olmak üzere, Tevfik Fikret, olumsuz yanlarını da bilerek Abdullah Cevdet'tir. Üzerimdeki olumlu etkisi yüzünden kendimi Nâzım Hikmet'e hep borçlu duyumsamışım.

□ B.S.: Son ve özel bir soru: Ali Nesin'in dergimizde yayımlanan yazılarını okuyor musunuz? Ne dersiniz,

iyi yazıyor mu?

□ A. Nesin: Elbette okuyorum. Oğlumun yazıları olduğu için değil, bana çok şeyler öğrettikleri için o yazıları okuyorum. Çok da beğeniyorum Dr. Alin Nesin'in yazılarını. Oğlum olduğu için mi yazılarını beğeniyorum diye çok düşünmüşümdür. Hayır, bilgilendiğim için yazılarını beğeniyorum.

Ali Nesin, benim salt oğlum değil, en yakın arkadaşım, dostum ve kendimden sonraki en acımasız eleştirmenimdir ve bana umut veren, beni ayakta tutan, güç kaynağı olan insandır. O'nu yalanla, iftirayla İsparta'da ve Konya'da askerî cezaevine soktukları zaman bile, O taaa Amerikan üniversitelerinde matematik dersi, mantık dersi verirken bile, O'nunla el ele olduğumu duyumsarım ve O'ndan güç alırım.

Dr. Ali Nesin için bir yazı yazacağım. Kimbilir, daha da uzun yaşarsam, O'nu anlatan kitap bile yazabilirim. Zaten, ondört yaşındanberi onbeş yıldır süren O'nunla mektuplaşmalarımız çok ilginç bir kitap olabilir.

Dr. Ali Nesin ve benzeri gençlerimiz, dünyamızın güzel geleceğinin umudu ve yaşayan simgeleridir. Sömürgeci pislettikleri bu güzelim dünyamızı onların arıtipiyleleştirip güzelleştireceklerine inanıyorum. □

TÜBİTAK'ta Sorun Sürüyor

Dr. Hikmet Özdemir'in Gerçek Suçu!

kuyucularımız, dergimizin Haziran başında düzenlediği, "Şimdi Sıra TÜBİTAK'ta mı?" Panelini anımsayacaklardır. Otarıktan bu yana aynı panelden çeşitli vesilelerle söz ettik; ama doğrusu, TÜBİTAK'ta araştırmacı olarak çalışan Dr. Hikmet Özdemir'in Panel'imizde yaptığı konuşmadan dolayı "kesin ve tazminatsız ihraç" talebiyle Kurum'un Disiplin Kurulu'na sevk edilebileceğini ve bu nedenle TÜBİTAK'tan bir kez daha söz etmek durumunda kalacağımızı hiç tahmin etmiyorduk. Sanıyorduk ki, TÜBİTAK'ın özerkliğini ortadan kaldırmaya yönelik fiili girişimlere, üst yönetimine yapılan atamalara rağmen, kuruma eskiden egemen olan bilimsel düşüncenin özgür havasından arta kalmış hâlâ bir nebze özgürlük var!

TÜBİTAK Bilim Kurulu Üyeleri, Genel Sekreterliği ve Devletin üst kademelerini (altı tarafımızdan çizildi) kamuoyu önünde küçük düşürücü asılsız beyan ve isnatlarda bulunmak." Kendisini devletin

savcısı gibi de gören TÜBİTAK Genel Sekreterliği, Dr. Özdemir'i böyle suçluyor. Bize göre de Özdemir'in gerçekten bir suçu var ama, bu değil. Zira Dr. Hikmet Özdemir, Panel'imizde, çalıştığı kurumun özerkliğine sahip çıkmıştır, özerkliğini savunmuştur; bilim kurumunda çalışan bir araştırmacı olarak düşüncelerini özgürce söylemek istemiştir. Özdemir'in Kurum Genel Sekreterliğince ifade edilemeyen asıl suçu budur... Bu olay bile, tek başına, TÜBİTAK'ın ne hale getirilmek istendiğini gözler önüne seriyor; bilim çevrelerinin, özgür düşünenlerin bu konuda niçin bu denli durarlı davrandığını kanıtlıyor.

Özdemir'in, 79. (Temmuz 1987) sayımızda yer verdiğimiz, Panel konuşmasını ve diğer konuşmaları yeniden gözden geçirmenin şimdi tam zamanı. Seçimler öncesi, "fikir planında da liberalizm" maskesini takan Özal'ın gerçek yüzünü hiç unutmamak gerek.

Dr. Hikmet Özdemir Bilim ve Sanat'ın Panelinde

Foto: Asim Kaçar

"Askeri mahkemelerinizde adil bir yargılama olmadığını gördük."

Helmut Oberdiek / Varlık Özmenek

Helmut Oberdiek, Uluslararası Af Örgütü'nün temsilcisi olarak Ekim başlarında Türkiye'ye geldi. Dergimizi ziyaretinde, kendisiyle siyasi af ve idam cezalarının kaldırılması konusunda görüştük. Dıştan bakan, ama Türkiye'nin meselelerini bilen bir kişi olarak, son girişimlere ilişkin izlenimlerini sorduk.

□ **Varlık Özmenek:** İnsan Hakları Derneği, GENEL AF İÇİN ve ÖLÜM CEZASINA KARŞI bir kampanya açtı. Uluslararası Af Örgütü'nün bir temsilcisi olarak bu kampanya dolayısıyla Türkiye Kamuoyuna iletmek istediğiniz bir mesajınız olacak mı?

□ **Helmut Oberdiek:** İnsan Hakları Derneği'nin bu kampanyayı açtığını duyduk ve memnun olduk. Bu tür gelişmeleri ümit verici buluyoruz. Aynı zamanda her iki konu da Uluslararası Af Örgütü'nü yakından

ilgilendirdiği için, son derece olumlu buluyoruz. Uluslararası Af Örgütü düşünce suçlularının serbest bırakılması için uğraşmaktadır. Hatta dünyada düşünce suçu gibi bir suçun olmamasını temenni eder. Koşulsuz olarak idam cezalarının yasalardan kalkmasını ister. Türkiye'de insanların düşüncelerinden ötürü cezaevlerine girmemesi, veyahut içerde bulunanların serbest bırakılması, aynı zamanda ölüm cezalarının kaldırılması çok olumlu bir adım olacaktır. Bu arada şuna da temas etmek isterim. Biz iş-

kenceye karşı çıkan bir kuruluşuz ve bunun dışında tüm siyasi suçlular için, adil olan yargılanmaların olmasını istiyoruz. Türkiye'de Aralık 1978'de sıkıyönetimin ilan edilmesinden bu yana askeri mahkemelerinizde yürütülmüş davalarda adil bir yargılama olmadığını gördük. Biz -isterseniz açayım bu konuyu - yargıların ve mahkemelerin yürütme erkinden bağımsız olmadıklarını, hem yasa gereği hem de pratik sonuçları itibarıyla bağımsız olmadıklarını tespit ettik. Aynı zamanda avukatların kendi müvekkillerini serbestçe ve herhangi bir engel olmaksızın temsil edemediklerini örnekleriyle gördük. Ayrıca sanıkların davalarının çok uzadığı görülmektedir. Sanıkların polis ifadelerinin işkence altında alındığını, ifadelerin ve iddiaların yeterince araştırılıp soruşturulmadığını bunlardan dolayı askeri mahkemelerinizde yargılanmış ve hatta bugünlerde yargılanan kimselerin adil olmayan yargılanmalar sonucunda uzun hapis cezalarına ve hatta ölüm cezasına çarptırıldıklarını tespit etti.

□ **V. Özmenek:** Dışarıdan bakan bir göz olarak insan hakları bağlamında Türkiye'nin bugünkü durumuna ilişkin bu değerlendirmelerinizin sayısal bazı göstergeleri de var mı? Çünkü Türkiye'de henüz sağlıklı sayısal veriler pek elde edilemiyor.

□ **H. Oberdiek:** Bu doğru tabii. Resmi rakamlar nadir. Ve hatta yayınlanmış resmi rakamlar birbiriyle çelişiyor. Dolayısıyla resmi verilerin de tam gerçeği yansıtmadığını söylemek güç. Biz Ekim 1986'da yayınladığımız "adil olmayan yargılanmalar" adlı raporumuzda o zamana kadar 48.000 kişinin bu tür adil olmayan yargılanmalar sonucunda cezaya çarptırıldıklarını söyledik. Bu rakam, resmi verilere dayalı bir rakam. Tabii ki. Asıl gerçek rakamları bilemiyoruz. Bunu bağımsız olarak araştırmamız da ola-

naksız.

İdam cezası konusunda da benzer bir durum var. Son olarak yayınlanmış bir rakam var: 146 idam cezası meclisin önünde deniyor. Hukuksal açıdan tüm yolların kapanıp son karar mercii olarak meclisin önüne gelen sayı bu. Bununla birlikte şu anda kaç kişi daha idam cezası almış durumdadır? Maa- lesef kesin bir cevap yok. İki yıl önce en son rakam yayınlanmıştı ki o dört-yüzün üzerindeydi. Fakat biz sadece 1986 yılı içerisinde 134 idam cezası verildiğini gazete ve diğer kaynaklardan öğrendik. Dolayısıyla şu anda Türkiye'de idam cezası almış insan sayısının 500'ün üzerinde olduğunu tahmin ediyoruz.

□ **V. Özmenek:** Siyasi tutuklu ve hükümlü sayısına ilişkin.

□ **H. Oberdiek:** Resmi rakam 1985 içinde yayınlanmış ve 15.500 olarak verilmişti. Ondan sonra herhangi bir rakam yayınlanmadı. Şu anda başka bir rakam söylemek pek mümkün değil, tahliye olanlar var, yeniden yakalanan, yargılanan insanlar. Örneğin, 20 Ağustos 1987 tarihli Milliyet gazetesinde, Doğu ve Güneydoğu bölgesinde, Güneş Harekatının başlamasından bu yana -ki tam üç yıllık bir zamanı kapsıyor- 9480 kişinin yakalandığını ve bunların aşağı yukarı 4000'inin yargılandığını yazmıştı. Tabii bunlar tümüyle siyasi midir değil midir, bilemiyoruz ama, bu da gösteriyor ki, 1985'den bu yana rakamlar değişmiştir.

□ **V. Özmenek:** Uluslararası alanda Türkiye'deki bu tabloyu izlemeye duyarlılık görüyor musunuz?

□ **H. Oberdiek:** Bunu tam olarak cevaplandırmak benim açımdan mümkün değil. Fakat sanırım Batı kamuoyunda duyarlı bir kesim vardır. Kendi açımdan şunu söyleyebilirim: Af Örgütü'ne üye olan kimseler, gruplar veya şubelerimiz Türkiye hakkında yayınladığımız raporlarda doyurucu bilgi bulabiliyorlar, tabii bu bilgileri kendileri ne şekilde değerlendiriyorlar, kamuoyunu bilgilendirmek için nasıl kullanıyorlar, bilemiyorum.

□ **V. Özmenek:** İdam cezasının kaldırılması yönünde Uluslararası düzeyde giderek yoğunlaşan bir eğilimden söz edebilir mi?

□ **H. Oberdiek:** Mutlaka. 1987'nin ilk yedi ayı içerisinde dört ülkede idam cezası tamamen kaldırılmıştır. Bunların arasında Doğu Almanya da vardır.

Foto: Asım Kaçar

Türkiye'de insanların düşüncelerinden ötürü cezaevlerine girmemesi, veyahut içerde bulunanların serbest bırakılması, aynı zamanda ölüm cezalarının kaldırılması çok olumlu bir adım olacaktır. Biz işkenceye karşı bir kuruluşuz ve bunun dışında tüm siyasi suçlular için, adil olan yargılanmaların olmasını istiyoruz.

□ **V. Özmenek:** İnsan Hakları Derneği'nin Türkiye'deki faaliyetleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

□ **H. Oberdiek:** Biz ilgiyle izliyoruz çalışmalarını ve Türkiye'nin içerisinde böyle bir girişimin var olmasından hoşnut kalıyoruz, ümit verici görüyoruz.

□ **V. Özmenek:** Özel bir soru. Bu güzel türkçeyi nerede öğrendiniz?

□ **H. Oberdiek:** Ben Almanım ve Almanya'da öğrendim; yurt dışına gitmiş Türkiye'li işçi ve öğrencilerin sayesinde. Onların arasında birçok arkadaşım var; onlarla konuşarak bu dili geliştirebildim.

□ **V. Özmenek:** Bilim ve Sanat dergisini izleyen bir uzman olarak dergimizin, İnsan Hakları konusundaki çabalarını nasıl görüyorsunuz, nasıl buluyorsunuz?

□ **H. Oberdiek:** Birçok başka yayınlarda olduğu gibi, insan hakları konusunu ifade eden yazıların çıkması, bana göre, toplum içerisinde, okuyucular arasında İnsan Hakları konusunda bir duyarlılık geliştiriyor yani bir eğitim görevini yerine getirmiş oluyor ki bu insan hakları konusunda oldukça önemli.

□ **V. Özmenek:** Buralara kadar zahmet ettiniz geldiniz. Bu güzel söyleşi için, okuyucularımız adına size teşekkür ediyoruz.

BİLAR A.Ş. İsveç ve Hollanda da Kültürel Etkinlikler Düzenliyor

Bılar A.Ş. Ekim, Kasım aylarında İsveç ve Hollanda'da kültürel etkinlikler düzenliyor. İsveç Türk İşçi Dernekleri Federasyonun'ca onuncu kuruluş yıl dönümü dolayısıyla düzenlenen ve İsveç Yazarlar Birliği, İsveç Sinema Enstitüsü Stocholm Belediyesi ve İsveç sendikalarının katkılarıyla düzenlenen etkinliklerin ilk günü olan 25 Ekim'de Sadık Gürbüz, Tolga Çandar, Selda ve Ezginin Günlüğü'nün katılacağı bir konser verilecek. 31 Ekim ve 1 Kasım'da AST'ın "Bir Halk Düşmanı" adlı oyunu ve Taner Barlas'ın mim gösterisi yapılacaktır. Kasım ayının ilk haftasında ise Prof. Korkut Boratav, Doç. Dr. Haluk Gerger, Prof. Alpaslan Işık, İHD Genel Başkanı Nevzat Helvacı, ve gazeteci Varlık Özmenek'in verecekleri

konferanslar ile Aziz Nesin, Tahsin Saraç ve Dr. Gündüz Vassaf'ın katılacağı "Göç Edebiyatı" paneli yer alıyor. Son olarak da uzun ve kısa metrajlı Türk filmlerinin gösterimi yapılacak. İsveç'e filmi ile birlikte Türkan Şoray, Hale Soygazi, Atıf Yılmaz, Ali Özgentürk, Engin Ayça, Yusuf Kurçenli, Başar Sabuncu da gidiyor. Türk sineması üzerine yapılacak panele, Mahmut Tali Öngören, Vecdi Sayar da katılacaklar. 9-16 Kasım arasında da Amsterdam Belediyesi ve ulusal kütüphanenin davetlisi olarak Bılar adına Aziz Nesin, Varlık Özmenek, Haluk Gerger, Prof. Korkut Boratav, Tahsin Saraç, Dr. Gündüz Vassaf ve İHD Genel Başkanı Nevzat Helvacı Amsterdam, Rotterdam ve Utrecht'te konferanslar verecekler. □

"Kim Korkar Matematikten"

Nazif Tepedelenlioğlu'nun Bilim ve Sanat Yayınları arasında yer alan "Kim Korkar Matematikten" adlı kitabının üçüncü baskısı hazırlanıyor. Dr. Ali Nesin üçüncü baskıya bir önsöz yazdı. Bu önsöz için Aziz Nesin şöyle diyor:

"... Önsözü bana da göndermiş. Bayıldım; bir matematik kitabına bu kerte güzel bir önsöz yazılabilir. Düşünüyorum, yoksa öğlum diye mi bu düşüncedeyim? Hayır, kesinlikle yansım. Bu önsözün kitapta kalmasına gönülüm razı olmuyor. Ne kerte çok kişi okursa o denli iyi ve yararlı olur. Ben, onbeş-yirmi yaşlarımda bu önsözü okumuş olsaydım, kesinlikle matematikçi olurum; insanı öyle özendiriyor, hatta matematikçi olmaya kıskırtıyor."

Ali Nesin'in önsözünün yalnızca kitapta kalmasına bizim gönlümüz de razı değil. Tepedelenlioğlu'nun "Kim Korkar Matematikten"inin yeni baskısını bekleyen okuyucularımıza, bu eseri Dr. Nesin'in önsözüyle tanıtıyoruz.

B.S.

Matematik soyut bir bilim olduğundan toplum matematiği dolaylı olarak kullanır. Büyüden matematikçi hiçbir zaman zengin olamaz.

Matematikçi üne de kavuşamaz. Matematiğe Nobel ödülü bile konmamıştır. Yüzyılın teoremini bile kanıtla sa ancak sınırlı bir çevrede tanınır.

O zaman neden bir insan matematikçi olmak isteyebilir? Sevgiden... Tutkudan... Matematiğin çok büyük çekici gücü vardır. Ona tutulan kişinin gözü başka birşey göremez... Hemen hemen hiç birşey...

Matematikçi mutludur. Sevdigiyle birlikte her an. Sevgili, her sevilen

gibi, gizlerle doludur. Bu gizler anlaşılır anlaşılmaz yeni gizler doğururlar. Oysa Matematik kendini saklamaz. "Anla beni" der sanki, "herşeyimle ortadayım, beni doğurduğum gibiyim. Hiç değişmedim. Beni anlayamıyorsan, suç bende değil, sendedir. İyi bak. Ara, araştır. Senden hiç birşeyimi gizlemiyorum".

Ancak bu sevgi, karşı-cinslerin sevgisine pek benzemez. İnsanlar, sevdiği kişileri kıskanırlar, kendilerine saklarlar. Oysa matematikçi, matematiği paylaşmak ister. Bu gereksinimin nedenini bilmiyorum. Belki de matematikçiyle sanatçı burada buluşurlar: nasıl bir ressam resimlerinin görülme-

sini, beğenilmesini isterse, bir matematikçi de sanatını anlatmak, bildiklerini, kanıtladıklarını göstermek ister. Herhalde verdiği emeğin değerinin anlaşılmasını ister. Bu ise çok zor bir uğraştır. Matematiğin derinliklerine büyük çabalarla yıllar süren çalışmalarından sonra inilir. Bu derinliklerden özü çıkarıp anlaşılır bir dile sokup, okura sunmak kolay değildir. Nazif Tepedelenlioğlu bunu çok iyi başarmış. Bir çırpıda okuyacağınız bu kitapta derin matematik ve yalın bir dil bulacaksınız.

Matematik ne tümüyle eğlencelidir, ne de tümüyle sıkıcı... Matematik her ikisidir de. Sorulan soru ve alınan yanıt eğlenceli olabilir (eğer yanıt biliniyorsa elbet). Ama sorudan yanıt kadar olan süreç sıkıcı olabilir. Çok çalışma gerektirebilir, çoğu zaman matematikçinin yıllarını alır, hatta bir kaç matematikçinin yaşamını kapsayabilir. Tüm yaşamını tek bir soruya adanmanın ne demek olduğunu düşünün... Bu süreci okurlara tanıtmamak onları aldatmak olurdu. Kitapta sorular bulacaksınız. Dilerim bu soruları yanıtlamaya çalışırsınız. İşte o zaman matematikçilerin dünyasını anlarsınız ve siz de matematikçi olursunuz. Çünkü genel anlamda matematikçi matematiği bilen değil, soyut sorulara yanıt arayan ve sıkılsa bile aramaktan inatla vazgeçmeyen kişidir.

Bu kitabın her bölümünü bitirdiğinizde kendinizi daha zeki duyumsayacaksınız. En azından ben öyle duyumsadım. Çok zor gibi gelebilecek soruların çok kolay yanıtları olduğunu göreceksiniz. Daha önce varlığını bilmediğiniz bir dünyaya gireceksiniz. Öğrencilerime söylerim her ders yılı başında:

— Ders yılı bittiğinde kendinizi yeni bir insan olarak görmüyorsanız başaramamışım demektir.

Bir hoca birgün,

— Sınıfta uyuyan görürseniz beni uyandırın, demiş öğrencilerine.

Bizler bu kitabın okurları, hiç uyuymayacağız. Belli ki kitabın yazarı kitabı severek yazmış.

Notre Dame, 14 Eylül 1987

Ali Nesin

Sihirli Kareler (I)

Dr. Ali Nesin

Çocuk dergilerinde sık sık aşağıdaki soruyla karşılaşmışsınızdır: "Yandaki karenin içine 1'den 9'a kadar sayıları öyle koyun ki, her sıranın, her kolonun ve her iki çaprazın sayılarının toplamı 15 olsun". Ve yan tarafta 3x3'lük bir kare veriler. Bu kolay soruyu hemen çözelim:

8	1	6
3	5	7
4	9	2

15 15 15 15 15

ŞEKİL 1

Bu tür karelere sihirli kare denir. 4x4'lük sihirli bir kareyi aşağıda bulacaksınız:

1	15	14	4
12	6	7	9
8	10	11	5
13	3	2	16

34 34 34 34 34 34

ŞEKİL 2

Birazdan yakından inceleyeceğimiz 5x5'lik sihirli kare tüm güzelliğiyle karşınızdadır:

17	24	1	8	15
23	5	7	14	16
4	6	13	20	22
10	12	19	21	3
11	18	25	2	9

(toplam 65)

ŞEKİL 3

Ve son olarak 7x7'lik sihirli kare:

30	39	48	1	10	19	28
38	47	7	9	18	27	29
46	6	8	17	26	35	37
5	14	16	25	34	36	45
13	15	24	33	42	44	4
21	23	32	41	43	3	12
22	31	40	49	2	11	20

(toplam 175)

ŞEKİL 4

Bu ay ve gelecek ay sihirli kare yapmasını öğreneceğiz. Sihirli karelerin ne işe yaradıklarını bilmiyorum, bilmek de istemiyorum. Nedenise birşeyi bir işe yaradığından sevdiğimi anlasam gözümde güzelliğini yitiriyor. Sevdiğiniz kişiyi bir işe yaradığından mı seversiniz? Belki de... Ama bunu bilmek pek hoşunuza gitmez sanırım. Düşünün bir kez, eşinizi iyi yemek yaptığı için sevdiğinizi anlıyorsanız... n x n'lik bir karenin içine 1'den n²'ye kadar olan tam sayıları koyacağız ve her sıranın, her kolonun ve her iki çaprazın toplamı eşit olacak... Önce bu sayıyı bulalım; toplamlar hangi sayıya eşit olacak?

1'den n²'ye kadar olan sayıların toplamı

$$\frac{n^2(n^2+1)}{2}$$

dir. (Bkz. Bilim ve Sanat, 1987 Eylül). n tane sıra var ve her sıranın toplamı aynı, demek ki her sıranın toplamı

$$\frac{n(n^2+1)}{2}$$

dir. Eğer ilk örnekte olduğu gibi n=3 se toplamın

$$\frac{3(3^2+1)}{2} = 15$$

olması gerektiğini görürüz. Eğer n=4 ise toplam 34, n=5 ise toplam 65 olmalıdır.

Şimdi n'in tek sayı olduğunu varsayalım ve n x n'lik bir sihirli kare bulalım. Çift sayılı sihirli kareleri gelecek ay göreceğiz.

4 tane kural var. Bu kuralların 5x5 lik sihirli kare üstünde göstereceğiz.

Birinci Kural: 1 sayısını en üst sıranın ortasına koyalım:

	1	

ŞEKİL 5

İkinci Kural: Her koyduğumuz sayının sağ üst çaprazına bir sonraki sayıyı koyalım. 5x5'lik sihirli karede (2,3), (4,5), (6,7,8), (11, 12, 13, 14, 15), (18, 19, 20), (21, 22), (23, 24) sayılarına bakın. Örneğin 24 sayısı, 23 sayısının sağ üst köşesinde...

Üçüncü Kural: Ama bazen karenin dışına çıkmak zorunda kalacağız. Zorla değil ya, biz de çıkmayıveririz. Eğer üst kenardan çıkmak zorunda kalırsak, çıktığımız kolonun en alt sırasına gidelim. Eğer sağ kenardan çıkmak zorunda kalırsak, çıktığımız sıranın en soluna gidelim. Örneğin 2 sayısını ikinci kurala göre koymak istersek, karenin dışına çıkıyoruz:

		2	

ŞEKİL 6

Çıktığımız kolonun en alt sırasına inelim ve 2'yi o kareye koyalım:

		1	

ŞEKİL 7

3 sayısını ikinci kurala uyarak koyabiliriz:

		1	
			3
			2

ŞEKİL 8

Ancak 4 dışarı çıkıyor:

	1		

ŞEKİL 9

O zaman 4'ü çıktığı sıranın başına koyalım:

	1		
4			

ŞEKİL 10

5'i ikinci kurala uyarak koyabiliriz:

	1		
	5		
4			

ŞEKİL 11

Şimdi 6'yı koyacağız ama koyamıyoruz. Çünkü 6'nın gelmesi gereken yerde 1 var. O zaman dördüncü kuralı uygulayacağız:

Dördüncü Kural: Eğer koyacağımız sayının yerinde bir başka sayı varsa, koymamız gereken sayıyı, bir önceki sayının altına koyalım.

Bu son kurala göre, 6 sayısı 5'in altına gelecek:

	1		
	5		
4	6		

ŞEKİL 12

Sıra 7 ve 8'de. Bu sayıları koymak kolay:

	1	8	
	5	7	
4	6		

ŞEKİL 13

Ama 9 dışarı çıkıyor. Üçüncü kuralı uygulayalım:

	1	8	
	5	7	
4	6		

ŞEKİL 14

10'da dışarıda kalıyor:

	1	8	
	5	7	
4	6		

ŞEKİL 15

Yine üçüncü kuralı uygulayalım:

	1	8	
	5	7	
4	6		

ŞEKİL 16

11'in gelmesi gereken yerde 6 var. dördüncü kuralı uygulayıp 11'i 10'un altına koyalım:

	1	8	
	5	7	
4	6		
10			

ŞEKİL 17

12, 13, 14, 15 sayılarını koymak kolay, ikinci kuralı uygulayalım:

	1	8	15
	5	7	14
4	6	13	
10	12		3
11		2	9

ŞEKİL 18

16 dışarıda kaldı. Aslında 16'nın yerinde 11 var... Dördüncü kuralı uygulayacağız:

	1	8	15
	5	7	14
4	6	13	
10	12		3
11		2	9

ŞEKİL 19

17 taça çıktı, taç atışını soldan kullanalım:

17		1	8	15
	5	7	14	16
4	6	13	20	
10	12	19	21	3
11	18		2	9

ŞEKİL 20

18 avut... aşağıya (üçüncü kural):

17		1	8	15
	5	7	14	16
4	6	13	20	
10	12	19	21	3
11	18		2	9

ŞEKİL 21

19 ve 20 sayıları için ikinci kuralı kullanacağız:

17		1	8	15
	5	7	14	16
4	6	13	20	
10	12	19	21	3
11	18		2	9

ŞEKİL 22

21'in olması gereken yerde 16 var. Dördüncü kurala uyarak, 21'i 20'nin altına koyuyoruz:

17		1	8	15
	5	7	14	16
4	6	13	22	
10	12		3	
11		2	9	

ŞEKİL 23

22'yi de koyduk. 23 dışarı çıkmak istiyor. O sıranın sol başına gitsin. 24'ün yeri belli... 25'i koyacak tek yerimiz kaldı, üçüncü kurala göre en alt sıranın ortasına gitmeli:

25 (dışarda)

17	24	1	8	15
23	5	7	14	16
4	6	13	20	22
10	12	19	21	3
17	18	25	2	9

ŞEKİL 24

Böylece 5x5'lik bir sihirli kare elde ettik. Yukarıdaki 4 kurala uyarak, 7x7, 9x9, 11x11, hatta 1987x1987'lik sihirli kareleri elde edebilirsiniz, yeter ki n tek sayı olsun.

Üçüncü kurala bir kez daha bakalım. Üçüncü kurala göre, yukarı çıkan sayı aşağıya geliyor. Yani üst sınır çizgisinin alt sınır çizgisiyle eşleştiriyoruz. Aynı şeyi sol ve sağ kenarlar için de söyleyebiliriz:

A	18	25	2	9	11	B
17	24	1	8	15	17	
23	5	7	14	16	23	
4	6	13	20	22	4	
10	12	19	21	3	10	
11	18	25	2	9	11	C

ŞEKİL 25

Önce sağ ve sol kenarları, yani AD kenarıyla BC kenarını eşleştirelim:

24	1
AB	
17	15
23	16
4	22
10	3
11	9
DC	

ŞEKİL 26

AB	17	24
15	8	1
16	14	7
22	20	13
3	21	19
9	2	25

Bu silindiri biraz döndürelim:

AB		
15		17
8	1	24
14	7	5
20	13	6
21	19	12
2	25	18

ŞEKİL 27 ve 28

Böylece (2, 3, 4, 5), (6, 7, 8), (9, 10), (11, 12, 13, 14, 15), (16, 17), (18, 19, 20) ve (21, 22, 23, 24) sayıları birbirinin çaprazına geldiler. Şimdi AB ve DC kenarları, yani silindirin alt ve üst kenarlarını eşleştirelim:

18		
24		11
5		17
25	1	7
14		15
8		9
2		

ŞEKİL 29

bu tekerlekte (1, 2, 3, 4, 5), (6, 7, 8, 9, 10), (11, 12, 13, 14, 15), (16, 17, 18, 19, 20), (21, 22, 23, 24, 25) sayıları birbirinin çaprazına geldiler. Matematikte tekerlekler çok önemlidir ve onlara özel bir ad veririz: TORUS. Bir arabanın 4 torusu vardır.

...

New York'ta elektrikler kesilmiş, bir matematikçi yürüyen otomatik merdivenlerde saatlerce kalmış. □

"Discours de la methode" 250 Yaşında...

Descartes'in ünlü eseri "Discours de la methode...." (Yöntem Üzerine Konuşma) bu yıl 250 yaşında; düşünceyi aydınlığa yaymaya başlayalı tam 250 yıl olmuş. 250. yıldönümünü biz de Dr. Mehmet Cemil Uğurlu'nun bize gönderdiği dizelerle kutluyoruz. B.S.

"YÖNTEM ÜZERİNE KONUŞMA" (*)

René DESCARTES'in Anısına

Ey düşünceyi aydınlatan
Ve bilimde gerçeği anlatan
Anıtsal akıl
Beş milyar yıldır evrende
Dolanır gezegenimiz
Ve biz
O, yazmadan önce
Sanki boşuna yaşadık üzerinde
Dört milyon yıldan beri
Matematikten psikolojiye
Her şey bütünleşir içinde
Kuşkuyla başlar ilkin
Söyler usun kurallarını
Ve ulaşır aydınlığına düşüncenin.

(*) René DESCARTES: Discours de la methode pour bien conduire sa raison et chercher la verité dans les sciences. Paris, 1637.

DAHA DAHA İYİYE

Geçtiğimiz ay yaşadığımız dağıtım engelini aşmanız-aşmamız sevindirici olduğu kadar da düşündürücü... Günden güne tekelleşen yaşamın -her alanda ve konuda- somut bir örneği...

Bu engeller aşılanacaktır hepberlikte... 77. sayıdaki -Türk-İslam Sentezi- İ. Tekeli'nin yazısını çok beğendim. Bu konunun daha geniş irdelenmesini bekliyorum.

79. ve 80. sayıya yeni bir alanda derinlemesine bilgilendim. Bu tür konuların gittikçe kurumaya, daha doğrusu kurutulmaya yüz tutan bilim dünyamıza birer katkı olduğunu sanıyorum.

81. sayıdaki gibi (Abidin Dino'nun Sanat-Yaşam Treni) özgün örneklerin çoğalacağını ummaktayım.

Ali Nesin'in yazılarını her sayıda dört gözle bekler oldum. Tiryakisiyim desem yeri...

Artan başarılar dileğiyle, sevgiler ve saygılar...

Mutahhar Aksarı
Kırıkkale

XXI. Yüzyılın Toplumuna Doğru Beşinci Kuşak Bilgisayarlar

Doç. Dr. Osman Sevalıoğlu (*)

Beşinci Kuşak Bilgisayarların izleri hemen herkesin hayatında kendini gösterecektir. Konu aslında yirmibirinci yüzyılın bilişim toplumunun yaratılması konusudur. Endüstri devrimi ile mekanik kol gücünü makinalara terkeden insan, bilişim devrimi ile de beyin gücünü makinalara terketmeyi planlamaktadır

Japonlar tarafından 1982 yılında başlatılan Beşinci Kuşak bilgisayar projesi tüm dünyada giderek artan bir ilgi uyandırmıştır. Bu proje sonunda alışılmış bilgisayarlardan temelde farklı, "Beşinci Kuşak Bilgisayarlar" adında yeni bir bilgisayar modeli geliştirilmesi planlanmıştır. Projenin başlamasından, özellikle Kasım 1984 tarihinde Tokyo'da yapılan Beşinci Kuşak Bilgisayar Sistemleri Konferansından sonra basın ve literatürde bu konudaki yazılar artmıştır. Avrupa ve Amerikan bilgisayar Endüstrileri yürütülen projeden tedirginlik duyarak, kendilerine yeni araştırma-geliştirme stratejileri saptamaya yönelmişlerdir.

PROJENİN BAŞLANGICI

1970'lerin sonlarından itibaren dünyada yaşanan ekonomik kriz diğerlerinde olduğu gibi bilgisayar endüstrisinde de kendisini hissettirmiştir. Yaşanan kriz sonucunda ticari rekabet artmış, gelişmiş ülkelerin teknolojik ürünlerden elde ettikleri gelirlerde azalma olmuştur. Bu ticari rekabet ortamı içinde, Japonya pazar payını genişletebilmek ve sektörde yüksek teknoloji öncülüğünü ele geçirebilmek amacıyla yaklaşık 10 yıl sürecek Beşinci Kuşak Bilgisayar geliştirme projesini planlamıştır.

Projenin ilk düşünceleri 1979 yılında Tokyo Üniversitesi'nden Prof. Tohru Moto-oka tarafından yürütülen araştırma sonucunda ortaya atılmıştır. Bu araştırmanın sonuçları 1981 yılında bir raporla MITI'ye (Japon Ulusla-

rası Ticaret Bakanlığı) sunulmuştur. Bu rapora dayanarak 1982 yılında ICOT (Yeni Kuşak Bilgisayar Teknolojisi Enstitüsü) kurulmuş ve projeye başlanmıştır.

BİLGİSAYAR KUŞAKLARI

Bilgisayarlar zaman içinde gösterdikleri teknolojik gelişmeye bağlı olarak "kuşak" adı verilen dönemlerle anılmaktadırlar. İlk kuşak bilgisayarlar 1946 yılında ortaya çıkmıştır. Bu kuşakta tamamen lambalar kullanılmıştır. Hacimleri ve ağırlıkları çok fazla, fiyatları yüksek, işlem hızları düşüktür.

1950'lerin başında transistörün geliştirilmesiyle birlikte ikinci bilgisayar kuşağına geçilmiştir. Bu kuşak da bugünkülere oranla oldukça ilkelidir.

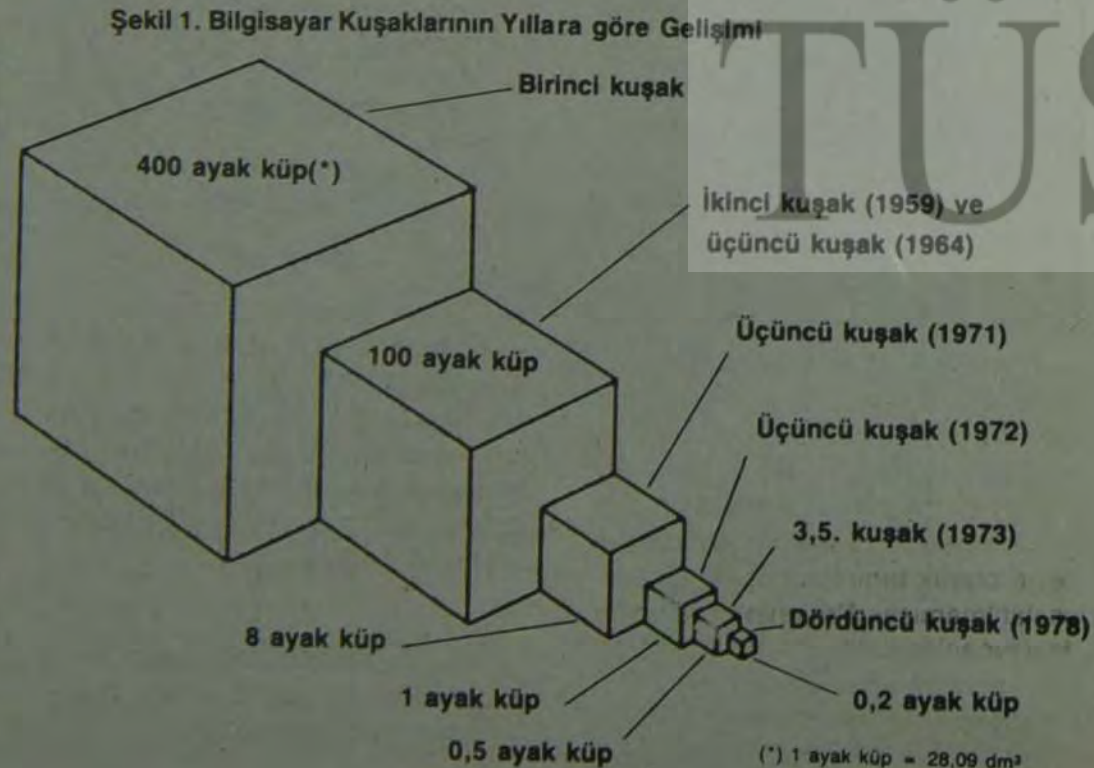
1964-1981 arasında Tümlüşük (entegre) devre teknolojisindeki gelişmelerden yararlanılarak üretilen üçüncü kuşak bilgisayarlar ortaya çıkmıştır.

1982 yılından itibaren Çok Büyük Çapta Tümlüşük Devre (VLSI) teknolojisine göre üretilmiş Dördüncü Kuşak bilgisayarlar piyasaya sürülmüştür. Bu kuşak bilgisayarlar da boyutlarda ve ağırlıkta önemli oranda küçülme, fiyatlarda düşme, işlem hızlarında ve bellek kapasitelerinde inanılmaz artışlar sağlanmıştır.

Kuşaklar boyunca bilgisayarların fiziksel boyutlarında görülen küçülmeler Şekil 1'de gösterilmiştir. Bu şekildeki 3,5 Kuşak adı verilen kuşak, 3. ve 4. Kuşaklar arasında yer alan 1973 yılından sonra ortaya çıkan bir ara kuşaktır.

İlk dört kuşak bilgisayarlar daha çok donanım teknolojisindeki gelişmelerle tanınıyorlardı. Beşinci Kuşak Bilgisayarların en belirgin özellikleri ise yazılım tekniklerinde, özellikle yapay us konusunda gösterdikleri gelişmeler olacaktır.

Bilgisayar kuşaklarının zaman içindeki gelişimi, ve ortaya çıkan modeller Tablo 1'de gösterilmiştir.

(*) Doç. Dr. Osman Sevalıoğlu, ODTÜ Elektrik, Elektronik Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi

PROJENİN AMAÇLARI

Beşinci Kuşak Bilgisayar Projesi, bilgisayar bilimleri kapsamında yürütülen araştırmalardan oluşmaktadır. Proje, kısaca insan-makina ilişkisi adı verilen bilgi alışveriş işlemlerinin insan davranışına daha yakın, yani daha akıllı, daha kolay, ve hızlı bir şekilde yapılabilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi, bilgisayar bilimlerine bağlı alanlarda birtakım teknolojik gelişmelerin sağlanabilmesine bağlıdır. Bu gelişmelerin, özellikle VLSI tasarımı, bilgisayar mimarisinde, yazılım mühendisliğinde, yapay usda, veri tabanı yapılarında olacağı bellidir.

gulama stratejisi, bu yön doğrultusunda mümkün olabildiği kadar ilerlemek ve birtakım kısa vadeli teknolojik geliştirmeleri sağlamak ve bunları ticari uygulamaya koymaktır. Bu özelliğinden dolayı birtakım kimseler bu projeyi "amaçlarını araştıran proje" olarak da nitelendirmektedirler.

Projenin değerlendirilmesi konusunda mühendis ve bilim adamları arasında iki farklı görüş vardır. Bu görüşlerden birincisine göre konu tamamen Japonya'nın milliyetçilik anlayışından kaynaklanmaktadır. Yapılan çalışmalar ticaridir, büyük ölçüde Japonya'nın dünya bilgisayar pazarını ele geçirme amacına yöneliktir.

Tablo 1. Bilgisayar Kuşakları

Kuşak	Birinci	İkinci	Üçüncü	Dördüncü
Yıllar	1946-56	1957-63	1964-82	1982-89
Örnekler	Eniac Edvac Univac IBM 650	NCR 501 IBM 7094 CDC 6600	IBM 360 IBM 370 PDP 11 SPECTRA 70 HONEYWELL 200 CRAY I ILLIAC IV CYBER 205	CRAY XMP IBM 308 AMDAHL 580
Donanım	Lamba, Katot tüp	Transistör, Manyetik Çekirdek bellek	Entegre devreler, yaniletken bellekler Manyetik diskler, Minibilg. Mikrobilg.	Dağıtılmış sistemler, VLSI, Bubble bel. Optik disk, Mikrobilg.
Yazılım	Makina dili	Üst düzey diller: Cobol, Algol, Fortran	Çok üst düzey diller Paskal işletim sistemi, Yapısal programlama, LISP, CAD/CAM	ADA, C, Uzman sist., Amaç- yönelik diller
sistem özellikleri	2 KB bellek 10 K-ilem/ saniye	32 KB Bel. 200 K-ilem/ saniye	2 MB Bel. 8 M-ilem/ saniye	8 MB Bel. 30 M-ilem/ saniye

Araştırmaların bu kadar geniş çapta ve fazla alana yayılmış olması proje amaçlarının tam olarak anlaşılmasını güçleştirmektedir. Daha önceki Japon araştırma projelerinin aksine, Beşinci Kuşak Bilgisayar Projesi tam ve kesin olarak tanımlanmış bir amaçla başlatılmamıştır. Projenin uzun vadedeki amaçları hakkında çok az şey ortaya konulmuştur. Amaçların daha kesin olarak belirlenmiş kısmı sadece araştırmaların yönüdür. Projenin uy-

İkinci görüşe göre ise, konu tüm insanlığın ulaştığı uygarlık düzeyi ile ilgilidir, kazanılan başarılar Amerika'nın Apollo Ay Projesinde olduğu gibi, tüm insanlığın malıdır. Bu nedenle, Beşinci Kuşak bilgisayar projesinin amaçlarının değil tümünün, yarısının başarılması bile, bilgisayar teknolojisinde önemli bir atılım yapılmasını sağlayacaktır.

Beşinci Kuşak bilgisayar projesinin ana amaçları kabaca aşağıdaki beş

grupta toplanabilir.

Bilgi (Veri değil) tabanları
Bilgi Tabanlarında sorgulama
Doğal dillerle bilgisayar kullanımı
Yapay us
Uzman sistemler
Akıllı arabirimler

BİLGİ TABANLARI

Beşinci Kuşak bilgisayarlarda kullanılacak veri tabanları günümüzde kullanılanlardan yapı ve kullanım ilkeleri bakımından oldukça farklı olacaktır. Karıştırılmalarını önlemek amacıyla bu tabanlardan ikincisi bilgi tabanı olarak adlandırılmaktadır. Bu iki yapının ilkeleri arasındaki temel farklar şöyle açıklanabilir. Bir veri tabanının kullanıcı tarafından önceden saptanmış belli bir yapısı vardır. Bu yapı içinde aynı tür veriler belli bir düzende yerleştirilmiştir.

Bir bilgi tabanında ise önceden belirlenmiş bir yapıya göre düzenlenmemiş birtakım gerçekler (bilgiler) bulunur. Bu bilgiler birbirinden oldukça izole edilmiş durumdadırlar. Bilgiler arasında nasıl bir ilişki kurularak sorgulama yapılacağı tanımlanmamıştır, tamamen kullanıcıya ve işinin özelliklerine bırakılmıştır. Buna karşılık bir veri tabanında, veriler arasındaki ilişkiler için en başında tanımlanmış durumdadır.

Veri tabanları ile bilgi tabanları arasındaki ikinci önemli fark da, bunlardan ilkinde bilginin tüm kapsamı ile tabanda saklanması, ikincisinde ise bilginin çoğunluğunun tabanda saklanmak yerine, saklı temel bilgiler (gerçekler) kullanılarak "türetilir" olmasıdır.

Bilgi tabanlarına bir örnek vermek anlaşılmasını sağlamak bakımından yerinde olacaktır. Burada verilen örnekteki yapıyı veri tabanları kullanarak gerçekleştirmek mümkün değildir. Öte yandan, aynı yapı bir bilgi tabanı kullanılarak kolayca gerçekleştirilebilir.

Bir ailedeki fertler arasındaki akrabalık ilişkilerinin bir bilgi tabanına doldurulması ve kullanılması istenmiş olsun. Bu akrabalık ilişkileri şöyle gösterilebilir:

EBEVEYN	ANA	BABA
EŞ	KOCA	HANIM
ÇOCUKLAR	ERKEK ÇOCUK	KIZ ÇOCUK
AMCA	TEYZE	KUZEN

Bilgi tabanına önce birtakım temel gerçekler doldurulmakta, daha

sonra da bu gerçekler kullanılarak istenilen diğer bilgilerin türetilmesine yarayan birtakım bilgi türetim kuralları tanımlanmaktadır. Örneğin "Ahmet Ali'nin babasıdır" gerçeğinin bildirilebilmesi için (BABA AHMET ALI) yazılması yeterlidir. Benzer şekilde "Ali Mustafa'nın kardeşidir" gerçeği (KARDEŞ ALI MUSTAFA) şeklinde yazılabilir. Bu tür bir gerçekler dizisinin tamam olması gerekli değildir. Yani, eksik olan bilgiler diğerleri kullanılarak türetilbilmektedir. Bu şekilde tanımlanmış bir gerçekler dizisi aşağıda verilmiştir.

(BABA	AHMET	ALI)
(KARDEŞ	ALI	MUSTAFA)
(KARDEŞ	MUSTAFA	MEHMET)
(HANIM	AYŞE	ALI)
(ANNE	AYŞE	FATMA)
(ERKEK	ALI)	
(KADIN	FATMA)	

Bilgi tabanının hazırlanmasında bundan sonraki işlem ise yukarıdaki bilgi elemanları arasındaki bilgi türetim kurallarının tanımlanmasıdır. Bu işlem için bilgisayar programlama dillerinde kullanılan IF-THEN (EĞER BU BÖYLEYSE-O ZAMAN ÖTEKİ DE ŞÖYLE) mantıksal takımları kullanılmaktadır. Örnek olarak şu basit bilgi türetim kuralı verilebilir.

EĞER (KOCA X Y) O ZAMAN (HANIM Y X)

Yani eğer, X isimli kişi Y'nin kocası ise, aynı zamanda Y de X'in hanımıdır. Bu tip ilişki kurallarında gerçek isimler yerine X, Y gibi sembolik isimlerin kullanılmasının nedeni, kuralların genel olmasını sağlayabilmek içindir. Bu kurallar, daha sonra gereksinim duyulabilecek her türlü sorgulama için bilgi tabanının kolaylıkla kullanılabilmesini sağlar. Yukarıdaki örnekte verilen gerçekler için şu bilgi türetim kuralları ortaya konulabilir.

EĞER (KOCA X Y) O ZAMAN (HANIM Y X)

EĞER ((EBEVEYN X Y) VE (ERKEK X)) O ZAMAN (BABA X Y)

EĞER (KARDEŞ X Y) O ZAMAN (KARDEŞ Y X)

EĞER (EBEVEYN X Y) VE (ERKEK KARDEŞ Z X) O ZAMAN (AMCA Z Y)

Yukarıdaki gerçekler ve bilgi türetim kuralları kullanılarak binlerce kombinasyonda yeni bilgiler türetilbilir.

BİLGİ TABANLARINDA SORGULAMA

"Sorgulama" tabanda bulunan ve

tanımlanan bazı koşulları sağlayan bir bilginin, eğer varsa, bulunması işlemidir. Bu amaç için tabanda bulunan tüm bilgiler tanımlanan bilgi türetim kuralları kullanılarak taranır, ve istenilen koşulları sağlayanları listelenir.

Bilgi tabanlarının iş hayatı ve devlet mekanizmasının işleyişine getireceği kolaylıkları gösterebilmek için aşağıdaki örnekleri vermek yeterli olacaktır.

(LİSTELE X ANKARA'DA OTURAN X) VE

(ERKEK X) VE (KITLERDE ÇALIŞAN X) VE

(50 YAŞINDAN YUKARI X) VE (TEKNİK PERSONEL X)

Yukarıdaki sorgulama sonucunda KIT'lerde çalışan, Ankara'da oturan, 50 yaşından yukarı, erkek teknik personelin listelenmesi yapılacaktır.

DOĞAL DİLLERLE BİLGİSAYAR KULLANIMI

Günümüz bilgisayarlarına bir emir veya bir bilgiyi verebilmek için önce onun dilini öğrenmek, ve girilecek bilgiyi bu dilde hatasız olarak iletebilmek gerekmektedir. Bu işlem için birtakım yapay bilgisayar dilleri geliştirilmiştir. Bu dillerin öğrenilmesi kolay değildir, belli bir teknik düzey gerektirir, zaman alır. Kullanılan işletim sistemi dili de doğal bir dil değildir, birtakım katı kuralları vardır. Yapılan basit bir harf hatası bile işlemlerin başarısız olması için yeterlidir.

Doğal dillerle bilgisayar kullanımı, bu dilleri öğrenebilmek için zamanı, veya yeterli bilgi birikimi olmayan kişilerin kolaylıkla bilgisayar kullanabilmelerini sağlayacaktır. İlk bakışta çok cazip görünen bu konunun pratikte hâlen çözülememiş birçok yönü vardır. Doğal diller kuralıdır, fiil çekimlerinde birçok istisnalar vardır. Bu kuralıların her dil için farklı olması konuyu daha da karmaşıktır. Bu kuralıların bilgisayara öğretilmesi mümkün olsa bile, bunun her dil için ayrı ayrı, ve kısa dönemde gerçekleştirilebileceği söylenemez. Kuralıların nedeni ile geliştirilmesi gereken yazılımlar oldukça karmaşık mantık yapısında ve büyük hacimde olacaktır.

Beşinci Kuşak Bilgisayarları içinde ilk aşamada geliştirilmesi beklenen ürünlerden birisi doğal dillerle, tercüme ve daktilo yapabilen aygıtlardır. Bu aygıtlardan ilki İngilizce-Japonca ve

Japonca-İngilizce arasında konuşmayı anlayacak ve anında tercüme yapabilecektir. İkinci aygıt ise konuşmayı anında anlayarak daktiloda yazacaktır.

Doğal dillerle bilgisayar kullanımı probleminin önemli bir bölümü de bilgisayarlara insan sesi ile giriş yapılabilmesi konusudur. Doğal dillerle bilgisayar kullanmak isteyen bir insan, bu işlemi genellikle konuşarak yapmak ister. ABD'de birçok araştırma merkezinde üzerinde uğraşılın bu konunun da halen çözülememiş birçok yönü vardır.

Konuşma, zaman içinde ardarda dizilen, hece adı verilen kesikli seslerden oluşur. Bu seslerin herbirinin doğal dilde bir veya birden fazla harften oluşan bir karşılığı vardır. Bu hece sesleri, konuşan kimsenin gırtlak yapısına, hatta o gün nezle olup olmasına göre değişebilir. Farklı kişilere aynı heceleri lehçe, diyalek, vücutça sakatlık gibi çok çeşitli nedenlerle farklı olarak söyleyebilirler.

Bu konuda bir başka önemli zorluk da hecelerle sözcükler arasındaki boşluğun konuşma dilinde hemen hemen aynı uzunlukta olmasıdır. Bu nedenle, konuşmacı eğer sözcük aralarında özellikle bekleyerek ağır ağır konuşmuyorsa, bilgisayar bu boşlukları yanlış algıyabilmektedir.

YAPAY US

Tam olarak tanımlanmamış olmasına rağmen, "yapay us", insan gibi kavrayabilen, değişen durumlara karşı dinamik kararlar alabilen, algılayabilen, öğrenebilen ve hatırlayabilen, bir sistem olarak tanımlanabilir.

Yukarıda tanımlanan özelliklerden herbirinin gerçekleştirilebilmesi başlı başına bir araştırma konusudur. Yapay us konusundaki gelişmelerin hemen tümü son 15-20 yıl içinde olmuştur. Konu yenidir, bugünkü bilgisayar teknolojisi ile çözülemeyen, bilinmeyen yönü çoktur. Amerika'da birçok Üniversitede yapay us konusunda giderek artan bir şekilde araştırmalar yapılmaktadır. Yapılan çalışmaların ana amacı, mikroelektronikteki gelişmelerle ulaşılan yüksek bilgi-işlem hızını yapay us algoritmaları ile birleştirerek hızlı ve akıllı sistemler ortaya çıkarmaktır. Üretilcek yazılımların son derece karmaşık, ileri düzeyde mantık kodları içeren, yüzbinlerce komuttan oluşan programlar olacağı

açıktır.

Yapay us üzerinde en çok araştırma yapılan konulardan birisi de yapay öğrenmedir. İnsan beyninin nasıl öğrenebildiği günümüzde hâlâ bir sırdır. Bu konuda yapılan araştırmalar ve elde edilen bulgular günümüzde yetersiz bir düzeydedir. Öğrenme için yapılan benzetişimler çoğunlukla ilkel, işlevlerini tam olarak modelleyebilmekten çok uzaktır.

Yapay öğrenme, tıpkı insanlardaki öğrenme olgusuna benzer bir şekilde bilgisayarın dışarıdan verilen belli bir "uyarım"a, yani giriş sinyali karşısında kendini eğitebilmesini amaçlamaktadır. Yapay uslu bir bilgisayara bir konuyu öğretme işlemine "oyunun kuralları" ve amaçlarının tanımlanması ile başlanır. Bu noktada verilen bilgiler tümüyle kurallarla ilgilidir. Bu kuralların akıllıca kullanım şekli, yani deneyimler bu aşamada verilmez. Oyunu kazanabilmesi için ne gibi taktik ve stratejiler uygulaması gerektiği (tıpkı hayat okulunda olduğu gibi) öğretilmez. Daha sonra, eğitim seansları ile bilgisayar defalarca aldatılarak oyunu kaybetmesi ve her oyundan kendisine birtakım yeni stratejiler ve deneyimler çıkarması sağlanır. Sonunda, tüm taktik ve stratejileri öğrenen bilgisayar artık yenilmemeye başlar.

UZMAN SİSTEMLER

Beşinci Kuşak bilgisayar sistemlerinin temel taşlarından birisi de uzman sistemlerdir. Japonların bilgisayar pazarından en çok pay almayı bekledikleri sistemlerden birisi budur.

Uzman sistemler, belli bir teknik konuda problem çözmek, doğru kararlar vermek üzere programlanmış bilgi tabanına dayalı akıllı sistemlerdir. Daha teknik bir tanımla, uzman sistemler, bilgi tabanları üzerine kurulu yapay uslu karar verme sistemleridir.

Günümüzde bilinen en önemli uzman sistem, tıp alanında kullanılan "Hastalık Tanı Sistemi"dir. Bu sistemin bilgi tabanında çeşitli hastalıklar hakkında doğruluğu tüm doktorlar tarafından kabul edilmiş, yani yılların deneyimleri sonucu ortaya çıkmış birtakım tıbbi gerçekler bulunmaktadır. Bu gerçekler ve aralarındaki bilgi türetim kuralları kullanılarak hastalıklar arasında çeşitli ilişkiler kurulmaktadır. Daha sonra da bu ilişkiler yardımıyla, bir hastanın gösterdiği emareler uzman

sisteme verilmekte, hastalık tanınmakta ve tedavi yöntemleri ortaya çıkarılmaktadır. Verilen bulguların yeterli olmaması durumunda uzman sistem birtakım ilave test ve tahliller yapılmasını önermektedir.

Yukarıda anlatılan tür bir uzman sistemin geliştirilebilmesi için hertürlü hastalık gerçeğinin ve aralarındaki ilişkilerin programlanabilmesi gerekmektedir. ABD'de kullanılan bazı uzman sistemler doktorlar ve yapay us programcılarının yaklaşık 10 yıl kadar birlikte çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştır.

Uzman sistemlerle Beşinci Kuşak Bilgisayarlarının bu kadar içiçe düşünülmelelerinin nedeni, bu sistemlerin gerektirdiği yüksek işlem hız ve bellek kapasitesi gibi özelliklerin ancak bu kuşak bilgisayarları ile sağlanabileceğinin öngörülmüş olmasındandır. Japonlar tarafından geliştirilecek uzman sistemler büyük bir olasılıkla sadece kendi model bilgisayarlarda kullanılabilir özellikte olacaktır. Bunun başlıca nedeni bu uzman sistemleri kullanmak isteyen kullanıcıların yazılımla birlikte gerekli donanımı da satın almak zorunda kalmalarını sağlamaktır.

AKILLI ARABİRİMLER

Kelime anlamıyla "arabirim", iki sistem arasındaki bağlantıyı, yani bilgi iletişimini sağlayan parçadır. Bilgisayar teknolojisinde ise arabirim yada, daha doğru bir deyişle, insan-makina arabirimi, insanlarla bilgisayarların birbirlerini hatasız, hızlı ve kolay bir şe-

kilde anlayabilmelerini sağlamak üzere geliştirilmiş aygıtlardır. Örnek olarak, ekranlar, klavyeler, satır yazıcılar, uyarı sesi çıkaran birtakım aygıtlar gösterilebilir.

Günümüz bilgisayar teknolojisindeki hızlı gelişmelere belki de en az ayak uydurabilen aygıtlar arabirimlerdir. Karşılaşılan sorunlar saymakla bitmeyecek kadar fazladır. Arabirimler genellikle kullanıcıya, yani insana uyum göstermek yerine makineye uyum gösterecek şekilde tasarlanmıştır. Kullanılmaları genellikle zordur, uzmanlık gerektirir. Bilgi veya komut girişi işlemleri ancak klavye gibi kullanımı zor, yavaş bir birim aracılığıyla yapılabilir.

Girişte olduğu gibi, çıkış işlemlerinde de önemli sorunlar vardır. Elde edilen sonuçlar, sayfalar dolusu çıktı kağıtlarına basılır ve kullanıcı bu sayfaların üzerindeki rakamlar arasında kaybolur. Kaldı ki, insan algılama ve anlama yeteneği genellikle şekilsel bilgilere çok daha yatkındır. Adından da anlaşılacağı gibi, bilgisayarlar (kompüterler), ilk tasarım amaçları olarak sadece hesap yapmak, yani rakamlarla uğraşmak üzere geliştirilmiş makinelerdir. İşlevleri arasında konuşulan cümleleri anlamak, sonuçları konuşarak ve şekli çizerek bildirmek yoktur.

Bilgisayar tarafından üretilen, anlamı ilk bakışta belli olmayan, ancak birtakım el-kitaplarına bakıldıktan sonra çözülebilen garip mesajların sayısı az değildir. Her bilgisayar programcısının odasında bilgisayar mesajlarının anlamını açıklayan ve makineyle ilişkili kurulmasını uzun uzun anlatan bir

sürü kitap bulunur. Teknik düzeyleri ve hacimleri nedeniyle, bu kitapların okunması genellikle zordur, uzmanlık gerektirir. Gelişen her yeni makina modeli ile birlikte, bu kitapların eskisinden daha fazla ve daha kalınları ortaya çıkar. İyi bir bilgisayar programcısı bu kitapları okuyarak fazla kod ezberleyebilen kişidir.

Beşinci Kuşak Bilgisayarların giriş ve çıkışları çok daha akıllı arabirimler aracılığı ile yapılacaktır. Bu makinalar yazı veya konuşma şeklinde doğal dillerle kullanılabilirlerdir. Girişler doğal dillerle, sesle veya şekille olabilecektir. Bilgisayara bir cismi öğretebilmek için çoğu zaman onun resmini veya kendisini göstermek yeterli olabilecektir. Bu şekil yardımıyla bilgisayar tarafından cismin üç boyutlu her türlü geometrik özelliği kolayca çıkarılabilecektir.

Bilgisayar tarafından elde edilen sonuçların hemen tümü grafik şeklinde gösterilebilecektir. Bilgisayar Destekli Tasarım ve İmalat (CAD/CAM) yazılımları daha Beşinci Kuşak Bilgisayarlar ortaya çıkmadan piyasaya sürülmüştür.

BEŞİNCİ KUŞAK BİLGİSAYARLAR NELER GETİRECEK?

Beşinci Kuşak Bilgisayarların izleri hemen herkesin hayatında kendini gösterecektir. Konu aslında yirmibirinci yüzyılın bilişim toplumunun yaratılması konusudur. Endüstri devrimi ile mekanik kol gücünü makinalara terkeden insan, bilişim devrimi ile de beyin gücünü makinalara terketmeyi planlamaktadır.

Beklenen uygulamalardan ilki endüstriyel otomasyonda olacaktır. Fabrikalarda yüksek dillerle denetlenen robotlar kullanılmaya başlanacaktır. Birçok can sıkıcı, tehlikeli, zararlı üretim faaliyeti bu aygıtlara yaptırılacaktır. Yapılan üretimler daha kaliteli daha hızlı ve daha ucuz olacaktır.

Büro otomasyonunda önemli gelişmeler olacaktır. Günümüzde bile, birçok büro bilgisayarlarla donatılmıştır. Posta işlemleri, yer ayırma işlemleri, dosyalama ve arşiv, bankacılık, para ödeme, vergi, gümrük, ithalat, ihracat ve diğer her türlü bürokratik işlemler bilgisayarlar yardımıyla hızlı ve hatasız olarak yapılacaktır. Ehliyet, pasaport vs gibi işlemlerdeki kuyruklar ortadan kalkacaktır.

Geliştirilecek bilgi ve veri tabanları bilimsel araştırma yapan araştırmacıların hizmetinde olacaktır. Bir araştırmacı dünyanın herhangi bir ülkesindeki bir bilgisayarın bilgi tabanındaki bir bilgiyi ücretini de yine bilgisayar aracılığıyla ödeyerek alabilecektir. Geliştirilen büyük boyutlu paralel işlemciler yardımıyla bugün çözülmemeyen birçok bilimsel ve mühendislik problemi çözülebilecek, meteorolojide, uçak mühendisliğinde daha hızlı, daha doğru hesaplamalar, tahminler yapılabilir.

Beşinci Kuşak Bilgisayarlar yardımıyla yazılım sektöründe de gelişmeler hızlanacaktır. Yazılımları yazma, test etme, hatalarını bulma işlemlerini önemli ölçüde kolaylaştıran servis yazılımları geliştirilecektir.

Giderek içinden çıkılmaz bir duruma gelen hava trafik kontrol işlemleri Beşinci Kuşak Bilgisayarlar yardımıyla

daha düzenli, ve hatasız yapılabilecektir. Uçakların kontrolü büyük ölçüde doğal dillerle yönetilen bilgisayarlar aracılığıyla yapılacaktır. İnsan faktöründen kaynaklanan hava trafik kazaları önemli ölçüde azalacaktır.

Beşinci Kuşak Bilgisayarların belki de en korkutucu uygulaması askeri alanlarda olacaktır. Hedefine kilitlenen, onu aldatan, onun aldatmasını yutmayan, sonuçta onu imha eden akıllı, güdümlü roketler en ileri düzeylerine ulaşacaklardır. Bu roketler değişen çevre koşullarını taktik ve stratejilerini dinamik olarak değiştirebileceklerdir. Bu silahlar karada, su altında, havada ve uzayda etkili olacaklardır.

Beşinci Kuşak bilgisayarlarının bir başka ilgi çekici uygulaması da tıp ve hukuk alanlarında olacaktır. Uzman, çok bilen, tecrübeli, doktor kavramı kalkacak, bunun yerine iyi bilgisayar, yani uzman sistem kullanan doktorlar ortaya çıkacaktır. Mümkün olan her türlü hastalık için tanı, tedavi işlemleri anında yapılabilecek, bulgular ilaçları ile birlikte çok kısa bir zamanda hastaya iletililebilecektir.

Hukuk alanında ise yasaların kapsandığı bilgi tabanları geliştirilerek, mümkün olabilen her türlü suç için gerekli müeyyideler anında ortaya çıkarılabilecektir. Bir davanın daha önceki benzerleri kolaylıkla bulunabilecek, bu şekilde aynı tip davalar için aynı cezaların verilebilmesi sağlanacaktır.

Herkes evindeki bilgisayardan o gün sinema, tiyatrolarda ne gibi programlar olduğunu, saat kaçta başladıklarını, tren, otobüs, uçak seferlerini, süpermarketlerdeki o günkü meyva ve et fiyatlarını öğrenebilecek, isterse sipariş veya yer ayırma yapabilecektir.

KAYNAKLAR

- 1/1 Tohru Moto-oka, Masaru Kitsuregawa "The Fifth Generation Computer" John Wiley and Sons, 1984.
- 1/2 L.R. Harris "Fifth Generation Foundations", Datamation, Sayfa 148-156, Temmuz 1983.
- 1/3 M. Baray, A. Doğan, F. Can "5. Kuşak Bilgisayar Sistemlerine Genel Bakış", 3. Türkiye Bilgisayar Kongresi, Sayfa 21-27.
- 1/4 M. Beynam, "Japonya ve Beşinci Kuşak Bilgisayar Projesi", Elektrik Mühendisliği, Cilt 30, Sayı 320-321, Sayfa 120-143, 1985.
- 1/5 "Next Generation", IEEE Spectrum, Özel Sayı, Kasım, Sayfa 36-72

Geçmiş Yinelenenebilir mi?

Hüray-Caner Fidaner

Bir filmi birçok kişi seyrederek, ancak her izleyici filmde aynı biçimde etkilenmez. Çünkü izleyicilerin farklı geçmişleri, farklı ruhsal yapıları, farklı kişilikleri vardır. Öte yandan, bir kişi bir filmi ikinci kez izleme fırsatı bulursa ilk izlemeden farklı bir süreç yaşar. Belki filmde yeni tadlar alır, belki de önce neden beğenmiş olduğunu kavrayamaz bile. Çünkü iki izleme arasında kişi yeni deneyimler yaşamıştır, artık o filmi ilk izlediğindeki kişi değildir.

Bu sürecin bir başka boyutu da kişilerin gösterim sırasında filmle, daha sonra da birbirleriyle iletişim kurmalarıdır. Bu etkileşim, sinema filmini cansız, selüloid bir şerit olmaktan çıkarır, canlı toplumsal bir olaya döndürür. Bir film, her seyirci için özel bazı anlamlar taşıdığı gibi, aynı seyircinin filmi her izleyişi de birbirinden farklı,

özgül olaylardır, yani aynı filmi iki kez seyredemezsiniz.

*Bir film,
her seyirci için
özel bazı anlamlar
taşıdığı gibi, aynı
seyircinin filmi her
izleyişi de birbirinden
farklı, özgül olaylardır,
yani aynı filmi iki kez
seyredemezsiniz.*

Bu etkileşim biçimi diğer sanat ürünleri için de geçerlidir. Aynı şiiri yirmi yaşında okumakla kırk yaşında okumak kuşkusuz tıpatıp aynı etkileri yaratmaz insanda. Her okuyuşta farklı

tatlar alınan şiirler yüz yıl sonra da okuyucu buluyorsa, bunlar büyük yapıtlardır. Yüz doksan yıl kadar önce doğmuş, yüz elli yıl önce ölmüş olan Puşkin'in şiirlerinin kişileri hala etkilemesi bunun bir örneğidir.

Tılsımın, Kuru Beni'de (*) tartışılan temel sorun da budur. Gazeteci karı-koca Dimitriyevlerin Puşkin Şiir Şenliğini izlemek üzere geldikleri Bol-dino'da her köşenin Puşkinle dolu olduğunu gözleriz: Çevredeki kişiler, köylüler, ziyaretçiler, sanatçılar hep birlikte ama herkes kendine göre büyük ozanı anmaktadır. Öncü bir tiyatro grubunun sahnelediği oyun, bize bütün bu törenlerin aslında geçmişin aynen yinelenmesi olmadığını, yapılanların bir tür sahneleme, öykünme olduğunu anımsatır. Puşkin yüce duyguları yaşamış ve en uygun biçimde onları anlatmıştır. Herkeste uyandırdığı ortak etki, bu duyguların evrensel insanı özüdür. Yeniden yaşanabilecek olan da bu duygulardır, Puşkin'in yaşamının yinelenmesi değil.

Aleksey Dimitriyev'in karısıyla Klimov arasında geçenler, bir bakıma Puşkin'in yaşamından bir kesitin aynen yinelenmesi yoluyla ozanın anılmasıdır. Ama Aleksey Klimovun düellosu yüz elli yıl önce Puşkin'in ölümüne yol açan düellodan çok farklı olacaktır. Aynı düello da iki kez yaşanmaz. Büyük sanatçıların insanlara öğrettiği, yaşattığı insani öz, duygulardır. Yani bir şiiri okurken, bir filmi seyrederken yeniden yaşanan şey, duygulardır, olaylar ise bir kez yaşanmış ve tarih olmuşlardır.

Güzel oyuncuların başarılı oyunları, seyirlik nitelikleri, göz kırpmadan izlenen kurgusu ve insani olanı tartıştığı felsefi öz ile Altın Laleyi hak etmiş olan Tılsımın, Kuru Beni, yılın hem en iyi, hem de üzerinde en çok durulacak filmlerinden biri olmaya aday. Bu filmi izleyin, hem de dikkatle izleyin.

(*) Tılsımın, Kuru Beni, (Hrani menya moi Talisman). Yön: Roman Balayan, Oyn: Oleg Yankovski, Tatyana Drobiç, 1986 SSCB yapımı (1987 İstanbul Sinema Günleri, Altın Lale Ödülü)

Tılsımın Kuru Beni, Yön. Roman Balayan

Öner Yağcı
TURNALAR

Server Tanilli

**Nasıl
bir
demokrasi
istiyoruz?**

ÇIKTI!

İrlandalı Dev Yazar Sean O'Casey ve A.S.T.'ın Sergilediği

"Silahşörün Gölgesi"

Ayşegül Yüksel

Sean O'Casey'in "Silahşörün Gölgesi"; AST oynuyor.

İlk olarak Dublin'deki Abbey Tiyatrosu'nda 1923'te sahnelenmiş olan "Silahşörün Gölgesi" adlı oyunun A.S.T. tarafından sunulmaya başlanması, ülkemizde "Juno ve Tavus" dışında kalan oyunların henüz oynanmamış olan ünlü İrlandalı yazar Sean O'Casey'i de gündeme getirdi.

O'Casey, bir kaç yüzyıl boyunca İngilizlere'nin yönetiminde ve İngiliz kültürünün egemenliği altında yaşamış olan İrlanda'da, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'ndan bağımsız,

ama ona koşut olarak 19 uncu yüzyılın sonuna doğru başlatılan İrlanda Edebiyat Hareketi'ne katkıda bulunmuş ve 1904'te Abbey Tiyatrosu'nda sergilenen oyunlarla süren İrlanda Ulusal Tiyatrosu anlayışı içinde güçlü yapıtlar vermiş iki büyük oyun yazarından biridir. J.M. Synge bu tiyatro hareketi içinde İrlanda'nın köy gerçeğini dile getirmiş, O'Casey ise kentte (Dublin'de) yaşayan yoksul halkın ve işçi sınıfının politik-toplumsal-kültürel konumunu sah-

neye çıkarmıştı.

1880'de doğan O'Casey dar gelirli Dublin'li bir ailenin sekizi çocuk hastalıklardan ölmüş- onüçüncü çocuğuydu. Sıkı ve hastalıklı bir çocuk olan O'Casey küçük yaşta trahoma mikrobi aldığından yaşamı boyunca görme sıkıntısı çekti. Bu nedenle düzenli bir eğitim alamadı, okumayı ancak onüç yaşındayken öğrenebildi. Büyük bir çabayla kendini eğitti; somut gerçekleri sağlam gözlerle sahip olanlardan daha iyi görebildiği noktaya ulaşana dek...

Sean O'Casey İrlanda Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın en çalkantılı dönemlerinden birinde yaşadı. Başlangıçta kendini bu savaşa kaynak olan "ideal"e adanmıştı. Sonra "çelişkileri" görmeye başladı... İrlanda ulusu görünüşte İngilizleri topraklarından atmaya yönelik bir "ulusseverlik"te birleşmiş gibiydi. En azından "bağımsız İrlanda" sloganı kimsenin dilinden düşmüyordu. Oysa insanlar kendi içlerinde kolayca bölünüyörlerdi. Katoliklerle protestanlar kavgaya tutuştuğunda bağımsızlık savaşı adına kurulan birlik bozuluyordu. Bağımsızlık savaşını yürüten örgütlerin içinde de yer alan işveren kesimi işçiyi sömürmeyi sürdürüyordu. "Romantik" önderlerin "idealist" çağrılarına kucak açarak savaşa katılan işçilerden ölmeyenleri kollarını ya da bacıklarını yitirdikten sonra işsiz ve güvencesiz kalıyorlardı. En kötüsü, İngilizlerin çoğunlukla denetim altına alabildiği ayaklanma eylemlerinde, olan sivil halka oluyor, kadınlar, yaşlılar, çocuklar yok yere ölüyorlardı. 1916'da Dublin'de yaşanan kanlı Paskalya Ayaklanması'ndan sonra O'Casey yurttaş olarak kesin tutumunu belirledi: İşçi sınıfına yüce "idealler"den önce "ekmek" gerekliydi. İrlanda insanı öncelikle, birbirine karıştırdığı politik-dinsel-ekonomik sorunlarını tek tek açık seçik olarak değerlendirip, düşünce ve davranış biçimlerini somut gerçekler doğrultusunda, duygusallıktan uzak bir yaklaşımla saptamalıydı.

O'Casey yapıtlarının hemen tümünde bu düşünceyi savundu. Yaşamındaki ve düşüncelerindeki çelişkileri göremeyen, ekonomik savaşımında da, bağımsızlık savaşında da disiplinli bir eylem sürdüremeyen, bu yüzden hep kim vurdunya giden Dublin'li yoksul insanları kafası karışık, ağır kalabalık, aşırı duygusal kişiler olarak çizdi. Bireysel, dinsel, ekonomik, politik konularda bir anda birbirine girebilen, buna karşın zor anlarda herşeyi unutup birbirine sahip çıkabilen, aşırı palavracı, çok se-

EDWARD ALBEE TÜRKİYE'DEYDİ

Uluslararası Tiyatro Enstitüsü'nün Türkiye Merkezi'nin 11-13 Ekim 1987 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlediği "Türkiye-U.S.A.-S.S.C.B. Tiyatro Sempozyumu"na çağdaş Amerikan tiyatrosunun büyük yazarlarından Edward Albee de katıldı. Daha çok bir "sohbet" ortamı yaratmayı amaçlayan Sempozyum'da Albee konuşmalarının arasına sıkıştırdığı keskin saptamalarla oturumların yıldızı oldu. İşte bir kaç:

"İki çeşit oyun yazarı vardır. İki yüzeysel gerçekleri süsleyerek sahneye çıkaran yazardır. Bu tür yazarlar "gerçeği" eğlence parklarındaki "güldüren aynalar" gibi yansıtır; bir başka deyişle, gerçeği çarpıtır ve "yarı-gerçek" durumuna sokarlar. İkinci tür yazar ise yüzeyde görünen gerçeği bozar ve "görünüş"ün altında yatan olgulara dürüstçe ayna tutar. Piyasada tutulan yazar yarı-gerçekler yansıtmaktan öteye gidemeyen birinci tür yazardır."

"Kirk dolarlık bilet alan seyirci sahneden kendisine yalan söylenmesini ister. Tiyatroya beş dolarlık biletle giren seyirci ise yalnızca ve yalnızca gerçeği ister."

"Sıradanlık tiyatrodan bir 'standard' oluşturmıştır. Bu nedenle 'sıradan' oyunların sahnede her zaman şansı vardır."

"Tiyatro aç bir yaratıktır. Gerçekten iyi bir oyun yazarı er ya da geç tiyatrodaki yerini bulacaktır."

"Tiyatronun gelişmesi için devlet yardımından önce insanların bilinçlenmesi önemlidir. İnsanlar tiyatroya öyle sahip çıkmalı ki devlet desteği gerekmeli."

"Tiyatronun işlevi nedir? Gerçeği yansıtmak. Öyleyse sansür olmamalı. Yalnızca "kış"lardan hoşlananların toplumsal baskısı da olmamalı."

"Tiyatro çok tehlikeli bir anlatım aracıdır. İzleyici sinema ya da TV'de gördüklerini hazmeder de aynı şeyler sahnede sunulunca kuzacak gibi olur. 'Yapaylık' etkileyicidir ama 'gerçek' her zaman daha etkileyicidir. Tiyatro seyirciyi kafasından ve yüreğinden vurmak için tehlikeyi göze almalıdır."

vimli, hem korkak, hem yürekli, hem çıkarıcı, hem de kolayca özveride bulunabilen, "ciddi olanı şakaya, şakayı ciddiye alan", kısacası baştan sona çelişkili konularda yaşayan bu insanların "trajikomik" boyutlarını tek tek işledi yapıtlarına. Oyun kişileri çoğunlukla, Dublin'de yoksul halkın barınması için birer ikiser odalık bömelere ayrılmış eski yapılarda içiçe yaşayan kadınlar, erkekler ve çocuklardı. O'Casey'nin oyunlarında ötekilerin arasından sıyrılıp öne çıkan kahramanlar yoktu. Yanyana getirildiğinde çarpıcı karşıtlıklar oluşturarak İrlanda insanının tüm renklerini yansıtan bir karşı-kahramanlar topluluğuydu sahneye çıkardığı.

O'Casey toplumcu dünya görüşüyle belirlediği "öz"ü, dramatik tiyatronun "biçim"ine benzersiz bir ustalıkla yerleştirmişti. İrlanda Ulusal Hareketi içinde verdiği, 1910'lar ve 20'ler İrlanda'sını dile getiren ürünlerin özünde "evrensel"i öylesine güçlü bir biçimde yakalamıştı ki, yirminci yüzyılın sonuna gelmiş olmamıza karşın, bu oyunlar pek çok ülkede soluk soluğa yaşanılan -yeni yazılmışcasına- dile getirilmektedir. Oyunların "biçim"i ise tiyatro yazma tekniklerinde zaman içinde gözlenen değişikliklere karşın -yeni yazılmışcasına- tiyatro tadı vermektedir.

Oysa 1920'lerin Abbey Tiyatrosu bağlamında çarpıcı serüvenler yaşamıştı, bu oyunlar; dördü geri çevrilmiş, 1923'te sergilenen "Silahşörün Gölgesi"nden sonra iki başarıyı "Juno ve Tavus" ile "Saban ve Yıldızlar" birbirinin ardından Abbey'in sahnesine çıkmıştı. Bu iki oyun tiyatroyu "iflas"tan kurtaracak düzeyde başarı kazanmış, O'Casey'nin ününü perçinlemiş, ancak onun İrlanda'ya küsmesine de neden olmuştur. Aşırı "milliyetçi" ve "dinci" grupların O'Casey'i İrlanda Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na, İrlanda'nın "idealler"ine ve İrlanda halkının erdemlerine gölge düşürdüğü savıyla suçlamalarına yol açan, yazarın işçi sınıfına olan yakınlığı nedeniyle Dublinli aydın takımının dudak büktüğü bu üç oyundan sonra O'Casey 1926'da İrlanda'yı terk etmiş, kendini İngiltere'ye sürgün etmiş, 1964'te noktalanan uzun yaşamı boyunca, yurdundan uzakta, ama hep İrlanda'yı yaşamış, hep İrlanda'yı yazmıştır. Bir sonraki oyununun da geri çevrilmesinden sonra O'Casey uzun yıllar oyunlarının Abbey Tiyatrosu'nda sahnelenmesine izin vermedi. Karşı-gerçekçi teknikleri de kullandığı daha sonraki oyunları arasında toplumcu tutumunu yansıtmayan "masalsı" yapıtlar da yer almaktadır. Son yapıtları içinde en ünlüsü ve en başarılısı 1949'da

yazdığı ve İrlanda taşıma işçilerinin 1913'teki grevini konu alan "Kırmızı Gül-ler"dir.

A.S.T.'ın sahnelediği "Silahşörün Gölgesi", İrlanda Cumhuriyet Ordusu (I.R.A.)'nın İngiliz yönetimine karşı açtığı savaşın Dublin'in büyük yapılarındaki bölmelerde tikiş tikiş yaşayan sivil halkın gündelik yaşamını nasıl etkilediğini gösterir. Ülkenin siyasal-toplumsal konumu içinde yaşanan bir dolu çelişkinin dile getirildiği oyunda I.R.A.'nın "silahşör"leri, ortaya koydukları çete eylemleriyle hem sivil halkı İngiliz polislerinin korkunç gece baskınlarına hedef yapmakta, bir yandan da "kurtarıcı" görünümüyle yoksul halkın "romantik" duygularını beslemektedirler. Öyle ki, çevresinde olan bitenle hiç mi hiç ilgilenmeyen, 'sanat için sanat' yapma kaygısındaki genç ozan bile -kendini tehlikeye atma pahasına da olsa- onun "saklanan" bir "silahşör" olduğunu sanarak çevresini "hayranlıkla" saran komşularına gerçeği söyleyemez. Gerçek "silahşörler" ise uğrunda savaştıkları halkı gereksizce ölüm sürükleyebilecek düzeyde sorumsuzdurlar. Öte yandan, çenesi düşük "silahşör hayranları", evlerinde bir silahşörün gizlendiğini, sırf böbürlenmek için, İngiliz polislerinin de kulağına gidecek biçimde sağa sola yaymadan edemezler. Güvencede olduğu zaman "yurtseverlik" konusunda bol palavra atan kimileri, İngiliz polisini karşılarında görünce dut yemiş bülbüle dönerler. Alınamayan haklar gizli dilekçelerle I.R.A.'ya bildirilir; bu belgeler baskın sırasında insanların başına dert olur. Genellikle korku "sevgi"ye üstün gelir; ama "sevgi"nin korkuya baskın çıktığı zamanlar da vardır. Kişisel çekişmeler zor durumlarda kolayca unutulabilir. O'Casey bu oyununda İrlanda insanının kafasındaki ve yüreğindeki kargaşayı tüm güldürücü yanlarıyla sahneye getirirken, yalın bir olaylar dizisi içinde Dublin'li sivil halkın "trajik" konumuna çok tutumlu bir yaklaşımla ve sahne üstünde oluşturduğu olağanüstü devinimle ulaşmaktadır.

Ülker Ince'nin çevirdiği, sahne tasarımı Serter Çetiner'in yaptığı, Rutkay Aziz'in hem yönetip hem de Erol Demiröz, Cezmi Baskın, Yaşar Akın, Koray Ergun, Jale Aylanç, Şebnem Erkekli, Nurhan Öznen, Recep Yener, Hakan Akın ve İbrahim Sezen'le birlikte oynadığı "Silahşörün Gölgesi" yapımı A.S.T.'ın son iki yıl içinde izlediğimiz en başarılı çalışması. Oyunun katıksız "dramatik" anlatımının hiç bozulmadan yorumlandığı bu yapımda çok özenli bir metin çalışması yapıldığı, O'Casey tiyatrosunun gündelik dile yansıyan şiirinin, "trajedi"yi beklenmedik bir anda koyulaştırırken "güldürü" nün sınırlarının bilincine çok iyi yarıldığı anlaşılıyor. Üstelik "gerçekçi" biçimde başarılı bir oyunculukla sergileniyor "Silahşörün Gölgesi." A.S.T. O'Casey gibi dev bir yazarın genç kuşaklara tanıtmakla önemli bir kültür hizmeti de vermiş oluyor. □

Ekim Devriminin Getirdiği Kültür ve Sovyet Bestecileri

Ahmet Say

7 Kasım 1987'de Büyük Ekim Devrimi yetmiş yıllık bir evreyi geride bırakmış bulunuyor. Genel tanımıyla bir üretim biçiminden yeni bir üretim biçimine sıçramak olan "devrim" kavramının tarihteki başlıca iki temsilcisi, 1789 Fransız Burjuva Devrimi ile 1917 Sosyalist Devrimi'dir. Tarihin doruk olgularından kabul edilen bu iki devrimin ideolojik, siyasal ve kültürel özü bakımından bilinen ayırtedici özellikleri vardır. Ama asıl ayırtedici husus, birincisinde burjuvazinin iktidarı ele almasıyla devrimin "tamamlanmış" olması, ikincisinde sınıfsız toplumun amaçlanması dolayısıyla devrimin "başlamış" bulunmasıdır.

İnsanlık tarihinin binlerce yıllık gelişim çizgisi içinde yetmiş yıllık bir zaman dilimi önemli sayılamaz. 1917'de başlamış olan özgün bir süreci bitmiş kabul ederek buna göre sonuçlar çıkartmak olanaklı değildir. Fransız devriminin gerçek değerlendirmesi ancak yüz yıl sonra yapılabilmiştir. Bu devrimden altmış yıl sonra, burjuva demokrasinin ilkelerini çiğneyerek imparatorluk heveslerine kapılan Louis Bonaparte'a bakılsaydı, devrimin boşuna gerçekleştirildiği düşünülürdü. Ekim Devrimi konusunda ise önümüzde duran gerçeklik, bir "dünya cenneti"nin yaratıldığına ilişkin düşler değil, yüzyılımızın başlarında Avrupa'nın en geri toplumu konumundaki bir ülkenin, şimdi dünyanın en ileri toplumlarıyla yarışan bir uygarlık düzeyine ulaşmış bulunmasıdır.

Kültür, toplumların tarihsel gelişimi içinde yaratmış olduğu, yararlandığı ve kendinden sonraki kuşaklara aktardığı maddi ve manevi değerler ve araçlar toplamı olarak tanımlanır. Nüfusunun dörtte üçünün okur yazar bile olmadığı bir toplumun kültürel gelişimi, geçmişin tüm insancıl değerlerine sahip çıkarak, onları özümleyip yeni sentezlere varmakla gerçekleş-

bilirdi. Yeni toplumun yaratılması, yeni bir edebiyatın, yeni bir sanatın, yeni bir anlayışla yepyeni bir insanın yaratılmasıyla somutluk kazanacaktı. Hem toplumun, hem bireyin yaygın ve derinlemesine başarılması gereken entelektüel gelişimi, belki de yüz yılı aşan bir zamanı kapsayacak görünümdeydi. Günümüzde bu alanda hangi düzeye geldiğini UNESCO istatistiklerinin doğruladığı rakamlarla örneklemek olanaklıdır: Tiyatro ve konser gibi sanat gösterilerine gidenlerin yıllık sayısı, ülkenin nüfusunu geçmektedir. Müzelere gidenlerin yıllık sayısı, nüfusun yarısı dolayındadır. Bir Sovyet yurttaşı yılda ortalama 18 kez sinemaya gitmektedir. Bu rakam, bir Amerikan vatandaşından üç kez, bir Fransız'dan altı kez fazladır. Bir yılda üretilen kitap sayısı, kişi başına sekizdir. Her aile, ortalama olarak dört gazete ve dergiye abonedir. 1917'den günümüze uzanan süreç gözden geçirirken, önemli bir noktanın birlikte değerlendirilmesi gerekir:

Ekonomik alanda olsun, kültür boyutunda olsun, toplumsal gelişimin tüm alanlarında sadece olağan özel sorunlarla karşılaşmış değildir. Bu süreç içinde çok yönlü engellerin çözümlenmesi zorunda kalındığı açıktır: Devrimin iç ve dış tehlikelere karşı korunması birincil bir görev olarak alındığı için, kaynaklar bu doğrultuda yönlendirilmiştir. Kısaca, ilk otuz yıllık dönemin tamamı, yeni bir toplum yaratma dönemi sayılamaz. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım, gelişmenin hangi ölçüde engellendiğini göstermeye yeter: Nazi ordularının saldırıları sonucunda 1.710 kent ve kasaba, 70.000 köy ve 6 milyon konut yakılıp yıkılmıştı. Naziler, 31.850 sanayi kuruluşunu, 65.000 kilometre demiryolunu, 4.100 tren istasyonunu yerle bir etmişler, 98.000 kollektif çiftliği, 1.876 devlet çiftliğini, 2.890 makina ve traktör istasyonunu yağmalamışlardı. Savaşta 50 milyona ulaşan can kaybının 20 milyonu Sovyet yurttaşındı.

Bu kaskatı tablo karşısında, "yaratıcı sanatçı çaba" denen eylemin gelişimini uçarı bir çizgide sürdürmesi beklenemezdi. Bu yüzden, ilk otuz yıllık dönemde oluşturulan kültür politikalarının sanatçıya neden sınırsız bir özgürlük tanıyamadığı anlaşılır bir olgudur.

Ekim Devrimi'nin Çarlık Rusya'dan üst düzeyde bir kültür mirasını devraldığı gerçektir. Bu mirastan da yararlanarak, edebiyatta, plastik sanatlarda, müzikte, opera, bale, tiyatro gibi sahne sanatlarında, özellikle devrimin ilk yıllarında sanatçılar sevinç ve coşkuyla öncü bir görev yüklenmişlerdir. Politika her şeyde olduğu gibi sanatın da üstündeydi, ama sanat, politikanın bir aracı olarak görülüyordu. Sonraki yıllarda sanat, toplumun bilinçlendirilmesinde ve eğitiminde etkili bir kurum olarak değerlendirildi. Zor koşulların dayatmasıyla sanatın eğitici niteliğine ağırlık verildi. Öz ile biçim arasındaki diyalektik ilişkide 1950'li yıllara değin öz'den yola çıkılıyor ve öz'ün kendi artistik yapısını şöyle ya da böyle biçimlendireceği varsayılıyordu. Bu yaklaşım, biçimin kendine özgü bir içeriği beraberinde getireceğini gözardı ediyordu. Gerçekliği daha zengin boyutlarda verebilmek için öncü sanat akımlarına, özgün araştırmacı yönelişlere, buluşçu yeni sanat tekniklerine ve deneyselliliğe gerek olmadığı izlenimi yaratılıyordu.

Konuyu somutlaştırmak amacıyla özde bir sanat dalını örneklemek gerekir. Edebiyat alanındaki gelişmelerden Türk okurunun bilgi sahibi olduğunu düşünerek, değişik bir sanat dalını, müziği ele almayı yeğliyoruz:

Devrimden sonraki ilk yıllarda, şairlerin yeni biçim arayışlarına girmeleri, ya da tiyatro ve sinemada yeni atılımların gerçekleştirilmesi paralelinde, müzikte de deneysel çalışmalar özendirici bir tutumla karşılanıyordu. 1930'lu yıllara gelindiğinde, halkın kolayca anlayıp benimseyeceği bir sanat anlayışının ölçütleri getirildi ve araştırma özelliğinden kaynaklanan öncü akımlar desteklenmedi. Yirminci yüzyılın özgün bestecileri arasında olan Bartok, Stravinski ve Hindemith'in yapıtları dışlanıyordu. Ölçütlerle çerçevelenmiş olan bu müzik yaşamındaki en önemli gelişme, icracılığın, konser sanatçılığının olağanüstü bir düzeye gelmesi ve ülkü çapında yaygınlık

Avram Haçaduryan

Rodion Şchedrin

kazanmasıydı. Bu dönemde bestecilerin atonal tekniklere özenmemesi ve tonalite dışı aşırı dissonans öğeler içeren yapıtlara yönelmemesi istendi. Yapıtların melodik çizgisinin belirgin ve kolay icra edilebilir olması, opera konularının yeni toplumsal yaşamı ele alması ve çalgı müziğine değil, ses müziğine önem vermesi yeterli sayılıyordu.

Dönemin bestecileri arasında Nikola Miyaskovski, Boris Asafiev, Yuri Şaporin, Dimitri Kabalevski, Aram Haçaduryan, Aleksander Mossolov ve Dimitri Şostakoviç anılmaya değer adlardır. Bu besteciler temelde eski müzik anlayışını sürdürmüşlerdir. Miyaskovski, yirmiyi aşkın senfonisiyle tanınmıştır, ama yapıtları ülkesinin dışında seslendirilmemiştir. Kabalevski, daha işlek, daha parlak bir yazının sahibidir. Bu ikisinden daha yetenekli bir besteci olan Haçaduryan, halk temalarının yararlanılan müziğini çarpıcı ritim ve armoni uyumlarıyla vermesini bilmiştir. Dimitri Şostakoviç, 1960'a kadar süren dönemde, bazı yapıtlarının "seslendirmeye değmez" yargısını giymesine karşın, Sovyetler Birliği'nin en önemli bestecisi konumunu sürdürmüştür. Şostakoviç, 1925'de bestelediği, 1. Senfonisiyle (Op. 10) dikkati çekmiş, çarpıcı bir hava taşıyan bu yapıt, dünyanın tüm kalburüstü orkestralarının programına

alınmıştır. Bestecinin sonraları caz öğeleri dahil, değişik ritmik ve melodik kaynakları, özellikle yığın sese yönelen orkestralama ustalığını değerlendiren, kimi zaman espri dolu, kimi zaman basitliğe kaçan, ama dirençle yazdığı yapıtların getirdiği sonuç, stil arayışlarının sıkıntısını sergiliyordu.

Ara kuşağın temsilcileri ise, Georgi Sviridov, Taktakişvili, Kara Karayev, Fikret Amirov, Arna Babacanyan ve Moysey Vainberg'dir. Romanya kökenli Filip Herşkoviç, savaştan önce Anton Webern'in öğrencisi olmuş, Nazizmden kaçarak Sovyetler Birliği'ne yerleşmiştir. Andery Volkonski, Herşkoviç'in öğrencisidir. İlk yapıtları Hindemith ve Stravinski etkilerini taşımış, sonraları on iki ton yöntemini uygulamıştır.

Genellikle 1930'dan sonra doğan ve 1960'dan sonra tanınmaya başlayan yeni kuşak Sovyet bestecileri, "yeni-müzik" akımının Sovyetler'de yerleşmesine çalışmışlardır. Genç kuşağın önde gelen sanatçıları şunlardır: Edison Denisov, Rodion Şchedrin, Alfred Şnitke, Arif Melikov, Boris Tişçenko, Leonid Grabovski, Arvo Part, Vitautas Montvila.

Bu bestecilerden Denisov ve Şnitke, yeni-müzik'in tekniklerine yönelmişler, Azerbaycanlı Arif Melikov ise 1958'de yazdığı Nazım Hikmet'in "Ferhat ile Şirin" oyununun konusuna dayanan bale müziğiyle ün yapmıştır. Besteci asıl atılımını 3. Senfonisiyle gerçekleştirmiş görünmektedir.

Rodion Şchedrin, 1954-1964 arasında yazdığı ilk yapıtlarında melodiye bağlı kalan yeni-klasikçi tutumunu sürdürmüştür. 1967'de Küba Balesi için yazdığı "Carmen Süit" ile orkestralama ustalığını kanıtlamıştır. 1973'de bestelediği 3. Piyano Konçertosu, yığın-müzik anlayışında gözükse bile, genel stil yeni-romantizmin sınırları dışına pek çıkamamıştır.

Bütün bu bestecilerin çabalarından çıkartılacak sonuç, yeni-müzik'in Sovyetler Birliği'ne bir görünüş altında, (aslında eskiden kalma melodik olma alışkanlığını birlikte yürütme amacına yönelik olarak) girebilmiştir. Bu tutum, yitirilen zamanı kazanmayı öngörmektedir. Çağımız sanatına "katkı" niteliği taşıyacak buluşçu yaratıların, sadece müziğin özel sorunlarına bağlı bulunmadığı göz önünde tutularak, Devrim sürecindeki gelişmeler ilgiyle izlenmeye değer bir doğrultudadır. □

12 Mart Sevgi Soysal'ı Bıraktı, Ya 12 Eylül...

**Duygu Aykal /
Mümtaz idil**

Gürer Aykal'ın ORAN sitesindeki evinin kapısını çalıyorum. Duygu Aykal açıyor kapıyı, görüşmek için kendisinden daha önce randevu aldığımı söylüyorum, içeri alıyor. Geniş bir giriş, birkaç basamak ile kocaman salona bağlanıyor. Salonun bir köşesine özenle yerleştirilmiş geniş koltuklara kuruluyoruz. Sağsızsız bir görünümü var Duygu Aykal'ın. Onun da, ablasının yakasına yapışan amansız hastalığa tutulduğunu söylemişlerdi daha önce, ama cesaret edip soramıyorum.

Duygu Aykal'a, ablası Sevgi Soysal ile ilgili bir kitap hazırladığımı, kendisinden de özel yaşamı ile ilgili bilgi almak istediğimi söylüyorum. Ablası üzerine bir "kitap çalışması" için zamanın henüz erken olduğunu söylüyor Duygu Aykal. "Çünkü", diyor, "olayların üzerinden yeterince zaman geçmedi ve yaşadığı olan yazarların çoğu hayatta. Bu nedenle de, nesnel bir değerlendirme yapabilmek çok güç." Katılıyorum söylediklerine, ama kararlı olduğumu da ekliyorum. Anlatıyor:

"Sevgi ablamı anlatmak hem çok kolay, hem de güç. Onu anlatırken, ister istemez annemden de söz etmek durumundayım. Keşke annemle konuşabilseydiniz, o benden daha iyi anlatırdı Sevgi'yi. Her ikisi de çevrelerindeki her şeyden kendilerine

malzeme çıkarmasını bilirdi. Örneğin, annemin ailesini kurcalayan, annem ve ailesi ile en çok ilgilenen oydu. 'Tante Rosa' da bu merakın bir ürünüdür. Dört kız, iki erkek altı kardeşlik ve aramızda iki grup oluşturmuştuk. Sevgi ilk üçün, yani birinci grubun en küçüğüydü. Ben ise, ikinci grubun en büyüğüydüm. Bu yüzden de sık sık çekişirdik. Annem ise, tüm çocukları arasında belki de en fazla Sevgi'ye düşküncü. Onunla satatlerce konuşur, tartışır ve sık sık eleştirirdi. Zaten kardeşler arasında garip bir yarış söz konusuydu ve bu uğurda da birbirimizi kıyasıya eleştirirdik. Ama aramızda bu işi en iyi beceren Sevgi'ydü. Eleştirilerinde öylesine acımasız olurdu ki, değil bizi, annemi bile bunalıttı. Kaç kez annemle tartışmasından sonra, annemin ağladığını bilirim. Hiç birimiz onun yaptığını, bir tartışma sonunda annemi ağlatmayı başaramazdık. Yine de, kardeşler arasındaki rekabet yüzünden, hiç birimiz diğerine karşı açık vermemek zorundaydık. Açık veren kıyasıya eleştirilir, hatta alay konusu bile olurdu."

Duygu Aykal burada bir soluk alıyor, John Players marka sigarasından bir tane daha yakıyor. Özel yaşantısına ilişkin, bana bile son derece karışık gelen bir soru gevreyorum ağızda. Hemen kavriyor ne sormak

istediğimi, devam ediyor:

"Sevgi kararlarını çabuk değiştirebilen bir insandı. Ama bu sözümünden, onun kararsız bir insan olduğu anlamı çıkmasın. Sevgi, kararlarını bilinçli olarak verir ve hemen uygulamaya koyardı. Örneğin, arkeoloji okudu, benimsemedi. Bu yüzden de çabuk ayrıldı okuldan. Onun için insan önemliydi. İnsanlarla ilgili her şey, onu da ilgilendiriyordu. Sözgelimi ben, dinlenmek için sakın yerleri tercih ederken, o dinlenmek için kalabalık yerleri seçerdi. Yoğun bir çalışmanın ardından, tutar Yenişehir'e iner, kalabalığın arasına karışırdı. Bu yüzden bile sık sık tartıştığımız olurdu."

"Anneminizin..." diyecek oluyorum:

"Annemin Sevgi üzerinde çok büyük etkileri vardır." diye kapıyor Duygu Aykal sorumu; "Annem şiir yazan, piyano çalan, dans etmeyi seven, kısacası sanatla ve yaşamla iç içe bir insandır. Çocukluğumuz süresince bizi bu uğraşlarla işledi, büyüttü. Belki de bu yüzden Sevgi de anneme hepimizden çok düşküncü. Onun anlattıklarını kendisine malzeme yapabiliyordu. Bir ara annem Sevgi'nin piyano dersleri almasını sağladı. Ama piyano gibi, insanla dolaylı ilişkisi olan bu tür uğraşlar Sevgi'ye yetmiyordu. Hep aynı şeyi yinelerdi: 'Ben kentte yaşamak isterim.' Bence, bu nedenle yazarlığı

seçmiştir Sevgi; insanlarla ilişkisini sürrekli kıldığı için yazarlık onu en çok besleyen meslekti."

Yapıtlarında özel yaşamında verdiği kesitlerin gerçeklik payını soruyorum Duygu Aykal'a. Konuşmaya başladığımızdan beri teklemekten ve dolaştırmadan sorabildiğim ilk soru oluyor bu:

"Sevgi için özellikle insanın kendi ayakları üzerinde durabilmesi önemliydi," diye ilgisiz sandığım bir yerden başlıyor konuşmaya Duygu Aykal: "Yaşamı boyunca da bunu başarmaya çalıştı. Özdemir Nutku, Sevgi'nin dışa dönüklüğüne cevap verebilen bir insandı: Piyano çalardı, çok iyi dans ederdi, çok kitap okurdu, kısacası dışa dönük bir insandı. Ama, Özdemir Nutku'nun sorunlar karşısında da bu dışa dönüklüğünü sürdürmesi, yani evlilikte sorumluluğu yeterince paylaşmaması, sanırım evliliklerini de olumsuz yönde etkiledi. Özdemir Nutku Almanya'ya gittiğinde, Sevgi de onunla birlikte gitti ve orda tiyatro kurslarına katıldı. Döndükten sonra bir süre Alman Büyükelçiliği'nde çalıştı, ardından TRT'ye girdi. Daha sonra ise Konservatuar'ın Tiyatro Bölümü'ne devam etti. Özdemir Nutku'dan ayrılışı ve Başar Sabuncu ile tanışması bu dönemde rastlar. Edebiyat açısından da 'Tutkulu Perçem'i yazmaya başladığı yıllardır. 'Tutkulu Perçem', sorunlarla dolu olduğu bu yılların ürünüdür. Ayrıca, yine bu yıllarda Sevgi, yazarlığı başarıp başaramamanın mücadelesini vermektedir. Burada da belirleyici olan annemdir ve yine ona karşı bir şeyleri kanıtlama mücadelesi söz konusudur."

"Yazarlığa nasıl başladı?" daha rahat, daha güvenliyim artık. Bir sigara bife yaktım.

"Çok ürkek, korkarak başladı Sevgi yazarlığa. Kendine de güvenmiyordu. Bir yanda aksayan bir evlilik ve onun ürünü olan sorunlu bir çocuk, öte yanda kendisini kanıtlayamamış olmanın verdiği eziklik. Son olarak da insanlara yürekten bağlılık. Bütün bunlar Sevgi'yi bir bunalımın ortasına itmişti o sıralar. Örneğin yazdıklarında, özellikle de 'Yıldırım Bölge Kadınlar Koşusu' adlı kitabında görebileceğimiz gibi, Sevgi kendisine tepeden bakabilmeyi beceren bir insandı. Bu özelliği onu yazarlıkta başarılı kılmıştır bence. Ama 'Tutkulu

Perçem'i yazdığı yılların getirdiği bunalım, kuşkusuz kitabına da yansımıştır. İlk kitabını, yani 'Tutkulu Perçem'i babama gösterdiğinde babam: 'Bunun sözlüğü nerede?' diye sormuştu. Yine de, asıl belirleyici olan hep annem olmuştur."

Duygu Aykal'a annesinden biraz daha söz etmesini istiyorum. Tam o sırada evin girişinden odalara giden koridorda bir şangırtı kopuyor. Gürer Aykal elinde bir futbol topuyla suçlu çocuklar gibi Duygu Aykal'ın karşısına geçip, "oğlun kırdı aynayı, billahi benim suçum yok," diyor. Gülüşüyor. "Oğlum kırdıysa önemi yok," diyor Duygu Aykal umursamazca. Gürer Aykal bir çocuk gibi sevinçle, oğullarıyla top oynamaya koşuyor yeniden "Annem tartışmaya, konuşmaya açık bir kadın olmakla birlikte, çok da disiplinli bir kadındır." Duygu Aykal'ın söyleşiye olan saygısına hayran kalıyorum. "Sevgi'nin kendisini sık sık discipline alması, sözgelimi, 'Yıldırım Bölge Kadınlar Koşusu'nda anlattığı türden, günde sekiz sayfa yazmak, düzenli jimnastik yapmak vb. gibi, kendi kendine kurallar koyması, annemden kalan bir alışkanlıktır. Şöyle bir anı geldi aklıma: Gönül ablam evlenirken, annem onun çeyizini eksiksiz hazırlamıştı. Bir yıl kadar sonra da Sevgi ablam, Özdemir Nutku ile evlendi. Aynı şekilde annem, onun da çeyizini Gönül ablamın gibi eksiksiz hazırladı. Evlendikten dokuz ay kadar sonra Sevgi ile Özdemir annemi ziyarete geldiler. Annem Sevgi'nin ayaklarındaki yeni pabuçları görünce, Sevgi'yi bir kenara çekip: 'Ben sana bu kadar çeyiz hazırlamışken, her şeyini tamamlamışken, kocana nasıl yeni pabuç aldırırın sen?' diye çıkmıştı."

Son olarak, Sevgi Soysal ile ilgili ilginç bir anısını anlatmasını istiyorum Duygu Aykal'dan. Yorulduğunu ve ilaçlarını alması gerektiğini söylüyor çünkü:

"Çok alıngan bir insandı Sevgi ablam. Dışa dönük tavırlarının altında derin bir duygusallık yatardı. Bence Başar Sabuncu ile evliliklerinde de bu duygusallık büyük rol oynamıştır. Başar Sabuncu da çok duygusal bir insandır. Sevgi'nin duygusallığı, duygularının patlama noktasında ortaya çıkmasına neden oluyordu çoğu kez. Bir keresinde hiç unutmam, sürgünden yeni gelmişti. Birlikte bir top-

lantıya gittik. İlhan Berk de oradaydı. Sevgi'ye çalışmalarının nasıl gittiğini sordu. Sevgi de, yeni bitirdiği 'Yenişehir'de Bir Öğle Vakti' romanından söz etti. Sevgi yazdığı kitaplar konusunda öylesine duyguluydu ki, kendisine sorulduğunda, tüm kitabı baştan sona anlatabilirdi. Yine öyle coşkulu biçimde İlhan Berk'e kitabını anlattı. Berk ise ciddiye almadı romanı. Hatta hafiften de dalga geçti. İşte o anda ne olduysa oldu, Sevgi'nin elindeki bardak İlhan Berk'in kafasında patlayıverdi.

"Sevgi yaptığı şeylere tümüyle katılmasını bilirdi. Yaptığı şeyin yararlı olduğuna inandığı kadar, bitmesi gerektiğine de inanırdı. Sözgelimi, hastalığının en ağır olduğu dönemde 'yoga'ya başlamıştı. Yapacağı herhangi bir şeyi kafasına koyduktan sonra, kendini o işe uygun bir disiplin içine sokabilir ve yüklendiği iş ne kadar ağır olursa olsun, bu disiplinini bozmazdı.

"Terketmeyi tüm yazdıklarında yansıtırken, son anda yaşamı terketmeyi kendine yediremedi. Öleceğini biliyordu, sakindi, ama sanki anneme karşı ve onun genelinde insanlığa karşı görevlerini yapamadan gitmek onu çok rahatsız ediyordu."

Konuşmamız bitmişti. Gerçekten çok duygulanmıştım, ama Duygu Aykal'ın yüzünde en ufak bir hüznün belirtisi yoktu. Kardeşi onun için ölmemişti besbelli. Tam kapıdan çıkarken elime bir kağıt sıkıştırdı. "Yalnız, dedi, bunu en kısa zamanda geri istiyorum sizden. Çünkü başka kopyası yok elimde."

Yalnız kalır kalmaz elime sıkıştırdığı kağıdı açtım. Anneleri Aliye Yenen'in, Sevgi Soysal'ın ölümünden tam bir yıl sonra, 22 Kasım 1977'de, Ankara'daki İntaniye kliniğinde Sevgi Soysal için yazdığı şiirdi bu. İki dosya kağıdı doldurmuştu yaralı anne. Bu, 'salt duygusallıkla yazılmış bir anne hüznü' şöyle bitiyordu:

(Sevgi'nin alaylı yankısı; kahkahalarla gülerdi):

— Kaldınız ya ortada
ben kurtuldum,
oh ya... oh ya...

12 Mart bir Sevgi Soysal'ı bıraktı hiç olmazsa, diye düşündüm ORAN sırtlarından Çankaya'ya inerken, ya 12 Eylül...

Mart 1985, Ankara

“Bilim Hayatımız Onunla Zengindi”

İnsanlık büyük bir barışsever, ülkemiz en seçkin evlatlarından birini yitirdi. Siyaset, düşün ve bilim hayatımız onunla zengindi.”

Evet, bilim hayatımız da Behice Boran’la zengindi. Aslında, Behice Boran’ın yaşam öyküsü toplumsal sorumluluğuna sahip çıkan bir bilim adamının yaşam öyküsüdür. Bir ömür boyu süren toplumsal mücadelenin; bilimin aydınlatığı yolda, o aydınlığa kendisinin de katkıda bulunduğu uzun soluklu bir yürüyüşün; bilimsel doğrulara olan inancın, insana olan sevginin, insanlık adına duyulan sorumluluğun öyküsü... O öykü, O’nun ölümüyle, duyguların egemen olduğu bir dünyada efsaneleşmekle kalmayacak; gerçeklerin dünyasında da, tam tersine, yeniden ete kemiğe bürünecektir. Bedeni bu dünyadan soyutlanırken, yaşamının kendisi somutlaşacaktır. O somut, daha şimdiden genç kuşaklara yol gösteriyor, yol gösterecek; ne mutlu Boran’a.

Giderek artmakta olduğunu duyurmaktan mutluluk duyduğumuz yeni okuyucularımız için, son sayılarımızda, Bilim ve Sanat’ı tanıtıcı kısa yinelemelerde bulunuyoruz. Bilim ve Sanat’ta bilimsel toplumsal sorunlara yaklaşımımızın, çözüm arayışımızın ana eksen olarak alırken, bilimin ışığını güncel olaylara tutma çabasını gösterirken hangi doğru tesbitten hareket ettiğimizi anlatabilmek için bugün sözü Behice Boran’a bırakıyoruz. O diyor ki;

“Burjuva ideolojisinin ve ideologlarının bilimsellik konusunda ileri sürdükleri ve kabul ettirmede hayli başarılı oldukları bir konu da bilimsel objektiflik konusudur. Bilimsel metod, olaylar, gerçekler karşısında objektif olmayı gerektirir. Ama burjuva ideolojisinin ve ideologlarının bir el çabukluğu ile araya soktukları yanlış, objektif olmanın tarafsız olma, taraf tutmama ile, bir ve özdeş sayılmasıdır. Oysa objektif olma, gerçekliğe dayanmayan öznel önyargıların etkisinde olmayarak gerçekliği özünde, temel niteliğinde görebilmek ve kavrayabilmektir. Bilim tarihi gerçekliği böyle görüp kavrayarak doğruları saptama, yanlış görüş ve kavramları yıkmaya yok etme tarihidir. Bu da taraflar arasında bir mücadele ile olagelmıştır. Bilim taraf tutar; gerçekliğin, doğruların tarafını tutar ve bunun mücadelesini verir. Gerçekliğin doğruların saptanması ve kabul ettirilmesi mücadelesi, zaman zaman toplumsal güçlere karşı da mücadeleyi gerektirir.

“Toplum bilimlere gelince bu bilimlerin konusu olan toplumun kendisinde taraflar -sınıflar, tabakalar- ve bunlar arasında mücadeleler vardır. Bu taraflar ve aralarındaki mücadele objektif olarak doğru olarak saptanıp açığa çıkarıldığı an, bunu yapmakla, taraf olma durumuna geliniyor. Çünkü gerçek durumun saptanması, açığa çıkarılması, bu durumdan yararlanan sınıf ve çevrelerin çıkarına dokunuyor, onların husumetini çekiyor, durumdan zarar gören, sömürülen ve ezilen sınıf ve tabakalara ise mücadelelerinde yardımcı, yol gösterici oluyor. Bu anlamda taraf olmanın ötesinde, fikir namusu ve cesareti, bilim adamının ve genellikle aydın denilmeye layık aydınların başta gelen niteliği olması gerektiğine göre, bilinçli olarak taraf tutma ve mücadele verme de kaçınılmaz görev oluyor.” (24 Temmuz 1976’da TÖB-DER 3. Olağan Genel Kurulunda yaptığı konuşmadan)

Behice Boran, bir bilim adamı hem de bir toplum bilimci olarak, sözünü ettiği “kaçınılmaz görev”i bir ömür boyu üstlendi. Onun bir bilim adamı olarak hayata atıldığını, Türk toplum bilminde yeni bir çığır açtığını, genç kuşaklar içinde bilenlerin sayısı pek çok olmasa gerek. Gelecek sayımızda Boran’ın bu yanını, toplumbilimciliğini ele almaya çalışacağız. Türk Toplum Bilim Tarihi’nin eksik kalan sayfalarının tamamlanmasına küçük de olsa bir katkıda bulunabilirsek, bundan onur duyacağız.

Güncel olanı izleme zorunluluğu zaman zaman, dergimizin önceden hazırladığımız aylık programlarında değişiklik yapmamızı gerektiriyor ve bu yüzden bazı yazıların yayınlanmasını ertelemek durumunda kalıyoruz. Bu ve önümüzdeki Aralık sayısı için yine böylesi bir zorunluluk söz konusu. Yazılarını bu ay yayınlamadığımız, dostlarımız Alaattin Bilgi, Güney Dinç ve Mazlum Beyhan’dan özür dilerken, bütün yazar ve okuyucularımızın bizi anlayışla karşılayacağına inanıyoruz.

Bir süreden beri yazılarını zevkle izlediğiniz Dr. Ali Nesin ABD’ye üniversitesine döndü. “Sihirli Kareler (I)” oradan geldi. Bilim ve Sanat’ın Matematikçisi’ne bundan sonraki üniversite yaşamında da ışıklı, ışıltılı günler diliyoruz; sevgiyle, dostlukla...

Açıklama: Geçen sayımızda yayınladığımız, “Didar Şensoy ‘Analar Direnişi’nde” alt yazılı fotoğraf Sayın Naki Eriki tarafından çekilmiştir. Belirtilen, unutkanlığımızdan dolayı Eriki’den özür dileriz.

GÜN

ÇAĞRI

Behice Boran’ın yaşamı, savaşımlarıyla ilgili fotoğraf, ses ve görüntü bandı, yazı vb. belgeleri; Boran için hazırlanacak yayınlarda değerlendirilmek üzere toplamaya başladığımızı duyururuz.

Ellerinde, bu tür belgelerden bulunanların birer kopyasını adresimize göndermelerini ya da çoğaltamayacak durumda olanların bilgilendirmelerini bekliyoruz.

Çağrımızın kısa zamanda sonucuna ulaşacağı beklentisiyle...

GÜN

Adresimiz: Asmaliceşme Sokak 14/2,
Sultanahmet, İstanbul
Menekşe Sokak 27/5, Kızılay, Ankara
856.Sokak 4/502, Konak, İzmir

Y E N İ
DÜŞÜN
AYLIK DERGİ

KASIM'87

1.000 TL

G.G. MARQUEZ
GORBAÇOV İLE
BULUŞMA

REFİK ZERENGİL
HARİKULADE
GÜNLER

BÂKİ UĞUR
GERÇEK SOMUTTUR

Ö.BEDRİ CANATAN
İNSANLIĞIN
EKİM KÜLTÜRÜ

OĞUZ ÖZÜGÜL
SOVYET
EDEBİYATININ
GELENEKLE
İLİŞKİSİ

MÜMTAZ İDİL
70. YILIN ÖTEKİ
ADI: GLASNOST

AHMET AN
LİTERATURNAYA
GAZETA

ÖNER YAĞCI
TÜRKÇE'DE
SOVYET
ROMANCILARI

UĞUR BÜKE
SOVYET ÖYKÜSÜ

BEHİCE BORAN
SANATIN
SOSYAL
ŞARTLARI VE
ROMAN

ADNAN CEMGİL
"YURT VE DÜNYA"
ANILARI

SADUN AREN
GORBAÇOV
REFORMLARI
ÜZERİNE

FETHİ NACİ
ELEŞTİRİ GÜNLÜĞÜ

TOMRİS UYAR
GÜNDÖKÜMÜ/87

ÖZDEMİR İNCE
KUYUDAKİ TAŞ

TARIK DURSUN K.
HİKÂYEMİZİN ANA
DAMARLARI-III

ATILLA BİRKiYE
YÜREKLERİMİZ...

TANER TİMUR
1987 CANNES
FİLM FESTİVALİ
ÜZERİNE
NOTLAR

70. YILINDA SOVYET EDEBİYATI-SANATI